

ღაბკღაბკეთი

მოწყალების კარი განგვიღე, კურთხეულო ღვთისშობელო, რათა რომელნი ესე შენ გესავთ, არა დავეცნეთ, არამედ განვერნეთ წინააღმდეგობთა მტერთაგან, რამეთუ შენ ხარ ცხოვრება ნათესავისა ქრისტიანეთასა ამინ.

სადიდებელი ღვთისა

უფალო ძლიერო, ბეთლემს შობილო, აღგვადგინე დაცემულნი და კვლავ მოგვანიჭე მადლი შენი; მოგვმადლე განცდა თვისთა ცოდვათა და არა განკითხვად ძმისა ჩვენისა; მოგვეც სიბრძნე, სიმშვიდე, ერთგულება, ერთსულოვნება, გულის სიწრფელე, რწმენის სიმტკიცე, ჯანის სიმრთელე, მთლიანობა ქვეყნისა, შვილთა სიმრავლე, ნაყოფის სიუხვე, ამაღლებული სიყვარული, სასოება შეურყვნელი, რათა ვიხაროთ ორსავე სოფელსა შინა.

. . . და კაცის მჭამელთა მგელთა ოტებანი სრულიად საზღვართა შინა სრულისა საქართველო(მ)სათა წინაშე მისსა ლიტანიობითა და დედისა ღმრთისა ხატისა მის თანავე გარეთ განყვანებითა, რომელსა სასოებდა დედა(მ)ჩემი გამოუთქუმელითა სარწმუნოებითა და სამარადისო(მ)თა წინაშემდგომარეობითა და დაუღუძმებელითა კითხვითა წმინდისა სახარებისა(მ)თა, ფსალმუნებითა და ლოცვითა, რომელი მე დამიტევა ანდერძობით, მფარველად ორისავე ცხოვრებისა ჩემისა.

ლაკლაკეთი

№1
2013

სალიტერატურო - სამხატვრო, სამეცნიერო - პოპულარული და საზოგადოებრივი ჟურნალი

მთავარი რედაქტორი და დამფუძნებელი **შალვა ველიაძე**

მთავარი რედაქტორის თანაშემწე **ნაზი ველიაძე**

აღმასრულებელი რედაქტორი **გურამ თურმანიძე**

სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარე **ემენ დავითაძე**

სარედაქციო კოლეგია: დავით ბერიძე, მალხაზ ბერიძე, ჯემალ ბერიძე, ლამარა ბალანჩივაძე, ოთარ ბოლქვაძე, ოთარ გოგოლიშვილი, გული გაბაიძე, მურმან დავითაძე, ვაჟა დავითაძე, მიხეილ დავითაძე, გურამ ველიაძე, ზვიად ველიაძე, ერასტი ველიაძე, მაგდა ველიაძე, გივი თურმანიძე, თემურ თურმანიძე, ოთარ თურმანიძე, ნუგზარ ზოსიძე, ავთანდილ მესხიძე, გიორგი რომანაძე, გიორგი სარაჯიშვილი, გიორგი სალუქვაძე, სერგო სამნიძე, გულნარა სოლომონიძე, ოთარ ფუტკარაძე, ცირა ფუტკარაძე, ვაჟა ფარტენაძე, ინგა ფევაძე, გურამ ჩხატარაშვილი, ოთარ ცინარიძე, სერგი ცენტერაძე, იამზე ცენტერაძე, ნონა წულუკიძე, პაატა ჭურკვეიძე, ვასო ხიმშიაშვილი.

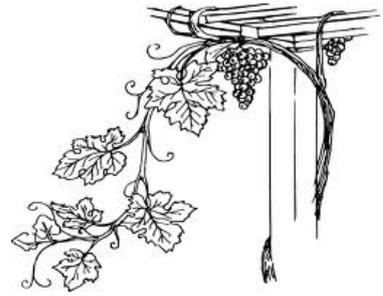
ძვირფასო მკითხველო!

გთხოვთ სათუთად მოეპყრათ და გაუფრთხილდეთ ჟურნალს მასში დაბეჭდილი ხატისა და შესაბამისი ტექსტების გამო.

საავტორო უფლებები დაცულია. გამოქვეყნებული წერილების მეცნიერულ და დოკუმენტურ სიზუსტეზე პასუხისმგებლობა ეკისრებათ ავტორებს, შემოსული წერილები უკან არ უბრუნდებათ. ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამოყენება რედაქციის დაუკითხავად აკრძალულია.

Գլխապես շնորհակալություն յայնպիսի
 մարդկանց գաղափարներ. Երկրային
 բարեկեցության փրկության ջոկատ
 ըստ նրան շնորհակալություն ունի հիշել Ձեր
 շնորհակալությունները. նախորդ յարմար,
 հոնորարային պահանջները շնորհակալ
 մարդկանց ընդհանուր ընդհանրությունը.

համար նախորդ, Ձեր հարց
 27 մարտի, 2013 թվական

Շնորհակալություն նշանակում է յայնպիսի
 ընդհանուր նշանակում, յայնպիսի -
 "հարգանք" ըստ նրան. սակայն շնորհակալ
 նշանակում, համար ինչ նշանակում յայնպիսի
 սիմբոլիկ "հարգանք" նշանակում
 ընդհանուր նշանակում նշանակում
 ընդհանուր նշանակում. ընդհանուր նշանակում
 ընդհանուր նշանակում!

Նախորդները յայնպիսի նշանակում
 նշանակում նշանակում նշանակում

Մարտի 21-ին
 Սյունիքի

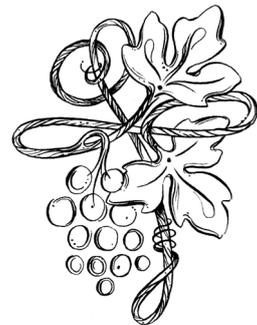
21.03.2013 թվական

Յոթամյակի ընդհանրություն!

Կոչումով յայնպիսի նշանակում յայնպիսի
 նշանակում, նշանակում նշանակում ընդհանրություն
 (նշանակումով նշանակում նշանակում ընդհանրություն).

Կոչումով "նշանակում" նշանակում նշանակում
 նշանակում նշանակում, նշանակում նշանակում
 նշանակում նշանակում, նշանակում նշանակում
 ընդհանրություն նշանակում նշանակում!

Մարտի 21-ին
 Սյունիքի
 21.03.2013 թվական

ისტორიულ ლომსიანთას ხმოვაში მცხოვრები ლაკლაკისკმთა სულიერი საუნჯე

ისტორიის შემოქმედნი ერთეულები არიან, მაგრამ
ისტორიაში მონაწილეობა ყველა ჩვენგანის ვალია
ალბერ კამიუსი

ლაკლაკიძეების ღვთისმშობლის ჭკელური ხატი

„ქართველი ერის მთელი ისტორია სულიერი გზაა ეგვიპტიდან აღთქმულ მიწისაკენ“- ბრძანებს უწმინდესი. სამშობლოსათვის თავდადებული ჩვენი წინაპრები ერის სულიერ ერთიანობას, ყველა ეპოქაში კი აუცილებელ და გარდაუვალ ამოცანად ერის ეროვნულ სარწმუნოებაზე, ქრისტიანულ რელიგიაზე მოქცევას მიიჩნევდნენ. დღესაც აქტუალური და საშვილიშვილო საქმეა იმ ბაზისზე ფუნდამენტის ამოყვანა რაზეც უნდა იქმნებოდეს და შენდებოდეს ქართველი ერის მომავალი. ქართველი ერის ბედნიერება მის შინაგან სულიერ სამყაროზეა დამოკიდებული. „ქრისტიანული იდეალი გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს საზოგადოების ზნეობრივ ჩამოყალიბებაში“ ბრძანებდა ზვიად გამსახურდია. მართლმადიდებლური ქრისტიანობა აყალიბებს ადამიანის ზნეობრივ სახეს. ქართველი ერის კეთილდღეობა მისი ზნეობრივი ცხოვრების არსშია დავანებული. ზნეობრივი ცხოვრების დამკვიდრება პოლიტიკაში, ეკონომიკაში, კულტურაში ცხოვრების ყველა სფეროში

მთავარი საზომი უნდა იყოს ქართველი ერის ღირსეული არსებობისთვის.

საზოგადოებრივი ცხოვრების გაუმჯობესება სამ ძირითად მაგისტრალურ ღერძს ეყრდნობა, როგორც ეს საქართველოს უგვირგვინო მეფემ და უკვერთხო პატრიარქმა ილია მართალმა (ჭავჭავაძემ) გვიანდერძა: მამული, ენა, სარწმუნოება და დღეს როგორც გემოდღვრავს ერის სულიერი მამა, საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი ილია II ეროვნული იდეით: ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი. ჩვენი მხსნელი, ჩვენი ღვთისმშობლის წილხვედრილი საქართველოს გადამრჩენი მაღალი ღმერთია, სანამ ქართველი კაცი მთელი თავისი არსით არ მიეჯაჭვება უფლის მცნებას (ათ მცნებას) ის ვერ იშვება ახალ ბედნიერ ადამიანად, ჩვენ უნდა შევძლოთ სულიერი ფერისცვალება - სულიერი ევოლუცია. ჩვენ უნდა ვიქცეთ კეთილი საქმის შემსრულებლად - სამაგალითო სხვებისთვის.

ადამიანის არსებობის მიზანი - არის ღვთაებრივი ხატის აღდგენა, პიროვნების ამაღლება ღვთაებრივ სრულყოფილებამდე.

ქართველი კაცის უმთავრესი დანიშნულება - მსახურებაა სამშობლოსათვის. ჩვენი საზოგადოებრივი საქმიანობა, იდეები და მიზნები მიმზიდველი და მისაღები უნდა იყოს საქართველოსთვის.

ეროვნული განახლება, ეროვნული ენერჯია მიმართული უნდა იყოს სამშობლოს სასიკეთო საქმისადმი.

თანამედროვე ადამიანი მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური პროცესების, მოზღვავებული ინფორმაციისა და ახალი ტექნოლოგიების ეპოქაში მცხოვრები მტკიცედ უნდა იცავდეს თავის ჭეშმარიტ მიზნებს, ეროვნულ ინტერესებს, თანაც არა მარტო დღევანდელს, არამედ ისტორიულად ფორმირებულს - წინაპართა ტრადიციებს.

მაღალი ღმერთის ნებითა და შეწევნით საჭიროდ მივიჩნიეთ ჟურნალ „ლაკლაკეთი“-ს დაარსება.

ჟურნალ „ლაკლაკეთი“-ს მიზანია: პიროვნების გაკეთილშობილება, ეროვნული სულის გაღვიძება, ხალხში დადებითი მუხტის შეტანა, ეროვნული ფასეულობების დაცვა.

ჟურნალის მისიაა: ეროვნული ცნობიერების დამკვიდრება, ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება, სოციალური თანასწორობისა და სამართლიანობის დამკვიდრება.

სამეცნიერო ძიების გზით, სამართლებრივი გზის ჩვენებით უნდა შეძლოს ჟურნალმა სწორ გზას დააყენოს მომავალი თაობა. ახალი თაობის ზნეობრივი აღზრდაა ღირებული ფასეულობა საქართველოსთვის. „ღვთისა და სამშობლოს რწმენით უნდა გაიზარდოს ეროვნული თაობა.“ ჩვენი ენერგია, შემოქმედებითი პოტენციალი მომავალი პიროვნების აღზრდაზე, მის მამულიშვილად ჩამოყალიბებაზე უნდა იყოს მიმართული.

ჟურნალმა გვინდა გაარღვიოს დღევანდელი ადამიანის კონკრეტული სოციუმი, რომ მივიღოთ ახალი საქართველოს სასიცოცხლო ინტერესებისთვის მებრძოლი ეროვნულობით აღსავსე პიროვნება.

განგაშის ზარი შემოგკრათ და გავაღვიძოთ ეროვნული თვითშეგნება.

ისტორიული გამოცდილებისა და ეროვნული ფასეულობების გარეშე შეუძლებელია მივადწიოთ სასურველ შედეგს ქვეყნის განვითარებაში.

სამეცნიერო ინტელიგენციამ თავისი ხედვები

უნდა მიაწოდოს: საფინანსო ინსტიტუტებს, სამოქალაქო საზოგადოებას, პოლიტიკოსებს. მისაღები გეგმები და პროექტები, რჩევები, ქვეყნის მოსახლეობის მთისა და ბარის ფართო საზოგადოების პრობლემემატიკური საკითხების კომპლექსურად მოგვარების საქმეს უნდა განსაზღვრავდეს.

ბუნების მომადლებული სიმდიდრით, ეროვნული შემოქმედებითი პოტენციალით, შრომითი რესურსების გეგმაზომიერი და მიზანმიმართული გამოყენებით საქართველო ჭეშმარიტად დაიმკვიდრებს ცივილიზებულ სამყაროში ღირსეულ ადგილს.

ძვირფასო მკითხველო, ჟურნალ „ლაკლაკეთი“-ს სახელწოდებას განსაზღვრავს:

ჟურნალს „ლაკლაკეთი“ ვუწოდეთ ლაკლაკიძეების ღვთისმშობლის ჭედური ხატის არსებობის გამო, რომელიც დაცულია საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში. ლაკლაკეთი სოფელია შუახევის მუნიციპალიტეტში. ლაკლაკიძეების ჭედური ხატი კი, XI საუკუნის ქართული ჭედური ხელოვნების ძეგლი, მოოქრული ვერცხლის ხატი (80X64 სმ) შესრულებულია ლაკლაკიძეთა ოჯახის დაკვეთით, ზარზმის მონასტრისთვის, ცენტრში გრავირებული ორნამენტის ფონზე გამოსახულია ღვთისმშობელი და ყრმა იესო, რომელთა სახეები ფერწერულია. განსაკუთრებით საინტერესოა ფართო ჩარჩოზე (13 სმ) მაღალი რელიეფითა და დიდი პროფესიული ოსტატობით შესრულებული ქრისტესა და ღვთისმშობლის ცხოვრების ამსახველი მრავალფეგურიანი კომპოზიციები. XVI საუკუნემდე ინახებოდა ზარზმის მონასტერში,

შემდგომ შემოქმედში. 1924 წ-დან ძვ. ქართ. ხელოვნების მუზეუმში. ამჟამად საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში (ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია).

ლაკლაკეთის ღვთისმშობლის ხატის შესახებ გიორგი ჩუბინაშვილის გამოკვლევაში ვკითხულობთ: „ღვთისმშობელი ჩვილით, ნახევარფიგურა, მოოქრული ვერცხლი, ჩარჩო შედგება საღვთო წერილის სცენებისაგან, ჩარჩოს ფერდზე - ძლიერ შემკული ასოებით შესრულებული წარწერაა, რომელიც იხსენიებს ევპრაქსიას, ერისთავთერისთავის მირიანის დედას და ლაკლაკიძეთა გვარის სხვა პირებს, რომლებიც XI ს-ის პირველ მეოთხედში ცხოვრობდნენ. (გ. ჩუბინაშვილი ქართული ოქრომჭედლობა VIII-XVIII საუკუნეებისა, ალბომი ისტორიული მიმოხილვა და ანოტაციები, საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა 19-თბილისი - 57, გვ. 21).

საქართველოს ღვაწლმოსილი მამულიშვილი ე.თაყაიშვილი ლაკლაკიძეების ღვთისმშობლის ჭედური ხატის წარწერის შესახებ გვამცნობს: ღვთისმშობლის ხატი ოქროსი, ჩვილადი, ნაჭედი, საუცხო ხელობისა. სიმაღლე აქვს 17 1/2 განი 14 1/2 ვერშოკი. ღვთისმშობელი წელს ზევით არის წარმოდგენილი სახე მისი და მაცხოვარისა წამლით დახატულია, ძლიერ ლამაზი, მაგრამ დროთა ვითარების გამო დაზიანებული, აშია ბრტყელი აქვს და ზედ გაჭედით წარმოდგენილია ძლიერ ხელოვნურად თორმეტი საუფლო და სახარების სცენები, სულ 15 სურათი. აშია და შარავადელები ღვთისმშობლისა და ძისა შემკობილია 32 მომსხო ძვირფასი ქვით. ეზო ხატისა მოჩუქურთმებულია ვაზის მსგავსი ლამაზი ხლართულებით. შარავადელების ზემოთ, მარჯვნივ, ლამაზი ასომთავრულით სწერია: **დედაჲ ქე** ქვემო აშიაზედ შუაში, სადაც წარმოდგენილია იოაკიმე უდაბნოში ანგელოზითურთ, აწერია ასომთავრულით სამ სტრიქონად:

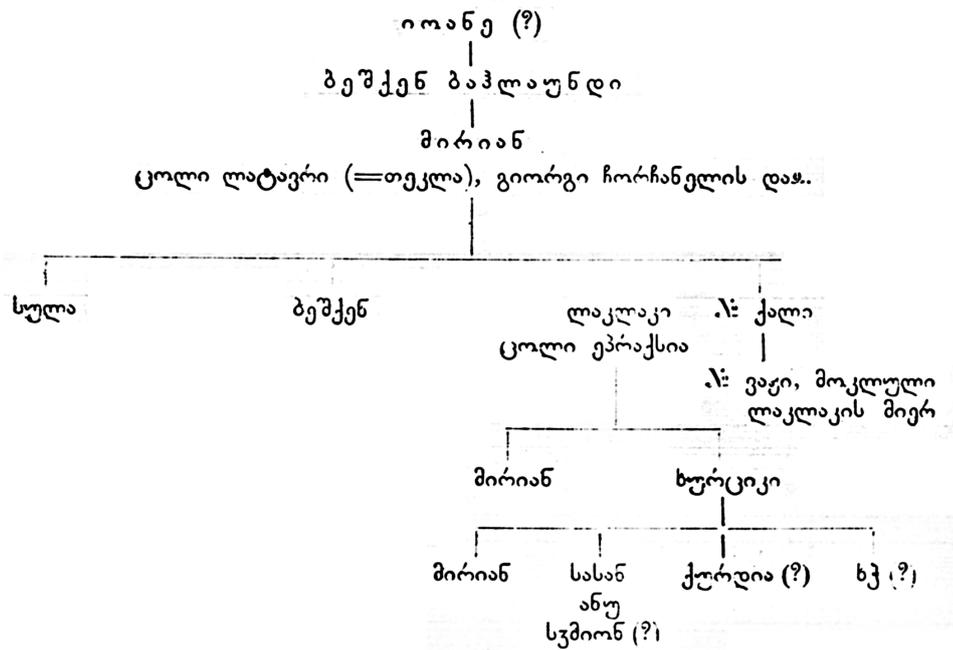
ქ-ე შ-ე
ღ - ღ
შ - შ

ხატს და აშიებს შუა ოთხივე მხარეს უვლის ასომთავრული წარწერა იშვიათის სილამაზისა. . . . ჩვენ გვწამს (წერს ე.თაყაიშვილი) რომ ყოველი წარწერა სხვების წასაკითხავად არის დაწერილი და ოდესმე წაუკითხავი და გაუგებარი არაფერი არ დარჩება. ზემო და ქვემო სტრიქონები წარწერისა ჩვეულებრივია. აქ ყოველ სიტყვას ორ-ორი წერტილი უზის და მათი წაკითხვა ძნელი არ არის, ხოლო ამ სტრიქონებს რამდენიმე ასო აკლია ამოტეხილია, მაგრამ აზრით მათი აღდგენა ადვილია. . . .

ამ წარწერაში პირველისა, მესამისა და მეოთხე სტრიქონის კითხვა ჩვენის აზრით ეჭვს არ იწვევს. არ შეიძლება ასევე ითქვას მეორე სტრიქონის შესახებ, რომ აქაც **ლლკთ**, რომელიც გამეორებულია მეოთხე სტრიქონში უნდა წავიკითხოთ **ლაკლაკთა**, არც ამაში გვაქვს ეჭვი, ამას შემდგომ რომ ვკითხულობთ **ერისთავთ ერისთავსა მირიანს**, ესეც საჭეშმარიტოდ მიგვაჩინია. . .

<p>ქ-ე ღ - ღ შ - შ</p>	<p>ქ-ე, შ-ე</p> <p>ღ - ღ შ - შ</p>	<p>საგანსა . . . . ჩვენ გვწამს (წერს ე.თაყაიშვილი) რომ ყოველი წარწერა სხვების წასაკითხავად არის დაწერილი და ოდესმე წაუკითხავი და გაუგებარი არაფერი არ დარჩება. ზემო და ქვემო სტრიქონები წარწერისა ჩვეულებრივია. აქ ყოველ სიტყვას ორ-ორი წერტილი უზის და მათი წაკითხვა ძნელი არ არის, ხოლო ამ სტრიქონებს რამდენიმე ასო აკლია ამოტეხილია, მაგრამ აზრით მათი აღდგენა ადვილია. . . .</p> <p>ამ წარწერაში პირველისა, მესამისა და მეოთხე სტრიქონის კითხვა ჩვენის აზრით ეჭვს არ იწვევს. არ შეიძლება ასევე ითქვას მეორე სტრიქონის შესახებ, რომ აქაც ლლკთ, რომელიც გამეორებულია მეოთხე სტრიქონში უნდა წავიკითხოთ ლაკლაკთა, არც ამაში გვაქვს ეჭვი, ამას შემდგომ რომ ვკითხულობთ ერისთავთ ერისთავსა მირიანს, ესეც საჭეშმარიტოდ მიგვაჩინია. . .</p>	<p>ქ-ე, შ-ე</p> <p>ღ - ღ შ - შ</p> <p>საგანსა . . . . ჩვენ გვწამს (წერს ე.თაყაიშვილი) რომ ყოველი წარწერა სხვების წასაკითხავად არის დაწერილი და ოდესმე წაუკითხავი და გაუგებარი არაფერი არ დარჩება. ზემო და ქვემო სტრიქონები წარწერისა ჩვეულებრივია. აქ ყოველ სიტყვას ორ-ორი წერტილი უზის და მათი წაკითხვა ძნელი არ არის, ხოლო ამ სტრიქონებს რამდენიმე ასო აკლია ამოტეხილია, მაგრამ აზრით მათი აღდგენა ადვილია. . . .</p> <p>ამ წარწერაში პირველისა, მესამისა და მეოთხე სტრიქონის კითხვა ჩვენის აზრით ეჭვს არ იწვევს. არ შეიძლება ასევე ითქვას მეორე სტრიქონის შესახებ, რომ აქაც ლლკთ, რომელიც გამეორებულია მეოთხე სტრიქონში უნდა წავიკითხოთ ლაკლაკთა, არც ამაში გვაქვს ეჭვი, ამას შემდგომ რომ ვკითხულობთ ერისთავთ ერისთავსა მირიანს, ესეც საჭეშმარიტოდ მიგვაჩინია. . .</p>
--------------------------------	---	--	--

ყველა ამ წარწერაში ჩამოთვლილნი პირნი ლაკლაკისძენი არიან. სერაპიონის ცხოვრებიდან ჩვენ ვიცით, რომ გიორგი ჩორჩანელის დად ლატავრდ, რომელსა უკანასკნელ ტეკლა ეწოდა (სერაპ. ზარზ. ცხ. გვ. 40), იყო ცოლი დიდისა მთვარისა მირიანისი, ძისა, ბეშქენ ბაჰლაუნდისა იოანესაი (გვ. 39) ამათ ჰყავდა შვილები: ს უ ლ ა, ბ ე შ ქ ე ნ და ლ ა კ ლ ა კ ი და ერთი ქალიც, რომლის სახელი არ არის მოხსენიებული (გვ. 40 იქვე) გიორგი ჩორჩელმა თავისი მამული, ეკლესია და მონაგები თავის დას გადასცა და მის შვილებს საკუთრებად დაუმტკიცა (გვ.40). ამან გამოიწვია შფოთი და არეულობა სამცხეში: / მოკლა ლაკლაკმა დისი ძე თვისი/ (გვ.40) არეულობა გაგრძელდა სამ წელს. მეოთხე წელს მღვდელმობღვარმან გ ი ო რ გ ი შ უ ა რ ტ ყ ლ ე ლ მ ა /დაიპყრა საყდარი აწყურისა. . . და ჴელთ იღვა განგებაი სამრცხისა, დააწყნარა ყოველი საბრძანებელი თვისა . . . და დაიპყრა ყოველი მამული და ეკლესიანი პირველთა მათ მეშფოთეთანა (გვ.41-იქვე)

თუ ეს შესანიშნავი ხატი იმავე საუკუნეშია მოჭედილი, რომელსაც ეკუთვნის ფერისცვალების ხატის წარწერა, (ფერისცვალების ხატი დაიწერა 888 წელს ე. თაყაიშვილი) აღნიშნული ხატი განახლებულია XI საუკუნის პირველ მეოთხედში ცნობილი ზვიად ერისთავის მიერ ვბერიძე გვ. 124). რაც ჩვენთვის ჯერ დამტკიცებული არ არის, მაშინ წარწერაში მოხსენიებული ლაკლაკთა შთამომავლობა ასეთი იქნება.

ამათ გარდა ლიტერატურაში ცნობილია კიდევ ი ვ ა ნ ე ლ ა კ ლ ა კ ი, რომლის შვილს ერისთავს ფარსმანს სამწერლობა გაუკეთებია და ზარზმის ეკლესიისათვის შეუწირავს. ცნობილია აგრეთვე ათონის ალაპებში მიქელ ლაკლაკი. ერთი ვილაც ლაკლაკისძე იხსენება კიდევ თისელის მონასტრის სვინაქსრის წარწერაში არა უგვიანეს - XIV საუკუნისა. (ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე ტ-1 1919-1920 გვ. 114-118. ე. თაყაიშვილი).

ლაკლაკი პირველად ეს სიტყვა სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრებაში გვხვდება მამაკაცის საკუთარ სახელად. (ნ. ვაჩნაძე სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრება როგორც საისტორიო წყარო თბ. 1075 გვ. 107-108)

. . . როგორც ათონის და ჯვრის მონასტრების ალაპებიდან აშკარად ჩანს, მამაკაცის საკუთარი სახელი ლ ა კ ლ ა კ ი ამ ხანისათვის უკვე გვარად არის ქცეული (ივანე ლაკლაკი, მიქელ ლაკლაკი, ლაკლაკთა ქალი და ა.შ.) (იქვე გვ. 115)

ისტორიულ წყაროებში ხსენიებული სამცხეში არსებული პუნქტები: თორა, ციხისჯუარი, აწყური, რკინის ჯუარი, დემოთა, ლომსიანთა. ხალხის გადმოცემით დღევანდელი ტბეთის საცხოვრებელ უბან ლომსიანეთში მოღვაწეობდა სასულიერო პირი გაბრიელ ლომსანისძე. (რ.სურმანიძე; სვიმონ ეფერატელი, გაბრიელ ლომსანისძე-ჟ-ი ახალი ერა №4 2000წ.). ისტორიული გადმოცემებით ადრე შუასაუკუნეების ლომსიანთას ხეობაში (სამებაში) დღევანდელ უჩამბში საცხოვრებლად მოსულა სამი ქართველი: მ ო ფ ი რ ა, ს ა მ ო ე ლ ი და ლ ა კ ლ ა კ ი, მათ საცხოვრებლად სხვადასხვა მიწის ნაკვეთი აურჩევიათ. დროთა მდინარების შედეგად ზემოთ აღნიშნული სამი კაცის მიერ შერჩეულ საცხოვრებელ ადგილს შესაბამისად მათი საკუთარი სახელიდან გამომდინარე დარქმევია: მ ო ფ რ ი ნ ე თ ი, ს ა მ ო ლ ე თ ი და ლ ა კ ლ ა კ ე თ ი. წინაპართაგან მოსმენილი ეს ამბავი:ოსმან ბერიძეს, ხასან ბერიძეს [ხასან ნათელაძეს, ვასილ ბერიძეს] და სხვებს ხშირად მოუყოლიათ ხალხისთვის.

ლაკლაკეთში გადიოდა (აბრეშუმის გზად წოდებული) ძველი სავაჭრო - საქარავნო გზის ერთ-ერთი მონაკვეთი - გურია-ჭვანის ხეობა-ოთოლთას ციხე-კავიანის ციხე- ცინარეთის ციხე-ლაკლაკეთის საბაჟო პუნქტი- ნათლისმცემლის ეკლესია- ჯვარი მინდორი-შავშეთი (ტაო-კლარჯეთი).

ხალხის მეხსიერებას დღემდე შემორჩა ლეგენდად, რომ სოფელ ლაკლაკეთში გაჩერებულია ტაო-კლარჯეთში მიმავალი დავით აღმაშენებელი, აგრეთვე აბუსერიისძე ტბელის დედა - ხათუთა (ეკატერინე) ლაკლაკეთიდან იყო.

სოფელი მოფრინეთი და სამოლეთი

სოფელი ლაკლაკეთი

ზემოთ აღწერილი ისტორიული წყაროების და ისტორიული მეხსიერების (ხალხური გადმოცემების) გათვალისწინებით სარწმუნოდ მიმაჩნია, რომ სამცხეში ატეხილი ფეოდალური შინაბრძოლა, რომელიც სამ წელიწადს გრძელდებოდა პირველობისთვის, მხოლოდ გიორგი შუარტყელელის მიერ მეამბოხეთა დაშოშმინების მერე ლაკლაკი თავის სახლობით გადმოსულა ლომსიანთას ხეობაში მუდმივ საცხოვრებლად და ლაკლაკეთიდან მოუჭვდიათ ლაკლაკიძეების ღვთისმშობლის ჭვლეური ხატი.

სიჭაურში უნივერსიტეტის დაფუძნება ღვთიური წყალობაა

1903 წელს აჭარის მთიანეთში, კერძოდ ქედასა და საღორეთში პირველი ქართული სკოლები აღსდგა. ცოტა მოგვიანებით ქართული სკოლები აღსდგა თხილვანაში, ოლაღაურში, ღორჯომში. მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში უკვე ღორჯომში, ხიზაძირში, ქედაში, მახუნცეთში, ხოლო ცოტა მოგვიანებით უჩამბაში, ცხმორისში საშუალო სკოლები იყო.

ქართველი ერის ღირსეული შვილები დღენიდაც ზრუნავდნენ, რომ დედასაქართველოსთან დაბრუნებულ აჭარაში სწავლავანათლება მაღალღონეზე ყოფილიყო.

ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკო ნიკოლაძე აჭარას, მის მკვიდრთ დიდად აფასებდნენ. მომაკვდავმა ვაჟა-ფშაველამ, რომელსაც წამლის ფულიც კი არ ჰქონდა, მასზე შენაწირი თანხა აჭარელ ძმებს შესწირა.

დიდი ქართველები მაშინ ქვეყანაში პირველი ქართული უნივერსიტეტის გახსნაზე ოცნებობდნენ. ვაჟა რომ კვდებოდა მა-

შინ ქართულ მართლმადიდებელ ეკლესიას ავტოკეფალიაც დაკარგული ჰქონდა.

უფალმა ინება და 1918 წლის 8 თებერვალს წმინდა მეფე დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეს საქართველოში პირველი უნივერსიტეტი დაარსდა. ასევე უფლის ნებით საქართველოს სამოციქულო ეკლესიამ ავტოკეფალია აღიდგინა.

ანდრია პირველწოდებულის წილნაყარ აჭარაში თითქმის სამ საუკუნეს ქართულ წერა-კითხვასთან ერთად ქრისტეს რჯულზე წირვა-ლოცვაც ტაბუდადებული იყო. თურქთა ბატონობა მკაცრმა და დაუნდობელმა კომუნისტურმა რეჟიმმა შეცვალა. ხავსი მოედო, კედლები დაიბზარა, ფრესკები წაიშალა სხალთის ისტორიულ ტაძარში.

წყალის ნაგუბარში წყალი ჩადგა - 1989 წლის 29 მაისს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II სხალთაში ჩამობრძანდა და საუკუნეებით მიჩუმათებულ სხალთის

ტაძარში 1989 წლის 19 აპრილს დაღუპულთა სულების მოსახსენებელი პარაკლისი გადაიხადა, საყოველთაო ნათლობა ჩაატარა.

წყალს მონატრებულ მიწასავით მიიღო სხალთის ტაძარმა მრევლი. მამა იობი სხალთის აღორძინებულ მონასტრის პირველი მღვდელი იყო. იგი მამა გრიგოლმა ჩაანაცვლა. „აღდგენა

მეუფე სპირიდონი და ბიძინა ივანიშვილი

ისტორიისა-ერის გამოცოცხლებაა, გამომხნევებაა, აწმყოს გაგება და წარმართვაა. მერმისის გამორკვევაა სიბნელისაგან“, - ილია ჭავჭავაძის ეს სიტყვები ყველა დიდ საქმეს სათავედ დაუდო მამა გრიგოლმა, აჭარის მთიანეთში მისი მღვდელმსახურების წლებში. მის სახელს მიეწერება ხულოში პროფესიული სასწავლებლის გახსნა, რომლის 8 სპეციალობაზე ერთდროულად 750-800 სტუდენტი სწავლობდა. ასეულობით დაწყებითი კლასების მასწავლებელი, მედიცინის და, მენეჯერები, ვეტერინარი სპეციალისტები ამ სასწავლო კერის კედლებში მომზადდნენ.

სხალთის მონასტრის აღდგენიდან 15 წლის შემდეგ აჭარის მთიანეთის ისტორიაში სასახელო ფურცლად ჩაიწერა 2006 წლის 20 დეკემბერი. ამ დღეს სხალთის ეპარქიის პირველ ეპისკოპოსად მეუფე სპირიდონი (მამა გრიგოლი) აკურთხეს. უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II მეუფე სპირიდონი ასე დალოცა: „ყოვლადუწმინდესობავ, მეუფე სპირიდონ!

თქვენ მიემგზავრებით საქართველოს იმ კუთხეში, სადაც პირველად იქადაგეს სახარება ანდრია პირველწოდებულმა და სვიმონ კანანელმა. ეს არის წმიდათაწმიდა ადგილი

საქართველოში. ეს არის სისხლით მორწყული მიწა.

მრავალი მოწამე, ღირსეული ქართველი შეეწირა ამ წმინდა მიწაზე ქრისტიანობას, ჩვენი წინაპრები ამბობდნენ: ადამიანმა საქართველოში ერთი მუჭა მიწა რომ აიღოს, განსაკუთრებით აჭარაში, ხელი მოუჭიროს, ქართველის სისხლი გამოედინება. ამ სისხლით მორწყულ მიწაზე უნდა იქადაგოთ თქვენ და აღაშენოთ ტაძრები.

მე კარგად ვიცნობ აჭარას, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ეფრემ II 27 წლის ახალბედა მოძღვარი აჭარაში გამამწყესა. მაშინ ვნახე, რამდენად დიდია ამ კუთხესი მშობლიური მიწა-წყლის სიყვარული, რამდენად წამებულია ეს მიწა, მრავალი დარბევა და უბედურება გადაიტანა ამ მიწამ.

მტერი ცდილობდა, რომ საქართველოსაგან მოეწვეცა ეს კუთხე, მაგრამ აჭარლებმა შეინარჩუნეს ქართული სული და ქართული ენა. დღეს ისინი უბრუნდებიან თავიანთ მამპაპათა სარწმუნოებას-მართლმადიდებლობას.

ღვაწლმოსილ ადამიანს, რომელიც სიონში მონათლა, ჰკითხეს: ახალ სარწმუნოებაზე გადახვედითო? მან უპასუხა: ახალ სარწმუნოებაზე კი არ გადავედი, არამედ ძირძველი სარწმუნოება დავიბრუნეო. ეს გახლდათ დიდი პოეტი, ჩემი ნათლული ბატონი ფრიდონ ხალვაში.

ასე რომ, საჭიროა დიდი რწმენა და დიდი სიყვარული. ღმერთმა გაგაძლიეროთ თქვენი რწმენითა და სიყვარულით. ეს სიყვარული უნდა გადასცეთ იმ კუთხის მკვიდრთ. თქვენ მოთმინებით უნდა შეუდგეთ სულიერ მოღვაწობას. უნდა გახსოვდეთ, რომ აჭარაში ხალხი ჩვენი სისხლი და ხორცია. უფალი ელოდება მათ მოქცევას. ამიტომაც ინება უფალმა თქვენი არჩევა სხალთის ეპარქიის ეპისკოპოსად.

ღმერთმა მოგცეთ ძალა და მადლი. ღმერთმა მოგცეთ ის სულიერი ძალა, რომელიც დაგეხმარებათ. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ განსაცდელი არ იქნება, განსაცდელი იქნება, მაგრამ უფლის მადლით, ყველაფერს გააკეთებთ, ღმერთი იქნება თქვენი შემწე და მფარველი.

მინდა მივულოცო მთელ საქართველოს ეს დიდი მოვლენა. მინდა დაგლოცოთ თქვენ, მეუფე დიმიტრი, რომელმაც დიდი ღვაწლი დასდო აჭარას. მინდა ყველას მივულოცო ეს დიდი ისტორიული მოვლენა. ეს არის ისტორიული „აქტი“.

მეუფე სპირიდონის სხალთის ეპარქიის ეპისკოპოსად კურთხევის ხანს ხიჭაურის ყოფილი სამხედრო ბაზა გაუქმდა. იქ 1949 წლის 1 მაისიდან ნახევარ საუკუნეს რუსული ჯარი იდგა. მათი საქართველოდან გასვლის შემდეგ ქართული საჯარისო შენაერთი ჩაანაცვლეს. ქვეყნის სასაზღვრო ჯარებში მიმდინარე რეფორმის შემდეგ სამხედრო ბაზის 12,3 ჰექტარი ტერიტორია და მასზე განთავსებული შენობა-ნაგებობანი საქართველოს მთავრობის დაქვემდებარებაში გადავიდა.

მეუფე სპირიდონმა ლოცვა გააძლიერა. მრევლთან ერთად უფალს ევედრებოდა, რომ ხიჭაურის სამხედრო ბაზა, შენობა-ნაგებობებით საქართველოს საპატრიარქოს დაქვემდებარებაში გადასულიყო. უფალმა ინება მრევლის ვედრება. ბაზის 7,1 ჰექტარი ტერიტორია და უმეტესი შენობა-ნაგებობანი საპატრიარქოს სიმბოლურ ფასად დაქვემდებარა.

ისევ ლოცვანი. ყოფილი შტაბის პირველი სართულის ერთ ფლიგელში სამლოცველო განთავსდა. საზეიმოდ იკურთხა ყოფილი სამხედრო მოწყობის ადგილების ტერიტორიაზე ტაძრის საძირკველის ჩაყრა.

ხიჭაურის ყოფილი სამხედრო ბაზის ტერიტორია სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია-II მონინახულა.

სხალთის ეპარქიის ეპისკოპოსმა მეუფე სპირიდონმა ქველმოქმედი ადამიანების, საქართველოს საპატრიარქოს განყოფილებების მხარდაჭერით ხიჭაურის უნივერსიტეტის გასახსნელად შენობა-ნაგებობების მომზადება დაიწყო.

რომ არა ზოგიერთი ჩინოვნიკის, შუახევის მუნიციპალიტეტის მაშინდელი მოწვევის საკრებულოს 15 წევრის ახირება საპატრიარქოს დაქვემდებარებაში სამხედრო ბაზის მთელი ტერიტორია გადავიდოდა. ისტორი-

ფრიდონ ხალვაში, ტარიელ ფუტკარაძე, ოთარ გოგოლიშვილი და ეთერ ბერიძე

ულ სიმართლეს ვერავინ დაემალება მხოლოდ იმჟამინდელი მოწვევის საკრებულოს ოთხმა წევრმა ვაჟა დავითაძემ, რუსუდან შავაძემ, შაქრო ხიმშიაშვილმა და კახაბერ ცეცხლაძემ ხელი არ მოაწერეს პეტიციას, რომელიც მთელი ტერიტორიის საპატრიარქოზე გადაცემას ეწინააღმდეგებოდა.

დადგა ნანატრი დღე. 2009 წლის 24 სექტემბერი ოქროს ასოებით ჩაიწერა. ამ დღეს ხიჭაურის უნივერსიტეტი დაფუძნდა. საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდის წევრები, ქვეყნის, რეგიონის სახელისუფლებო სტრუქტურების, კულტურის, ხელოვნების, მეცნიერების წარმომადგენლები სააქტო დარბაზში შეიკრიბნენ.

საზეიმო ღონისძიების მონაწილეთა წინაშე სიტყვით გამოვიდა სხალთის ეპარქიის ეპისკოპოსი, ხიჭაურის უნივერსიტეტის რექტორი მეუფე სპირიდონი. ამდღელველები და დასამახსოვრებელი იყო რუსთაველის პრემიის ლაურიატის ფრიდონ ხალვაშის გამოს-

ვლა. მან ლექსი „ხიჭაურის უმაღლესი“ წაიკითხა.

ხიჭაურის უმაღლესო სკოლავ,
დღეს შენს გულზე მე ცრემლივით ვჟონავ,
სინარულის და სინათლის კონავ
კარს მოგადექ, მეც მოწაფედ მოვალ.
არსიანო, ხიხან-გვანცავ, ღომავე,
გეყოთ მხრებზე წყვილიადების წოლა,
გათენება თქვენი მონღომა
ხიჭაურის წმინდა ტბელის სკოლამ.
ჭვანისწყალო და აჭარისწყალო
მოიხედეთ, რა ხდება ხომ ხველებით?!
სხვა ხევებიც გთხოვთ რომ გაახაროთ
ჩანჩქერებო, ამ ჩვენებურ ხმებით!
ზარი უხმობს გზებს, წლებს, დელე-ღურდნებს,
რომ გულს გული, სულს სული მოუნდეს,
სად ტაძარი ღუმდა, აღარ ღუმდეს
ბელის ბუდეს რწმენა დაუბრუნდეს.
ხარ მშობელი, ხარ შვილების ყოლა,
შენ, იმელო, თვით იმედზე მეტო,
ხიჭაურის უმაღლესო სკოლავ,
ხიჭაურის უნივერსიტეტო.

ერთიანი ეროვნული გამოცდების შედეგებით ხიჭაურის უნივერსიტეტის* სპეციალობაზე 330-ზე მეტი სტუდენტი ჩაირიცხა. ისინი ძირითადად აჭარის მთიანეთის, აჭარიდან განსახლებული ეკომიგრანტების შვილები იყვნენ. ეს კატეგორია სწავლის ქირისაგან გათავისუფლდა.

ხიჭაურის უნივერსიტეტში ლექციების წასაკითხად ქვენის წამყვანი მეცნიერები, ღირსეული ადამიანები დროს ყოველთვის ნახულობენ. უნივერსიტეტის, მომდევნო წელს წმინდა გრიგოლ ხანძთელის სახელობის სკოლის გახსნამ მნიშვნელოვნად შეამცირა აჭარის მთიანეთიდან უცხოეთში, კერძოდ თურქეთში, ნიჭიერი, მაგრამ ეკონომიურად ხელმოკლე, ჭაბუკების, ქალიშვილების სასწავლებლად განდინება.

უნივერსიტეტში ყოველი საღვთო და საერო დღესასწაული მაღალ დონეზე აღინიშნება, საზეიმო წირვა-ლოცვას ნათლობა,

ჯვრისწერა და სხვა რიტუალები მოსდევს ხოლმე.

მტერს მაინც არ სძინავს. ცალკეული არაკეთილმოსურნე, ეროვნული ადათ-წესების მოტულე ცდილობს ხიჭაურში უნივერსიტეტის დაფუძნებას, იქ მიმდინარე საგანმანათლებლო საქმიანობას თავისებური გასაღები მოარგოს. ერთხელ ტელეკომპანია „იმედის“ ეკრანიდანაც უნივერსიტეტის, იქ მიმდინარე სასწავლო შემოქმედებითი მუშაობის გაქილიკება სცადეს, მაგრამ უმაღვე ხელი მოეცარათ.

უნივერსიტეტმა აკრედიტაცია წარმატებით გაიარა. 2013-2014 სასწავლო წლიდან 18 პროგრამა იმუშავებს. არსებულ 8- სპეციალობას ორი დაემატება. სტუდენტთა რაოდენობა 3000-ს მიაღწევს.

ყველა კეთილ საქმეს გზას უფალი უნათებს. ხიჭაურში უნივერსიტეტის დაფუძნება, მძლავრი სასწავლო შემოქმედებითი ბაზის შექმნა უფლის წყალობა. ეს წყალობა არ მოკლებოდეთ ჩვენს ნიჭიერ ახალგაზრდებს.

აკველ ფესვებზე ამოზრდილი ყლორტები

უჩამბის ხევი მნიშვნელოვანი წარსულის მქონე სოფლებითაა დასახლებული.ამაში დარწმუნებით ბოლო დროს აქ მოკვლეული მასალების გაცნობით.

მეუფე სპირიდონი და მეუფე ეფრემი

ჩანს, ისტორიულად უჩამბის თემში მართლმორწმუნე მოსახლეობა ცხოვრობდა.ამაზე მეტყველებს ნათლისმცემლის გორაზე

მეუფე სპირიდონი და მამა გიორგი

აღმოჩენილი X-XI საუკუნეებით დათარიღებული იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესიის ნაშთები,აგრეთვე სოფელ ტბეთში

სავარაუდოდ,საეკლესიო კომპლექსის არსებობა.სოფელ ჯაბნიძეებში კი ის ადგილი,სადაც ქაშუეთის ეკლესია მდგარა,დღესაც ინარჩუნებს პირვანდელ სახელს ქაშუეთი

მარტო ის რად ღირს,რომ უჩამბელ ლაკაკიძეთა ოჯახის დაკვეთით ღვთისმშობლის ხატი დაიწერა ზარზმის ეკლესიისთვის. მოოქრული ვერცხლის ხატი ქართული ჭედური ხელოვნების ძვირფასი ძეგლია,რომლის საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში დავანების თაობაზე პირველი ცნობა აჭარის საზოგადოებას ყოფილმა პარლამენტარმა, უჩამბისხეობელმა გურამ თურმანიძემ მიაწოდა.

უჩამბა ერთ-ერთი პირველი იყო აჭარის მთიანეთში,სადაც საშუალო სკოლა ფუნქციონირებდა.

იყო პერიოდი,როცა ჯერ კიდევ ბურუსით მოსილ ხეობაში პატარ-პატარა ჩირადლებად ერთო კულტურულ-საგანმანათლებლო კერები,რომლებიც შემდგომ ახალ დროში კოცონად იქცა:ძველ ფესვებზე ახალი ყლორტები ამოიზარდა.

უჩამბისხეობელი დღეს გუთნისდელაჯარის და მეხრეც:

*პროფესორია და ლექციებს კითხულობს,
მშენებელ-ინჟინერია და აშენებს,
გეოლოგია და მიწის წიაღში ოქრო-ვერცხლს ეძებს,*

*ბიზმესმენია და ქვეყანას აძლიერებს,
პედაგოგია და ჩვენს შვილებს აკვლიანებს,
მეზღვაურია და ზღვებსა და ოკეანეებს სერავს;
სასულიერო მსახურია და ერს მოძღვრავს;
ექიმი და ადამიანებს კურნავს;
მწერალია და ჟურნალისტი...*

დაბალი თუ მაღალი რანგის ჩინოსანი...

ნიჭით,ერთგულებით სავსე შემოქმედი ადამიანები ჰყავდა ხეობას. დაუვიწყარია გარდასულ წელთა ცნობილი სახეები ზექე-

მეუფე ეფრემი და მამა გიორგი

რია ლორთქიფანიძე-აჭარის ცაკის პირველი თავმჯდომარე, ღრმად ერუდირებული ინტელექტუალი-ვახტანგ წულუკიძე, ბრძენი „ხათიბი“ (დავითაძე) სულიჯან თურმანიძე, ხუსეინ-ეფენდი თავდგირიძე მთიელი „კონსტრუქტორი“ არიფა დავითაძე, ფილოსოფოსი მეგლუდ თურმანიძე..

აღბათ, გემახსოვრებათ, ბათუმში სტუმრობისას საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქმა უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ

მეუფე სპირიდონი, მეუფე ეფრემი, შუაში მამა-შვილი ზექერია და შალვა ველიაძეები

ბრძანა, აჭარა საქართველომ კი არ უნდა მოაქციოს ქრისტიანად, არამედ აჭარამ უნდა მოაქციოს სრულიად საქართველო. მაშინ ამ პოსტულატმა ღიმილიც კი მოჰგვარა ზოგიერთს.

თუ ადრე ჩვენს მხარეში თითზე ჩამოსათვლელი იყვნენ სულიერი მამები ადგი-

ლობრივ მკვიდრთაგან, ახლა საუკუნეობით შექმნილი ვაკუუმი თანდათან ივსება და ღვთისმსახურებამ უამრავი ადამიანი მიიზიდა.

1. ყველას უნდა სწამდეს ღმერთი, რომ ეზიაროს მარადიულს

ზაფხულობით სოფელში დავდიოდი. ერთი სოფელი ზემო აჭარაში გვაქვს, მეორე – გურიაში, გვიამბობს მეუფე ეფრემი (გამრეკელიძე)

ეს „ერთი სოფელი“ უჩამბის თემში შემავალი სამოლეთია, მისი ბებია-ბაბუის სამკვიდრო. მას ხშირად უგემნია დიდი ნენეს ხელით ფაქიზად დამზადებული ფესტილის, ოტურისა და ვაშლის ჩირი.

დაიბადა ბათუმში 1975 წელს.

ცოტა რომ წამოიზარდა, დადიოდა საბავშვო ბაღში სინარულით შესცქეროდა ყველაფერს.

სკოლაში შეიყვანეს, უყვარდა სწავლა, წიგნების კითხვა.

თითით საჩვენებელი მოსწავლე იყო. მათემატიკა უყვარდა, გეოგრაფია, ცისტორია.

მეუფე ეფრემი: მშობლებს სურდათ მე და ჩემზე ხუთი წლით უმცროსი ძმა ნაღდ ქართველებად გავეზარდეთ. საიმისოდ არ გვაკლდა დედობრივი სიმშვიდე თუ მამის მკაცრი ხელი...

...ბევრი თვისება დედისა გამომეცა. დედა არის ძალიან მოკრძალებული, მშვიდი, თავმდაბალი. არ უყვარს ზედმეტი შფოთი... დედამა ერთმანეთს ავსებდა და ჩვეი შვილების დამოკიდებულებაც იყო ისეთივე, როგორსაც ისინი გვთხოვდნენ... არ გვაძლევდნენ უფლებას გვეზარმაცა, ან დაგვეშავებინა რამე. რო არა ისინი, აღბათ, ჩვენ ასეთები არ ვიქნებოდით. შვილი ვერასოდეს გადაიხდის მშობლის ამაღს.

ვმადლობ უფალს ყველაფრისათვის. ის, რომ რწმენა მომეცა და საღვთო გზაზე დავდექი, უფლის დიდი წყალობაა. რწმენამ უფრო გამაძლიერა, უფრო ჯანსაღი და სწორი გზით წარმართა ჩემი ცხოვრება ...

ჩვიდმეტი წლისა ბათუმის წმინდა ნიკოლოზის ეკლესიაში მონათლა მოძღვრად არქიმანდრიტი სტეფანე (კო-

რინთელი) გახლდათ. ამის მერე შეიმოსა სტიქარით, ისწავლა ხუცური, სურდა მონასტრულად ეცხოვრა. დატოვა ოჯახი და მივიდა მეუფე იობთან. მის რეზიდენციასთან პატარა ეკლესიაში იპოვა პირველი ნავსაყუდელი ...

მეუფე ეფრემი: ცხრამეტი წლისა აღვიკვეცე ბერად და მეწოდა წმინდა ეფრემ ასურის სახელი... ეფრემ ასური უდიდესი მოძღვარია სინანულისა, თავმდაბლობისა... მაკურთხეს დიაკვანად, ვმსახურობდი სამეუფო წირვა-ლოცვებზე... რაც უფრო მაღალ საფეხურზე აღის ადამიანი, უფრო მძიმე ჯვარი ედება. მოდის განსაცდელები, ტვირთი მატულობს, მაღლიც, მაგრამ მერე შენით უნდა გასწიო ქრისტესმიერი უღელი...

1997 წელს დიდი მარხვის პერიოდში აკურთხეს მღვდლად. მისი პირველი სამოძღვრო ტაძარი იყო მე-15 საუკუნის იტროს სიონის მონასტერი. მოგვიანებით წირვა-ლოცვას აღასრულებდა, აგრეთვე სურამის წმინდა მარინეს სახელობის ეკლესიაში.

სხვადასხვა დროს იღვწოდა ეპარქიის სასულიერო გაზეთ „მახვილი მესიისა-ს“ რედაქტორად, ღვთისმშობლის ხარების ტაძრის ღთისმსახურად, სასულიერო გიმნაზიის რექტორად და საღვთო სჯულის პედაგოგად.

* * *

ნიშანდობლივია, რომ მისი უწმინდესობის – ილია II-ის ლოცვა –კურთხევით მას ებოძა იღუმენის წოდება და ოქროს ჯვრის ტარების უფლება.

დაჯილდოვდა წმინდა გიორგის პირველი ხარისხის ორდენით და გამშვენებული ჯვრით, ხინო.

2004 წლის დეკემბერს წმინდა სინოდმა ბოლნელ მღვდელმთავრად აირჩია და სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში შედგა მისი ეპისკოპოსად ხელდასხმა.

მეუფე ეფრემი: მღვდელმთავრობა მართლა ჯვარია, ქრისტესმიერი უღელი... მტკიცე სარწმუნოება. – ეპის-

კოპოსს შესაბამისი სულიერი ხედვა უნდა ჰქონდეს. ეპისკოპოსი არის ზედამხედველი, ეპარქიას განაგებს. ძალიან დიდი პასუხისმგებლობა აქვს სწორი გადაწყვეტილების მიღებისას, რათა შეესაბამებოდეს ღვთის ნებას და ძალიან ნაკლები იყოს ადამიანური ზრახვები და სურვილები... ეს არის მართლა ჯვარცმა, ბოლომდე დახარჯვა სხვისთვის.

მეუფე არ გაურბის სიძნელეებს და ცდილობს უფლის სახლში-ტაძარში გააერთიანოს ამ რეგიონში მცხოვრები ერთი მუჭა ქართველები, გააძლიეროს ეროვნული სულისკვეთება. სწორედ მისი მცდელობა – გარჯითაა გამოწვეული ბოლნისის ეპარქიაში ბოლოდროინდელი სასიკეთო ცვლილებები.

მეუფე ეფრემი: მაღლობა ღმერთს, რომ ყველა ქართულ სოფელში მოქმედი ეკლესია გვაქვს. გვყავს მოძღვრები. არის სასულიერო სასწავლებელი. გავხსენით რამდენიმე დედათა და მამათა მონასტერი. საზღვრისპირა სოფლებში და მიუვალ ადგილებში არაერთი მონასტერი დავაფუძნეთ.

ეპისკოპოსი ქრისტეს სახეა, სადაც ეპისკოპოსია, იქ არის ეკლესია. მღვდელმთავრის ლოცვა-კურთხევა ღვთის ნებად უნდა მოვიდეთ.

მინდა, დავლოცო ბოლნისის ეპარქია,

მინდა, დავლოცო სრულიად საქართველო...

მომზადებულია ჟურნალ „კარიპჭე-ს“ მასალების მიხედვით.

P.S. კარგად ახსოვთ უჩამბის ხეობე-
ლებს 2007 წლის ნათლობა ნათლისცემლის
გორაზე, სადაც უამრავმა ადამიანმა მოიყარა
თავი, მრევლს შორის იყვნენ საპატიო სტუმ-
რებიც.

სწორედ ნათლობის ეს პროცესია ამ
ფოტოებზე აღბეჭდილი.

* * *

სხალთელი და ბოლნისელი ეპისკოპ-
ოსების მეუფე სპირიდონისა(აბულაძე) და
მეუფე ეფრემის (გამრეკელიძე) ლოცვა-
კურთხევით ღომას მთაზე ორი რაიონის
მომიჯნავე ტერიტორიაზე, მინდორში ჯვარი
აღიმართა. უჩამბელებმა მაშინ გადაწყვიტეს,
რომ ღომასზე შუამთობის დღესასწაულთან
ერთად „ჯვარობის“, ზეიმსაც გამართავდნენ.

მეუფე ეფრემი: ამ დღის აღსანიშნავად
მთა ღომასზე ბოლნისიდან ჩამობრძანდა. მან
სხალთის ეპარქიის მღვდელმსახურებთან ერ-
თად მთაში აღმართულ ჯვართან პარაკლისი

გადაიხადა.

სხალთის ეპარქიის მღვდელმსახურმა
დეკანოზმა ანდრეამ (თურმანიძე) ნათლობა
ჩაატარა. ამჯერად, მთა ღომასზე 12-მა ადა-
მიანმა მიიღო მართლმადიდებლური სარწმუ-
ნობა.

– ეს მთა ჩემი ბავშვობის ადგილია, –
გვითხრა მეუფე ეფრემმა – ამ ტერიტორიაზე
ოღესლაც აქ საყდარი მდგარა, შუა საუ-
კუნეების საქარავნო გზა გადიოდა. მომხვ-
დურებმა საყდარი დაანგრიეს... მაგრამ მთას
შერჩა სახელი – საყენდრია.

2. სად მამა-პაპა მეგულის...

ღვთიური მომხიბვლელით გამოირჩევა ლიტურგიის დროსაც და ცხოვრებაშიც. მამა ანდრეასთან ადამიანებზე იტყვიან ხოლმე – ბუნებამ თავისი ბარაქიანი კალთა მასზე დაიბერტყაო.

მისთვის არ არსებობს დიდი და პატარა საქმე – ყველა მისი ქადაგება გულწრფელი და ჭეშმარიტი ნიჭიდან გამომდინარეა, უფლისადმი მის გარეგან თავდრეკაში ისახება.

განა ადვილი იყო ვინმესთვის, განსაკუთრებით იმ დროს, ჩვენს ეკლესიებში მყოფი უკვე ცნობილ მღვდელმსახურთა ბრწყინვალე თანაგარსკვლავედში იქ თავმოყრილი მრევლის ყურადღება მიეპყრო!

მისი ახლოგაცნობა, მასთან საუბარი მყისვე დაგარწმუნებთ, რომ იგი მარტო ღვთისმსახური არ არის, მრევლის სამსახურში ყოველდღიურ ბრძოლა-ჭიდილში ბედნიერად აქვს შერწყმული ღვთისმსახურისა და პრაქტიკული მებრძოლის თვისებები.

არა მარტო გარეგნობით, არამედ მრავალმხრივი საქმიანობის ხასიათითაც იგი ჩვენი საუკუნის მამათა ტიპური წარმომადგენელია.

* * *

დეკანოზი მამა ანდრია (თურმანიძე) წარმოშობით სოფელ ტბეთიდანაა. დაიბადა ქ. ბათუმში, 1984 წელს. აქვე მიიღო საშუალო განათლება.

– რას გაიხსენებდით ბავშვობის წლებიდან?

– მოსაგონარს რა გამოლევს. ტარიელ ნიჟარაძე – მამაჩემის ბიძია – განათლებული კაცი იყო, მშვენიერი მოლაპარაკე, სახიერი. ძალიან მიყვარდა მისი და მამის საუბარი, მივცუცქდებოდი მოსაუბრეებთან და ყურს ვუვადებდი... ტარიელ ბაბუას უკვირდა ჩემი ასეთი „სერიოზულობა“, და მეფერებოდა.

მანსოვს, ერთ საღამოს, ჩვენი ქალაქის მერიასში, მამის კაბინეტში მაგიდას უჯდა ვიღაც ახალგაზრდა კაცი, მამას ესაუბრებოდა და თან იწერდა რაღაცეებსაც. მაგიდაზე თავი მქონდა ჩამოდებული და ხან ერთს შევხედავდი, ხან მეორეს და ამას ისეთი სერიოზულად ვაკეთებდი, თითქოს ყველაფერი გამეგებოდა...

ზაფხულობით ბათუმში სიცხეებს რომ დაიჭერდა, ოჯახიანად სოფელში გადავი-

ბარგებოდით სააგარაკოდ. ამ მხრივ სოფელი ტბეთი საუცხოოა: იქაური მთის ჰაერი მართლაც ჯანმრთელობის ელექსირია, უფლისაგან ბოძებული საუცხოო წყაროები, ხეხილით დახუნძლული ეზოები, ხავერდოვანი მდელოებით დაფარული არემარე, მშვენიერი გასახედი მეზობელ წაბლანისაკენ, ყოველი მეკომურის სახლ-კარიდან. ჩემი სოფელი ბავშვობიდანვე საოცრად მიყვარს. აქ მყვანან ტოლ-ამხანაგები: დავითაძეებში, ჭურკვიძეებში, წულუკიძეებში, გოჩიტიძეებში...

იმ ადგილს, სადაც ჩემს მამა-პაპათ უცხოვრიათ კი არა გზად გაუვლიათ, მათი ავლადიდების ამბები გულს მარადიულად ჩამრჩენია, ამასაც, მგონი, მნიშვნელობა აქვს ჩემი „თავგადასავლისათვის“.

– დაე, იყოს ასე!

– მამა ანდრია, რამ შეუწყო ხელი თქვენი განზრახვის ასრულებას, ცხოვრების მნიშვნელოვანი ნაწილი ღვთისმსახურებისთვის მიგეძღვნათ?

– ღვთისმოსავი, მორწმუნე მშობლები მყავს, პატარაობიდანვე ხშირად დავყავდი ტაძარში დედაჩემს – და ეკლესიურ მადლს მაზიარებდა..

მაშინაც მოიძებნებოდნენ სიბრძნით გამორჩეული ადამიანები, რომელთაც შეეძლოთ სასარგებლო რჩევა მოეცათ.

შედეგმაც არ დააყოვნა: ჯერ კიდევ მოსწავლეობისას, ბათუმისა და სხალთის ეპისკოპოსის, მეუფე დიმიტრის ლოცვა-კურთხევით მას დეკანოზმა სერაფიმემ (ბერიძე) ჩააცვა სტიქარი.

2002–2003 წლებში მუშაობდა ფერიის წმინდა ეკატერინეს სახელობის სათნოების სახლში.

დაამთავრა ქ. ბათუმის წმინდა ივილიანე ღმრთისმეტყველის სახელობის სასულიერო სემინარია. ეს მამის გადაწყვეტილება იყო – გურამმა შვილს სწავლის სურვილი შეატყო და დააკვალიანა კიდევ.

ამის მერე იგი ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სახელმწიფო მართვის სპეციალობას ეუფლება და მცირე დროით წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის და წმინდა ტბელ აბუსერიძის სახელობის გიმნაზიებში იღვწის.

– სასულიერო ცხოვრების პარალელურად საერო საქმიანობამ ბევრი რამ მასწავლა, ბევრ რამეზე დამაფიქრა, – განაგრძობს მამა ანდრია, – აი, ავიღოთ ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება, დილით, გამოღვიძებისას, იმის ნაცვლად, რომ ვთქვათ: „დიდება შენდა უფალო, გმადლობ, რომ მაჩუქე სიცოცხლის კიდევ ერთი დღე, გაბრაზებული წამოვდგებით და ვწუწუნებთ მავანისა და მავანის ცუდი საქციელის გამო, ვამკობთ ეშმაკისეული უშვერი სიტყვებით, სახლიდან გასულეხსაც ყველაფერი მავნედ გვეჩვენება, ასე ქუჩაში, სამსახურში, – ურთიერთდაპირისპირებას, ფიზიკურ შეხლა-შემოხლას საზღვარი არ აქვს: ბოროტების აღმოფხვრა კი ძალგვიძს თვი-

ევით და მამა ანდრია წინამძღოლობით ბათუმში, ჯავახიშვილის ქუჩაზე შენდება წმინდა ტბელ აბუსერიძის სახელობის ეკლესია, რომელიც მალე ჩამოიხსნის ხარაჩოებს და უეჭველად შეუმსუბუქებს მძიმე ჯვრის ტარებას „წუთისოფლის სტუმრებს“, – გვიქადაგებს თუ როგორ ვიცხოვროთ დედამიწაზე, რათა ზეციური სასუფეველი მოვიპოვოთ.

და ბოლოს ტროპარი: „აცხოვნე, უფალო, ერი შენი და აკურთხე სამკვიდრებელი შენი. ძლევა ჯვართა ბარბაროსთა ზედა ღვთივ-დაცულსა ერსა ჩვენსა მონიჭე და საფარველსა ქვეშე მისსა დაიცევ, რათა ვიტყოდეთ – უფალო, დიდება შენდა!“

* * *

თონვე ჩვენ - ადამიანებს [ნელ-ნელა, თანდათანობით] სწორედ ამას გვასწავლის უფალი, როცა ჩვენგან მოითხოვს, ვიყოთ თავმდაბალნი, მშვიდნი და მორჩილნი, რადგან ამ უდიდეს თვისებებს უკავშირდება ყველა სათნოება.

2010 წელს, 17 ივლისს სტეფანწმინდის რაიონის დარიალის ხეობაში მშენებარე სამონასტრო კომპლექსის მოლოცვისას მისი უწმინდესობისა და უნეტარესობის ილია II-ის მიერ მღვდელი ანდრია აყვანილი იქნა დეკანოზის ხარისხში.

მრავალრიცხოვანი მრევლისათვის ცნობილია, რომ მეუფე დიმიტრის ლოცვა-კურთხ-

ბათუმის ღვთისმშობლის შობის სახელობის საკათედრო ტაძრის მღვდლის – დეკანოზ მამა ანდრია, ერისკაცობაში ლევან თურმანიძეს, ჰყავს მეუღლე ელისაბედ (ინდირა) ჩხაიძე და სამი შვილი ნიკოლოზი, იონა და ლაზარე.

* * *

ბრძენს უთქვამს, კაცთა მსახურება დიდი საქმეაო, მაგრამ ღვთისმსახურება უფრო დიდო. უფალი წყალობდეს პირველ სულიერ ჩირაღდნებს ჩვენი კუთხიდან.

გომიკარი
18,11,2013

როლემდის

1992 წლიდან აჭარაში ხდება გარედან პროვოცირებული და შეუქცევადი ისლამიზაციის პროცესი, რომელშიც ჩვენი სახელმწიფო (მთავრობა) დღემდე უცნაური ჩაურევლობის პოლიტიკას ატარებს. თურქი და არაბი ფულიანი სასულიერო „მისიონერები“ დაუბრკოლებლად და უკონტროლოდ აშენებენ მუსლიმანურ სალოცავებსა (მეჩეთებსა) და სასწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებებს (მედრესეებს). ამ „მისიონერებს“ პარტნიორობას უწევენ საეჭვო რეპუტაციის ადგილობრივი ცალკეული ე.წ. მორწმუნეები და სახელმწიფო მოხელეები. ისლამური საკულტო ნაგებობების მშენებლობის პროცესში მიმდინარეობს მასში მონაწილე სხვადასხვა მხარის მიერ საეჭვო წარმოშობის „ფილანთროფიული“ ფულის ჩადება. ასეთი გზით 2004 წლამდე აჭარის უმრავლეს სოფლებსა და დაბებში აშენდა 70-მდე ახალი მეჩეთი, რესტავრირებულ იქნა ამდენივე მეჩეთი, თავიანთი მინარეთებით გამზადდა ასამოქმედებლად. წარმოუდგენლად ბევრი სალოცავია აჭარაში ისლამის აქტიურ აღმსარებელთა რაოდენობასთან შედარებით. ამავე დროს, მთიანი აჭარის ათასობით ახალგაზრდა ისლამის შესასწავლად გაგზავნილ იქნა და კვლავ იგზავნება თურქეთსა და არაბულ ქვეყნებში, შესაბამისად, მომზადდა და კვლავ მზადდება ახალი სასულიერო კადრები მეჩეთების ასამოქმედებლად, მოსახლეობის ისლამიზაციის გასაღრმავებლად.

პირველ ხანებში, როცა ახალი ქართული სახელმწიფო აჭარის ტერიტორიაზე სრულყოფილად ვერ ახორციელებდა თავის ძალაუფლებას რეგიონში სახელმწიფოგან დამოუკიდებელი, პროისლამური პოლიტიკა ტარდებოდა, შიდასახელმწიფოებრივ პოლიტიკურ ჭიდაობაუპირატესობის

მოპოვების მიზნით. ვითარება სასიკეთოდ არ შეცვლილა 2004 წლიდან დღემდე. პირიქით, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის საფარქვეშ, კიდევ უფრო გაძლიერდა გარედან პროვოცირებული ისლამიზაციის პროცესი. შემდეგში „ნაციონალების“ მთავრობა მათ პირდაპირ ახალისებდა. ამკარად გამოიკვეთა თურქეთის ინტერესები, აჭარის მთასა და ბარში, ქალაქებში, აგრეთვე აჭარის ფარგლებს გარეთ აჭარლებით განსახლებულ რეგიონებში, ისლამისტურ სასწავლებლების, არა მარტო მედრესეების, არამედ, ინტერნატების და პანსიონების გახსნა-მშენებლობა, კადრების უპირატესად ჯერ ადგილზე მომზადება და შემდეგ, კვალიფიკაციის ასამაღლებლად, თურქეთში წაყვანა. სასწავლებლები გაიხსნა, როგორც ვაჟებისათვის, ასევე გოგონებისათვის. სასწავლებლების მოსწავლეთა კონტინგენტის წყარო გახდა ძირითადად ღარიბი ოჯახებიდან გამოსული ახალგაზრდები. საგანგაშო მასშტაბი მიიღო ადრეული ასაკიდან ბავშვების, განსაკუთრებით, გოგონების ზოგად-საგანმანათლებლო სკოლებიდან გამოყვანა და ისლამისტურ სასწავლებლებში შეყვანა ან მიზიდვა. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, არცერთი მუსლიმანური სასწავლებელი, კანონმდებლობით დადგენილი წესით, რეგისტრირებული არ არის. სასწავლებლებში სწავლება ვერ უძლებს ვერავითარ კრიტიკას. ზრდიან მოქალაქეებს უცხო ქვეყნის ინტერესების სულისკვეთებით.

„ნაციონალური მოძრაობის“ განათლების სამინისტრო არ დაინტერესებულა რა კანონმდებლობის საფუძველზე ფუნქციონირებს სასწავლებლები, რა საგნებს და რას ასწავლიდნენ იქ ბავშვებს, რას ემსახურება აღნიშნული სასწავლებლები. შეიქმნა მომავადობეული წრე, სახელმწიფო

საგანმანათლებლო და ადმინისტრაციული ორგანოები არავითარ შემთხვევაში არ ეწევიან იმ მშობლებთან, რომლებიც სიღარიბის გამო თუ გამორჩენის მიზნით, იმეტებდნენ შვილებს უკუღმართი აღზრდა-განათლებისათვის.

საქმეში ჩახედულმა საზოგადოებამ არაერთხელ სთხოვა მთავრობას, წესრიგი დაემყარებინა, აღეკვეთა ამ ანტიქართული სასწავლებლების ფუნქციონირება, მიუღებელი სწავლება, შედეგი არ მოუტანია. საპატრიარქომ, ბევრი გააკეთა აჭარის რეგიონში ისლამიზაციის დამღუპველი პროცესის გასანეიტრალებლად. მათი მეცადინეობით და პატრონაჟით შუახევში ამოქმედდა აბუსერიძე ტბელის სახ. უნივერსიტეტი, სადაც უპირატესად მთიანი რაიონების ეკონომიურად შეჭირვებული ოჯახების შვილები სწავლობენ, სოციალური უზრუნველყოფით, რაც საკმარისი არ არის. საჭიროა სახელმწიფო პოლიტიკა აჭარის რეგიონში, გამეფებული ანტიეროვნული, ანტისახელმწიფოებრივი საგანმანათლებლო პროცესის წინააღმდეგ, რათა დაცულ იქნეს ყოველი მოქალაქის კონსტიტუციური უფლება, მიიღოს ხარისხიანი განათლება ჩვენი მდიდარი ეროვნული ტრადიციების შესაბამისად.

ხელისუფლებაში უკვე ხუთი თვეა აღარ არის „ნაციონალური მოძრაობა“, თუმცა ისლამისტური სასულიერო სასწავლებლები კვლავაც აგრძელებენ და აფართოებენ საქმიანობას. მოსახლეობის მაღალი ნდობით არჩეულ „ქართულ ოცნებას“ აჭარის ა.რ. ახალ მთავრობას, მათ მინისტრებს, განათლების სამინისტროს, რომ შეიმუშაოს სათანადო ღონისძიებები და მოახდინონ საკითხის გადაწყვეტა. საქართველოს მთავრობის წინაშე, შეასრულონ ხალხის ნება და წერტილი დაუსვან სამარცხვინო პარაქტიკას.

საქართველო ელოდება გადამჭრელ ნაბიჯებს ამ მიმართულებით.

ჩვენს მიერ მოპოვებული სტატისტიკური მასალები, დაახლოებით 2010 წლის მდგომარეობით:

საკულტო და სასწავლო ნაგებობანი დასავლეთ საქართველოში - 197,

(45 კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობის).

აჭარის ა.რ. -184,

(44 კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობის),

მეჩეთი -119,

(51 მედრესით, 9 მედრესე პანსიონატი).

სეზონური მეჩეთი -22, მედრესე -19, სამლოცველო -15,

სამლოცველო მედრესე -1, მედრესე პანსიონატი -8,

(რუკა მომზადებულია ქართველოლოგიის, ჰუმანიტარულ და სოციალური მეცნიერების ფონდში (რუსთაველის ფონდი) მოპოვებული გრანტის მეშვეობით (ც-015-08) ბათუმი 2010 წ.

სსიპ. ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი (ც) რუსლან ბარამიძე)

ასევე ბათუმში მოქმედებს სამი ვაჟთა ორი ქალთა პანსიონატი, ერთი ისლამური ბავშვთა ბაღი.

სხვა, ძველი მონაცემები:

1871-1873 წლებში თანამედროვე აჭარის ტერიტორიაზე 307 დასახლებული პუნქტი იყო, სადაც 141 ჯამე, ერთი თექე (დევირიშოდა), 65 მედრესე და 140 მეგთეფე (დაწყებითი სასულიერო სასწავლებელი, სადაც ყურანის კითხვასა და ლოცვას ასწავლიდნენ) ფუნქციონირებდა.

გასაბჭოებამდე აჭარაში 119 მეჩეთი ფუნქციონირებდა, ამდენივე მედრესეთი (იქ 4000 ბავშვი სწავლობდა).

1939 წლისათვის აჭარაში დაიხურა ყველა მოქმედი, 132 მეჩეთი.

1990-2008 წლებში აჭარაში სულ აშენდა 71 ახალი მეჩეთი

მონაცემი ძველია, მას მერე ვითარება არ შეიცვლილა.

როდემდის...

სამება თუ უჩამბა

შუახვევის რაიონში, არის ხეობა სადაც მდებარეობს უჩამბა. უჩამბის ხეობის სოფლებია: მოფრინეთი, სამოლეთი, ლაკლაკეთი, ოკისი, ქვაფთა (საცხოვრებელი უბანი), კვირიაული, ტბეთი, ზვარე (საცხოვრებელი უბანი), ლომსიანეთი (საცხოვრებელი უბანი), გოგოეთი (გოგაძეები), ვახტანგეთი (საცხოვრებელი უბანი), ზეკარა (სეზონურ-საცხოვრებელი) უბანი, წაბლანა, ცინარეთი, მეჭყერთა (საცხოვრებელი უბანი), ვახტანგეთი (ვახტანგეები) და ვერხვანა (საცხოვრებელი უბანი).

მე-16 საუკუნეში ვინც გადასახადს იხდიდა, ანუ გადასახადის გადახდას ექვემდებარებოდა ტბეთში 12 ოჯახი იყო, ხოლო სამოლეთში - ორი ოჯახი. დანარჩენი სოფლები ან არ არსებობდა ან გადასახადს არ ექვემდებარებოდა. (ეს ჩემი მოსაზრებით რათქმაუნდა).

ახლა სათაურად გამოტანილ საკითხს დაუბრუნდეთ, **ს ა მ ე ბ ა** თუ უჩამბა.

სიტყვა „უჩ“ - თურქული სიტყვა და ქართულად სამს ნიშნავს, „სამ“-ს თუ მიუწეროთ „ება“-ს, მივიღებთ სამებას, რაც წმინდა სამებასთან ასოცირდება, და ალბათ ასეც არის რადგან სამოლეთში მდებარეობდა, სავარაუდოდ, წმინდა სამების ტაძარი.

ამიტომ სიტყვა „უჩამბა“ - წმინდა სამებისაგან წარმოიშვა ოსმალურ-თურქული ენობრივი გავლენის გამო (ამ აზრს ჩემთან ერთად ბევრი იზიარებს) და დროა მას ძველი, ქართული სახელი „სამება“ დაუბრუნდეს. ხელვაჩაურის რაიონში ბათუმთან ახლოს, არის დასახლება „გოროდოკი“ - იმის ზემოთ მდებარეობს სოფელი სამება, სადაც ახლახან აიგო სამების სახელობის ტაძარი, რაც მისასაღმებელია.

ღვთის მადლითა და ძალით ბევრი ისტორიული ძეგლი და მასალა გადარჩა. დროა ყველაფერს თავისი სახელი დავარქვათ. ლაკლაკეთების ჭვლეური ხატის გადარჩენაც ღვთის წყალობაა და ჩემ აზრს, სამება - უჩამბაზე, უფრო ამყარებს.

როგორც უჩამბას, ასევე აჭარაში არსებულ სოფლებს „ოქტომბერს“ და „პირველ მაისს“ დროა ძველი სახელები დაუბრუნოთ.

* * *

ჩვენ, აღნიშნულ თემაში წამოჭრილი საკითხის ისტორიულ წყაროებით დასაბუთების მიზნით მიველით ქალაქ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, პროფესორ ზაზა შაშიკაძესთან რომელიც წლების წინ მუშაობდა თურქეთის არქივებში: საქართველოზე დაცული ისტორიული წყაროების, ქართული ისტორიოგრაფიულ მეცნიერებაში ახალი დამამტკიცებელი საბუთების მოპოვებისა და

წარმოჩენის მიზნით. ბატონმა ზაზა შაშიკაძემ გვაჩუქა წიგნი: „აჭარის ლივის ვრცელი და მოკლე დავთრები“ (ოსმალური ტექსტი, თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და ფოტოასლები გამოსაცემად მოამზადეს: ზაზა შაშიკაძემ და მირიან მახარაძემ. თბილისი 2011 წელი)

აჭარისწყლის ხეობის სოფლები და მისი მოსახლეობა XVI საუკუნის მეორე ნახევარში ამ სათაურით ზემოთ დასახელებულ წიგნში კითხულობთ: XVI საუკუნის 60-იან წლებში, სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მთელ რიგ რეგიონებთან ერთად, ოსმალებმა მდინარე აჭარისწყლის ხეობაც დაიპყრეს და აქ საკუთარი ხელისუფლების დამყარებას შეეცადნენ. როგორც წესი, მოხდა ხეობის აღწერა და ადგილობრივი ადმინისტრაციულ-მმართველობითი სისტემის შექმნა, რის შემდეგაც აღნიშნული ტერიტორია ოსმალეთის იმპერიაში აჭარის ლივის (იგივე სანჯაყის) - ანუ სადროშოს სახით იქნა გაერთიანებული.

სულთან სელიმ II-ის (1556-1574წწ) დროს შედგენილი „ზემო აჭარის ლივის დიდი დავთარი“ ოსმალთა მიერ აჭარის აღწერის პირველ დოკუმენტს წარმოადგენს. იგი მოიცავს როგორც ზემო, ისე ქვემო აჭარას. „დავთარში“ ზემო და ქვემო აჭარა ცალკეულ ნაპიებად (რაიონებად) არის დაყოფილი (გვ. 12).

.....

სოფლების ჩამონათვალი დავთარში შემდეგი თანამიმდევრობით არის მოცემული:

ზემო აჭარის ნაპიე ხსენებულ (აჭარის-ზ.შ.) ლივაში: (გვ. 13).

.....

უჩამბა-2 კომლი.

.....

ტბეთის ციხის რაბათში 12 კომლი ცხოვრობს. როგორც: ზაქარია ჭიჭინაძე აღნიშნავს „ტბეთი კარგა დიდ ადგილებს, დიდ ხეობას ეწოდება“. აღნიშნული ციხეც სოფლიდან მოშორებით, ხეობაში, დღევანდელი ცინარეთისა და სამოლეთის მიმდებარე ტერიტორიაზე მდებარე ციხე უნდა იყოს. (გვ.17)

.....

ამ ისტორიულ წყაროზე დაყრდნობით მიგვაჩნია, რომ ისტორიულად უჩამბის ხეობას „ტ ბ ე თ ი ს“ (შ.ვ.) ხეობა ერქვა, უფრო ადრე შუა საუკუნეებში კი „ლ ო მ ს ი ა ნ თ ა ს“ (შ.ვ.) ხეობის სახელწოდებით მოიხსენიება ქართულ ისტორიულ წყაროებში. ხოლო სიტყვა-„უჩამბა“ წარმოიშვა სამი სოფლის: მ ო ფ რ ი ნ ე თ ი, ს ა მ ო ლ ე თ ი, ლ ა კ ლ ა კ ე თ ი ს შერწყმის საფუძველზე, რომელიც „ს ა მ ე ბ ი ს“ სახელწოდებით იყო ცნობილი, ხოლო შემდგომ დამყარების ენობრივი გავლენის გამო მას უწოდეს „უჩამბა“.

უჩამბას ანუ სამებას
ვუძღვნი მეუფე ეფრემს (გამრეკელიძეს) და დეკანოზ ანდრიას (თურმანიძეს)

შენი წყაროთი ვიზარდეთ
და შენი სუფთა ჰაერით.
გზას გვინათებდა რწმენისკენ,
თაფლის და ფიჭვის სანთელი.
    წმინდისერიდან გვასპეტაკებდა,
    თეთრი თოვლი და ნამქერი,
    სიფხიზლეს მუდამ გვმატებდა,
    გუდნის ღელე და ჩანჩქერი.

სამების მადლი გვფარავდა,
სამებას ვუნთეთ სანთელი,
წმინდა სამების მადლია,
აქ რომ გადარჩა ქართველი.
უჩამბა ანუ სამება,
ფუძეა ჩვენი რწმენისა,
ქართულად ლოცვა-წირვისა,
და სადიდებლად ღმერთისა.

ერთ დიდ ოჯახად ცხოვრობდნენ:
ტბეთი, გოგიეთ, წაბლანა,
მოფინეთ, ლაკლაკეთი, . . .
მან უჩამბლებად გაგვზარდა.

24.12.2011 წ.

ღურღუმელას ღელე

ღურღუნ - ღურღუნ
მოღურღუნებს
ღურღუმელას ღელე,
ამ წყაროსთან წყურვილს იკლავს,
„პაშა“, „ჭიპო“, „ჩელე“...
თუ კი ერთხელ მაინც დაღვე
შენ ამ სოფლის წყაროს,
ცხრა მთასა და ცხრა ხეობას
გადაივლი ძმაო.
ზეკარიდან გამოივლი,
თუ ზვარიდან, ბიჭო,
ამ წყაროსთან ჩამოვჯექი,
დაღლილო და დინჯო.
წყურვილს სურვილს დაუმატებ
და გაუტევ ვინძლო,
ამ ხეობის სადღეგრძელო

დამილიო გიჯობს.
დამილოცე ეს მთა-ბარი,
ბუნება და ღმერთი,
გოგიეთი, ვახტანგეთი,
წაბლანა და ტბეთი.
ჯაბნიეთი, ქიზინეთი,
ჩემი ღედუღეთი.
მოფრინეთი, ლაკლაკეთი,
ქვაფთა, ცინარეთი,
დამილოცე ეს ხეობა,
ქალ-ვაჟების ეშხი.
ამ ხეობის წყაროები,
გუდნის ღელის შხეფი,
და ბუნების შემოქმედი
ჩვენი ერთი, ღმერთი.

ჩემო აჭარავ

ჩემო აჭარავ, შენი წარსული
მძიმე იყო და ძნელად სავალი.
ღღეს საქართველოს სიამაყე ხარ,
ვით სვეტიცხოვლის წმინდა ტაძარი.
ტრადიციებით, სტუმართმოყვრობით,
ღღემდე გიტოკავს ძარღვი მთავარი,
საქართველო და ენა ქართული
შენი ღმერთია, შენი წამალი.
შენი გონიო, შენი ხერთვისი, შენი სხალთა და
შენი ხიხანი,

ასე ლამაზი, ასე წარმტაცი,
მე საქართველოს ბურჯად ვიცანი.
ბევრჯერ ჰქონია ერს სიამაყე
შენი წარსულით, ჩემო აჭარავ,
სიყვარულით და რწმენით გადარჩა
ენა ქართული, სისხლი თაკარა.
ჩემო აჭარავ შენი წარსული,
მძიმე იყო და ძნელად სავალი,
ღღეს საქართველოს სიამაყე ხარ,
ვით სვეტიცხოვლის წმინდა ტაძარი.

უჩაბის ხეობის სოფლები XVI-XVIII საუკუნეებში

ახლო წარსულში ოსმალობისდროინდელი აჭარის სოფლების შესახებ ქართულ ისტორიოგრაფიას ძალზე მწირი მასალები გააჩნდა. ჩვენთვის უცნობი იყო დასახლებული ადგილების რაოდენობა, კომლთა რიცხვი, სულადობა და ა.შ.

ბოლო წლებში ეს ხარვეზი გარკვეულად შეივსო ახლადგამოცემული ნაშრომებით, რაც წარმოდგენას გვიქმნის უცხოელთაგან აჭარის დაპყრობამდე ჩვენი სოფლების სახელებზე, გაწერილ გადასახადებზე და ა.შ.

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდზე მიძღვნილ წყაროებში უჩაბის ხეობის სოფლები არსად შეგვხვდრია. პირველად ორიოდ სოფლის სახელი გამოჩნდა „ჩილდირის ეიპლეთის ჯაბა-დავთარში“, რომელიც თარგმნა და გამოსაცემად მოამზადა ცისანა აბულაძემ, ხოლო გამოკვლევა დაურთო მიხეილ სვანიძემ (თბილისი, 1972).

არსებული ხარვეზი ნაწილობრივ შეავსეს ზაზა შაშიკაძემ და მირიან მახარაძემ, რომლებმაც ოსმალურიდან თარგმნეს და გამოკვლევა-კომენტარები დაურთეს წიგნს, რომელსაც „აჭარის ლივის ვრცელი და მოკლე დავთრები“ (თბილისი, 2011წ) ჰქვია. ქრონოლოგიურად ეს გამოცემა უფრო ძველ პერიოდს, 1566-1574 წლებს მოიცავს. ამიტომ სწორედ ამ ნაშრომით დავიწყებთ. „დავთრებში“ დასახლებულია ზემო აჭარის 59 სოფელი, მათ შორის უჩაბის ხეობის სამი პუნქტი: ტბეთი, უჩაბა და ტბეთის ციხის რაბათი.*

ტბეთის შესახებ დოკუმენტებში ჩაწერილია, რომ იგი ახლოსაა სოფელ ლუი ავალთან და ამჟამად მოსახლეობისაგან დაცარიელებულია. იგი მიკუთვნებულია ზემო აჭარის ლივაზე და მარცვლეულისა და სხვა შემოსავლებისაგან დაბეგრულია 1500 ახ-

ჩით (ვერცხლის ფული, რომელიც პირველად 1328 წ. მოჭრეს. 1687 წელს ახჩა ყურუშმა შეცვალა. გვ.66).

სოფელ უჩაბაზე წიგნში ვკითხულობთ, რომ იგი ექვემდებარება ზემო აჭარას. სოფლის ყველა სახის გადასახადი (ისფენჯი,** მარცვლეული და სხვ.) 5615 ახჩას შეადგენს (გვ. 77).

საყურადღებოა, რომ დოკუმენტში მოტანილია იმდროინდელი უჩაბის ორი მცხოვრების სახელი და მამის სახელი: ალდგომელი, ძე გაბრიელის და ერდექულა ფირული(ს ძე).

დავთარში მესამე პუნქტად დასახლებულია ტბეთის ციხის რაბათი. ისიც ექვემდებარება ზემო აჭარას. სოფელ ტბეთისა და უჩაბისგან განსხვავებით აქ ჩამოთვლილია რაბათის 12 მცხოვრების სახელი და მამის სახელი.

არბადი, ძე ღარიბასი
 ბასილი, ძე არბადის
 ბესიკი, გიორგი(ს ძე)
 ლევანი, ძე მისი
 ბუნჯი, ძე ჯამასარასი
 მახარებელი, ძე მისი
 გიორგი, ძე საბითასი
 მასარა, ძე დანიელისა
 როსტევან, ძე ოქროპირისა
 იასონ, ძე აბულისა
 მეჰმედ, ძე ამბროსისა
 ოქმაზ, ძე როსტევანისა

ტბეთის ციხის რაბათზე გაწერილია საკმაოდ დიდი გადასახადი - 16950 ახჩა. იმ დროს იბეგრებოდა: ისფენჯი, ხორბალი, ქერი, ფეტვი, კაკალი, ხილი, იონჯა და თივა, ბოსტანი, კანაფი, ფუტკარი, ღორი, იალაღი, ცხვარი, წისქვილი, საქორწილო გამოსაღები და სხვა. (გვ. 78, 79).

* სამივე სოფელი შეტანილია აჭარის ლივის მოკლე დავთარშიც, მაგრამ მონაცემები იგივეა, ამიტომ ჩვენ აღარ გავიმეორებთ (რ.ს.)

** სამხედრო ბეგარის სანაცვლო გადასახადი (რ.ს.).

ერთის შეხედვით მცირე ცნობებიდან შეიძლება საკმაოდ მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთება:

1. ნათქვამია, რომ ტბეთი ახლოსაა სოფელ ლუი ავალთან. თუ ოსმალური ტექსტი სწორადაა ამოკითხული, გამოდის რომ ტბეთის მახლობლად იყო სოფელი ლუი ავალი, რომელიც აღწერის დროს დაცარიელებულია, მაგრამ შემდეგ აქ აღარავინ დაბრუნდა, სოფელი გაქრა და მისი სახელი მცხოვრებთა მენსიერებაშიც არ შემორჩა.

2. სოფლის სახელი უჩამბა ეტიმოლოგიურად რთულად ასახსნელ სიტყვას ეკუთვნის, ამიტომ სამწუხაროდ მეცნიერებმა იოლი გზა გამონახეს და ჩათვალეს, რომ იგი ოსმალური წარმოშობისაა. „დავთარში“ ყველა დასახლებული ადგილი ძველი ქართული სახელებით მოიხსენება. არც უჩამბაა გამონაკლისი. ამიტომ ჩვენი სავარაუდო მოსაზრებით მისი ფუძე თურქული სიტყვა „უჩ“ (სამი) კი არ არის, არამედ მამაკაცის სახელი „უჩა“ უნდა იყოს. თუმცა ამას სპეციალური კვლევა სჭირდება (სხვათაშორის უჩამბა-ს ბედი გაიზიარა აღმე-მაც, ამიტომ აქაც ენათმეცნიერებს გულმოდგინე კვლევა მართებთ).

3. ზემო აჭარის ტოპონიმიაზე მიძღვნილ შრომებში ტბეთში ციხის, ნაციხვრის და სხვათა არსებობაზე არაფერი შეგვხვედრია „დავთარში“ კი ნახსენებია ტბეთის ციხე და მისი რაბათი (ციხის ირგვლივ დასახლება, რომელიც მეციხოვნეებს ამარაგებდა წყლით, საკვები პროდუქტებით და ა.შ.), საიდანაც სხვა სოფლებისგან განსხვავებით, მოსახლეობა არსად წავიდა და იცავდა ციხე-სიმაგრეს. აქაც საჭირო იქნება ტბეთელებმა იზრუნონ ციხის ადგილმდებარეობის დადგენისათვის.

4. როგორც ცნობილია ქართული გვარების ისტორია მე-12-16 საუკუნეებიდან იწყება. დავთარში ჩამოთვლილი უჩამბისა და ტბეთის ციხის რაბათის არცერთ მცხოვრებს გვარი არ გააჩნია, ისინი სახელითა და მამის სახელით იხსენიებიან. თუ ვივარაუდებთ, რომ ამ პიროვნებების გვარები მოგვიანებით მამის სახელისაგან წარმოიშვა, მაშინ შესაძლოდ მიგვაჩნია ტბეთში პირველად შემდეგი გვარების გამოჩენა: გაბრიელისძე, ღარიბაშვილი, არბაღიძე, გიორგაძე, ჯამასარიძე (ჯა-

ფარიძე), ბუნჯაძე (ბრუნჯაძე), მახარობლიძე, ოქროპირიძე, აბულაძე და ა.შ.

ტბეთის რაბათში ორი არაქართული სახელია: მეჰმედ (მე ამბროსისა) და ოქმაზ (მე როსტევანისა), რაც იმაზე მეტყველებს, რომ სოფელში უკვე მძლავრობს ოსმალური წესები და ამბროსი და როსტევანი იძულებულნი არიან შეიღებოს არაქართული სახელი დაარქვან.

145-150 წლის შემდეგ არის შედგენილი აღწერის სია ე.წ. „ჩილდირის ვილაეთის ჯაბა-დავთარი“. აქ 1707 წელს დასახლებულია სოფლები; რაბათი, უჩამბი და სამუღეთი. ჩვენს ადრინდელ გამოკვლევებში ამ რაბათის ადგილსამყოფელი არ ვიცოდით. ახალი მასალები გვაფიქრებინებს, რომ ეს იგივე ტბეთის ციხის რაბათია, მაგრამ ამ დროს ციხე უკვე დაქცეულია, მეციხოვნეებიც აღარ არიან; თუმცა დასახლებულმა ადგილმა რაბათი-ს სახელი კვლავ შეინარჩუნა. გაწერილი გადასახადი 12000 აჩხა ჩამორჩება ადრინდელს, რაც მცხოვრებთა რიცხვის შემცირებით უნდა აიხსნას. რაბათის მოხელე არის ვინმე მაჰმუდი (გვ.129).

იმავე 1707 წელს რაბათის მომდევნო სოფლად დასახლებულია მეზობელი უჩამბი (სწორედ ამიტომ ვფიქრობთ, რომ რაბათი ტბეთისაა). იგი ისევე მიკუთვნებულია ზემო აჭარის ნაჰიეს და დაბეგრილია 12000 აჩხით, ხოლო სოფლის მოხელეა ვინმე ისმაილი (გვ. 129).

„ჯაბა დავთარში“, რამდენიმე სოფლის შემდეგ დასახლებულია ზემო აჭარის ნაჰიეს სოფელი სამუღეთი, რომელიც 1709 წელს დაბეგრილია 5000 აჩხით. აქ ოსმალეთის წარმომადგენელია ვინმე იბრაიმი (გვ. 132).

ძველ დოკუმენტებში უჩამბისა და სამუღეთის (აღბათ საკუთარ სახელ სამუღლისგან არის წარმომდგარი) ერთდროულად შეტანა ნიშნავს, რომ ორივე დამოუკიდებელი სოფელია და ოსმალთა ხელისუფალი ცალცალკე ბეგრავს.

ჩვენს დროში უჩამბა თემის ცენტრს ჰქვია მხოლოდ, ხოლო სამოღეთი (უნდა იყოს სამუღეთი) საკმაოდ დიდი სოფელია. ისტორიული ჭეშმარიტების აღსადგენად და არა ადმინისტრაციული საზღვრების შესაცვლელად, აღბათ საჭირო იქნება ამ სოფლების ძველი საზღვრების დადგენა.

27 მარტი, 2013 წ.

აჭარა გურამ ემირიძეს

ახალდაბაში ტირის შენი ალადასტური,
წარბი შეუკრავს იზაბელას სხვენზე გაყვანილს,
შენს ქართველობას არ ჭირდება ვინმეს დასტური,
შენს ქართველობას მოწიწებით უნდა თაყვანი.

შვილდაკარგული დედის ცრემლში რკინაც გადნება,
რომელი შვილი განუდგება მშობელს საკუთარს,
შენს ქართველობას საქართველომ უთხრა მადლობა,
დიდი ილიას აწონილმა სიტყვამ აკურთხა.

რუსთველის აზრი აცისკროვნებს მაღალ მთა-გორებს,
აკაკის ლექსმა ჩემს თვალებზე ცვარი გააშრო,
ამ დროს ვიღაცა შენს წყლულებზე ზარებს აგორებს
და შენიღბული ერისკაცის როლებს თამაშობს.

ვერნების ტყეში რას ჩურჩულებს მუხა ბებერი?!
ვერ შეუცვლიან აჭარისყალს წაღმა დინებას,
შენს ქართველობას წინაპართა სისხლით შეფერილს,
მომდგარა ვიღაც უტიფარი, ეპოტინება.

ვიცი, ამ წყენას არ ჩაიდებ გულში ბოლომდე,
შენ ხომ დედა ხარ, ზნემაღალი სულით ესოდენ,
ძაძით მოსილი როს მოძმეთა სიკვდილს გლოვობდი,
ვიღაც უგნურმა კეთრიანი გუნდა გესროლა.

სხვები კი, სხვები ჩრდილში დგანან ანგელოსებად.
შენ კი საკუთარ წყაროს ასმევ ყველას ერთიან,
მოჭრილი ძუძუს ტკივილებით კვლავაც მოსილო,
მტრისა და მოყვრის განმკითხავი მხოლოდ ღმერთია.

მე არასოდეს არ შემშლია შენი გზა-კვალი,
თეთრათის ტყეში ისევ მწიფობს ჩემი მაცვალი,
შენს ქართველობას ჩემი ხმა და ჩემი თაყვანი,
ვიცი, სად უდგას საქართველოს ბევრი აკვანი.

ვინ დაითვალოს შენს მიწაზე ოქროს ბელტები?!
ვაზის ლერწვივით ლოცვასავით ცაში მიღიხარ,
ისე მცირე ხარ, საკოცნელად არ მემეტები,
ველარ ეტევი შენს მიწაზე, ისე დიდი ხარ.

გული ხარ, დედა საქართველოს ცხელი გული ხარ,
სული ხარ, ჩემი წინაპარის წმინდა სული ხარ,
თეთრათის ციდან ფოთოლივით გადმორგულიხარ,
კახაბრის ველზე ყვავილივით ამოსული ხარ.

იქ მარადიდში შენი ცრემლი ისევ ცხელია,
და სარფის ცრემლი ისევ ისე თუთქავს წამწამებს,
ვდგავარ, გიყურებ, მის მაგივრად თავად მრცხვენია,
ვინც უსინდისოდ ჩირქი მოგცხო, ცილი დაგწამა.

ჩემო აჭარავ, ტირის შენი ალადასტური,
თვალი შეურთავს იზაბელას, სხვენზე გაყვანილს,
შენს ქართველობას არ ჭირდება ვინმეს დასტური,
შენს ქართველობას ჩემი ხმა და ჩემი თაყვანი!

წიგნიდან „რჩეული ნაწერები“,
ტომი I, გამომც. „აჭარა“,
ბათუმი, 2012 წ. გვ. 244-246.

ბათუმის ისტორიიდან

XIX საუკუნის დასაწყისიდან იწყება რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს ანექსია და ნელ-ნელა მისი საზღვრები აჭარის ტერიტორიებს უახლოვდება. 1877-78 წლებში რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს რუსეთისა და მის მიერ დაპყრობილი ქართველი ერის ინტერესები გარკვეულწილად ერთმანეთს დაემთხვა, რადგან ძირძველი ქართული მიწების ოსმალთა უღელისაგან გამოხსნას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა.

აქტიურად დაიწყო რაზმების ჩამოყალიბება ქართლში, იმერეთში, კახეთში, სამეგრელოსა და გურიაში. რუსეთ-ოსმალეთის ომში რუსეთის დროშის ქვეშ 30 ათას ქართველზე მეტი იბრძოდა. 1878 წლის 3 მარტს სან სტეფანოში მეთამრამდესმარეებმა საზავო ხელშეკრულებას მოაწერეს ხელი. ოსმალეთმა ფულადი კონტრიბუციის ნაწილი გარკვეული ტერიტორიების დათმობით გადაიხადა. მათ შორის იყო ისტორიული ქართული მიწები: კოლა-არტაანი, შავშეთ-იმერხევი, არტანუჯი, ოლთისი, ტაოსკარი, მაჭახელი, ლაზისტანის ნაწილი და აჭარა.

ბერლინის კონგრესზე (1878 წლის 13 ივნისი-13 ივლისი), რომელიც სან სტეფანოს ხელშეკრულების გადასინჯვას ითვალისწინებდა, რუსეთმა შეძლო ძირითადი ტერიტორიული მონაპოვრის შენარჩუნება. ამრიგად, აჭარა დედამიწის ქართველს დაუბრუნდა.

1878 წლის 25 აგვისტოს ბათუმში გენერალ სვიატიპოლკ მირსკის მეთაურობით რუსთა არმია შემოვიდა და მიღება-გაცილების ცერემონიაზე ე.წ. აზიზიეს (ახლანდელი თავისუფლების) მოედანზე დევრიმ ფაშასაგან ქალაქის გასაღები ჩაიბარა.

ბათუმის ოლქში სამი – ბათუმის, ართვინისა და აჭარის ოკრუგები გაერთიანდა. ქალაქი ბათუმი „პორტო-ფრანკო“ გამოცხადდა. იდეა ინგლისს ეკუთვნოდა, რომელმაც ბერლინის კონგრესზე ამ ქალაქის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადება მოითხოვა და გაიტანა კიდევც.

„პორტო-ფრანკოს“ სტატუსმა ბათუმს გარკვეული სიკეთე მოუტანა. ამ პერიოდიდან

ბათუმი მნიშვნელოვნად გაიზარდა და ნელ-ნელა თანამედროვე, ევროპული ქალაქის იერი შეიძინა. თუმცა, გაუარესდა ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა. ეროვნული მრეწველობა კონკურენციას ვერ უწევდა მოზღვავებულ ევროპულ საქონელს. ამასთან, გამოიკვეთა სხვა ნაკლიც – კონტრაბანდა, მექრთამეობა და ა.შ. შექმნილი სიტუაცია ერთ-ერთ მიზეზი იყო, რამაც ხელი შეუწყო მოსახლეობის ოსმალეთში გადასახლებას (მუჰაჯირობას). „პორტო-ფრანკო“ 1886 წელს გაუქმდა.

1883 წლის 12 ივნისს რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს გადაწყვეტილების საფუძველზე ბათუმის ოლქი გაუქმდა და ქუთაისის გუბერნიას შეუერთდა. ამასთან დაკავშირებით ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის თანამშრომლის თანამდებობა დამტკიცდა. გუბერნატორის თანამშრომელი უშუალოდ ბათუმის ოკრუგს განაგებდა.

ქალაქს არ გააჩნდა თვითმმართველობა, რაც დიდად უშლიდა ხელს მის ნორმალურ ზრდა-განვითარებას. 1885 წელს ბათუმის 90-მა მცხოვრებმა წერილობით მიმართა კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის უფროსს, ბათუმისათვის ქალაქის სტატუსის მინიჭების თაობაზე. 1888 წლის 28 აპრილს ბათუმს ქალაქის სტატუსი მიენიჭა. ამავე წელს ჩატარდა ქალაქის სათათბიროს წევრების არჩევნები.

1903 წლიდან ბათუმის ოლქი ქუთაისის გუბერნიას გამოეყო.

XX საუკუნის დასაწყისში ბათუმი და მთლიანად სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ეკონომიკურად ერთ-ერთი დაწინაურებული მხარე იყო. კაპიტალისტურ ურთიერთობათა განვითარებამ აქ ბიძგი მისცა საქალაქო ცხოვრებისა და მეურნეობის აღმავლობას. ბათუმი როგორც მსხვილი საქალაქო ცენტრი, მისი პირველხარისხოვანი ნავსადგურით, წამყვან როლს თამაშობდა ამიერკავკასიისა და შუა აზიის სატრანზიტო ვაჭრობაში.

პირველ მსოფლიო ომამდე ბათუმმა ევროპული ქალაქის იერი მიიღო, რაც მისი თვით-

მმართველობის პროგრესული მოღვაწეობის და ქალაქის შემოსავლების მიზანმიმართულად გამოყენების შედეგი იყო.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამ (1914-1918 წ.წ.) პოლიტიკური ვითარება ამიერკავკასიაშიც შეცვალა. რუსეთის იმპერიაში 1917 წლის რევოლუციით გამოწვეულმა არასტაბილურობამ და ოქტომბრის გადატრიალების შედეგად წარმოქმნილმა სერიოზულმა ანარქიამ, გამოიწვია კავკასიის ფრონტის მოშლა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მშობლიური სხეულიდან ხელშეორედ მოწყვეტა.

როგორც ცნობილია, 1918 წლის 3 მარტს ბრესტში ბოლშევიკურ რუსეთსა და გერმანიას შორის დადებული საზავო ხელშეკრულების IV მუხლით ბათუმის, ყარსის და არდაანის ოლქები თვითგამორკვევის საფუძველზე უნდა გამოსულიყო რუსეთის მფლობელობიდან და აღდგენილიყო რუსეთ-ოსმალეთის 1877 წლის სახელმწიფო საზღვარი. ცხადია, მოვლენების ასეთი განვითარება აბსოლიტურად მიუღებელი იყო ამიერკავკასიისათვის. ბათუმის ოლქის საკითხის განხილვა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ტრაპიზონის საზავო კონფერენციაზე, რომელიც მიმდინარეობდა 1918 წ. 14 მარტიდან 5 აპრილამდე. ამიერკავკასიის დელეგაციის მიზანს წარმოადგენდა რუსეთ-ოსმალეთის 1914 წლამდე არსებული საზღვრების შენარჩუნება, ხოლო ოსმალეთის დელეგაცია ამიერკავკასიის მხარისაგან ბრესტის საზავო გადაწყვეტილების უპირობოდ ცნობას მოითხოვდა. მოლაპარაკება უშედეგოდ დასრულდა.

1918 წლის 14 აპრილს ოსმალეთისა და ამიერკავკასიის დელეგაციის მეთაურები შეთანხმდნენ, რომ შექმნილი მდგომარეობა ჩაეთვალათ არა განხეთქილებად არამედ შესვენებად კონფერენციის მუშაობაში. სამწუხაროდ ეს შეთანხმება დაირღვა, იმავე დღეს ოსმალეთის ჯარმა მოახდინა ბათუმის ანექსია.

ტრაპიზონის კონფერენციის ერთგვარ გაგრძელებას წარმოადგენდა ბათუმის საზავო მოლაპარაკება, რომელიც ორ ეტაპად (1918 წლის 11-26 მაისი და 31 მაისი - 4 ივნისი) გაიმართა. პირველად ამიერკავკასიის ფედერაციულ რესპუბლიკასა და ოსმალეთს შორის, ხოლო მეორე ეტაპზე, ამ უკანასკნელსა და ამიერკა-

ვკასიის დამოუკიდებელ რესპუბლიკებს შორის. კონფერენციის პირველ ეტაპზე ამიერკავკასიის საზავო დელეგაცია (თავმჯდომარე ა. ჩხენკელი) უკვე ცდილობდა მოლაპარაკებას საფუძველად დადებოდა ბრესტის საზავო შეთანხმება. ოსმალეთი კი, ზავის ახალ პირობებს მოითხოვდა. მათ იმდენად დიდი ტერიტორიული პრეტენზიები გააჩნდათ, რომ მისივე მოკავშირე გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის პროტესტიც გამოიწვია.

შექმნილი სიტუაციიდან რეალურ გამოსავლად ითვლებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეის რეალიზება. საბოლოოდ, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შესახებ აქტი ბათუმში შემუშავდა და 26 მაისს თბილისში გაფორმდა.

ბათუმის საზავო კონფერენციის დასკვნით ეტაპზე, 1918 წლის 4 ივნისს ოსმალეთმა იარაღის მუქარით აიძულა ახალბედა საქართველოს რესპუბლიკა ბრესტის ზავით გათვალისწინებული ბათუმი, არტაანის გარდა, დაეთმო ახალციხისა და ახალქალაქის მახრები.

ოსმალეებმა სამხ. დას. საქართველოში შემოიღეს თავიანთი მმართველობა. მიუხედავად ამისა, დემოკრატიული ტრადიციებით გამორჩეული ბათუმის თვითმმართველობა არ გაუქმებულა.

პირველ მსოფლიო ომში გერმანიისა და მისი მოკავშირეების დამარცხებამ წერტილი დაუსვა ბათუმის ოლქში ოსმალეთის ექვსთვიან საოკუპაციო რეჟიმს.

1919 წლის დასაწყისიდან ბათუმის ოლქი და ქალაქი ბათუმი წარმოადგენდა ანტანტის გამარჯვებულ სახელმწიფოთა საოკუპაციო ზონას. ინგლისის საოკუპაციო ჯარების მთავარსარდლობამ ქ. ბათუმისა და ბათუმის ოლქის გუბერნატორად დანიშნა გენერალი კუკ კოლისი.

ინგლისელებმა საწყის ეტაპზე შექმნეს სამოქალაქო მმართველობის სტრუქტურაც – ბათუმის ოლქის მართვის საბჭო, რომელიც ძირითადად რუსული ეროვნული საბჭოს წარმომადგენლებით დაკომპლექტდა. საბჭოს, რომელსაც ხელმძღვანელობდა კადეტი პ. მასლოვი, გამოირჩეოდა, მკვეთრი ანტიქართული ხასიათით. 1919 წლის 14 აპრილს გუბერნატორის ბრძანებით საბჭო დაშლილად გამოცხადდა.

1920 წლის 7 მაისს რუსეთსა და საქართველოს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულება გაფორმდა. მართალია, ბოლშევიკურმა რუსეთმა სცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა, მაგრამ დღითიდღე ცხადი ხდებოდა, რომ იგი მეზობელი ქვეყნის ხელშეკრულს დასაპყრობად ემზადებოდა.

1921 წლის თებერვალს საბჭოთა რუსეთი საქართველოს წინააღმდეგ საომარ მოქმედებებს იწყებს. ომის პირველ ეტაპზე მცირერიცხოვანმა ქართულმა არმიამ რამდენიმე გამარჯვებას მიაღწია, მაგრამ თებერვლის ბოლოს სასწორი მაინც დამპყრობთა მხარეს გადაიხარა და 1921 წლის 25 თებერვალს რუსეთის ჯარებმა თბილისი დაიკავეს.

რუსეთსა და საქართველოს შორის წარმოებული ბრძოლებით ისარგებლა ოსმალეთმა და მას არდაგან-ართვინი წააგლიჯა. 10 მარტს ოსმალთა ერთი ბატალიონი ხულოსა და ქედაში შევიდა, 12 მარტს კი, თურქები ბათუმშიც გამოჩნდნენ. მათი დამატებითი ძალები ქალაქში 15-16 მარტსაც შედიან. თურქული ხელისუფლების მიერ გავრცელებული ვერსიით, ისინი საქართველოდან რუსების განდევნას აპირებდნენ. თუმცა, 17 მარტს ოს-

მალთა ჯარმა ბათუმის ცენტრალური ფოსტა და სხვა სტრატეგიული ობიექტები დაიკავეს, რითაც დადასტურდა, რომ მათი მიზანი რეგიონის ანექსია იყო.

17 მარტსვე მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას და ხელისუფლების სხვა წევრები ბათუმის პორტიდან ემიგრაციაში მიდიან. აღმოსავლეთ საქართველოდან დასავლეთში უკან დახეული ქართული არმია გარდაუვალი კაპიტულაციის წინაშე აღმოჩნდა. თუმცა, სარდლობა იღებს გადაწყვეტილებას, რომ ჯარმა სამშობლოსთვის უკანასკნელი ვალი აღასრულოს და საქართველოს ოსმალთა მიერ მიტაცებული ტერიტორიები დაუბრუნოს. არმიას მოხალისეები საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან უერთდებიან.

გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის სარდლობით 18 მარტს ბათუმისათვის ბრძოლები იწყება. 21 მარტს კი, ქართველებმა ოსმალები ბათუმიდან განდევნეს და აჭარა საქართველოს შეუნარჩუნეს. სამშობლოს თავისუფლებისთვის ბრძოლაში დაღუპული გმირები ბათუმში ყოფილ „აზიზიეს მოედანზე“, ამჟამინდელ თავისუფლების მოედანზე დაკრძალეს.

სელიმ სიმშიაშვილი

„თქვენ შეგიძლიათ ჩემი თავი ჩემს სხეულს მოა-
შოროთ, მაგრამ აჭარა მაინც გურჯისტანს დარჩება.
ამას მე ჩემს შეილებს ანდერძად დავუბარებ.“

სელიმ სიმშიაშვილი

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს გან-
თავისუფლებისათვის დაუცხრომელი მებრძო-
ლი სელიმ სიმშიაშვილი დაიბადა 1755 წელს
ხულოს მახლობლად, სოფელ ნიგაზულში.

სიმშიაშვილები აჭარის მმართველებად
XVIII საუკუნის შუა პერიოდიდან ჩანან.
ისტორიულ წყაროებში სიმშიაშვილთა აღ-
ზევება სელიმის მამის აბდულ-ბეგის სახ-
ელთანაა დაკავშირებული. როგორც გ.ყაზბეგი
აღნიშნავს „აბდულ სიმშიაშვილმა „დიდი
ვაჟკაცობა“ გამოიჩინა, დაწინაურდა ოსმალე-
თის სამსახურში და სულთანის მიერ ის
მემკვიდრეობით დამტკიცებული იქნა აჭარ-

ის მმართველად. აბდულ სიმშიაშვილი 1784
წლის 29 მაისს დაიღუპა გურიაში, სოფელ
აკეთს. აბდულ-ბეგის გარდაცვალების შემდეგ
აჭარის მმართველობა მემკვიდრეობით ხვდა
წილად მის შვილს - სელიმ სიმშიაშვილს.

სელიმი თავისი დროის ცნობილი პოლი-
ტიკური მოღვაწეა, რომელმაც ღრმა კვალი
დაამჩნია ოსმალთა ბატონობისაგან სამხრეთ
საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძო-
ლას. მან ისარგებლა XVIII-XIX საუკუნის
მიჯნაზე ოსმალთა იმპერიაში გაჩაღებული
სეპარატისტული მოძრაობით, თავად ჩაება
მასში და ორჯერ 1803-1809 და 1812-1815
წლებში ამაღლდა ახალციხის საფაშოს ტახ-
ტზე. ს.სიმშიაშვილმა, წინარე სამუსლიმანო
საქართველოს ყველა სხვა ფაშებისაგან გან-
სხვავებით, პირველმა გამოამჟღავნა პორტასა-
გან გამოყოფის სურვილი და გვიანფეოდა-
ლურ საქართველოს ორი დიდი ლოზუნგიდან
- „გამოხსნა“ და „აღდგომა“ დღის წესრიგში
დააყენა პირველი ლოზუნგი - „გამოხსნა“
- სამხრეთ საქართველოს დიდი ტერიტო-
რიისა, რაც ამკარად პროგრესი იყო. ამით
მან „სამუსლიმანო საქართველოს“ პოლი-
ტიკოსთაგან პირველმა, ხელი შეუწყო ოსმა-
ლეთის ბატონობის დასუსტებას, მოსახლეო-
ბის ეროვნულ-პატრიოტული თვითშეგნების
გამოფხიზლება-ამაღლებას და განმათავისუ-
ფლებელი ბრძოლის გაძლიერებას.

აღსანიშნავია, რომ ს.სიმშიაშვილს კავში-
რი და მიმოწერა ჰქონდა კავკასიის რუსულ
ხელისუფლებასთან, მჭიდრო ურთიერთობა,
შეხვედრები და მოყვრობაც კი - ქართულ
სამეფო-სამთავროებთან, თავად-აზნაურობას-
თან, პოლიტიკოსებთან. ის 1798 წელს ეს-

წრებოდა ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II დასაფლავებას, ეხმარებოდა იმერეთის მეფეს - სოლომონ მეორესა და ქართლ-კახეთის ტახტის დაუცხრომელ მადიებელს ალექსანდრე ერეკლეს ძე ბაგრატიონს.

სელიმი, როგორც აჭარის მმართველი, ნომინალურად ემორჩილებოდა ახალციხის ფაშას, მაგრამ შექმნილ ვითარებას ვერ ურიგდებოდა და პირველ ეტაპზე იბრძოდა ახალციხის საფაშო ტახტზე პროქართული, მისთვის სასურველი კანდიდატურის გაყვანისათვის, ხოლო შემდეგ გაუჩნდა სურვილი საფაშო ტახტის დაუფლებისა, საიდანაც მისი მიზნების შესრულება უფრო ეფექტური და რეალური იქნებოდა.

1801 წლიდან, რუსეთთან ქართლ-კახეთის შეერთების შემდეგ, სელიმი უფრო აქტიურად მოქმედებს და თავისი ჯარით შეტევაზე გადადის. სელიმსა და ახალციხის ფაშას (შერიფ-ფაშას) შორის წარმოებულ ბრძოლის დროს ოსმალთა მთავრობა თავდაპირველად მაყურებლის როლში გამოდის, უცდიდა ვინ გაიმარჯვებდა, როდესაც სულთანი დარწმუნ-

და, რომ სელიმ-ფაშამ სძლია მოწინააღმდეგეს, ოფიციალურად გამოუგზავნა ფაშობასთან დაკავშირებული რეგალიები და სამთულიანი (უმაღლესი ხარისხის) ფაშის წოდება მიანიჭა.

სელიმს სულთანი და მისი სერასკირები ანგარიშს უწევდნენ. იგი ძლიერია, მასთან ხალხია, თან საიდუმლოდ რუსეთის სარდლობაც ეხმარება. მართლაც დიდების ზენიტში მდგომი სელიმი ამიერიდან უფრო მჭიდროდ თანამშრომლობს რუსეთთან. სელიმი და ქართველი საზოგადოება გრძნობდნენ, რომ სამხრეთ საქართველოს გამოსხნა შესაძლებელი იყო რუსეთის დახმარებით, ქრისტიანი და მაჰმადიანი ქართველების ერთობლივი ბრძოლით. სულ უფრო აქტიური ხდება სელიმ ხიმშიაშვილისა და კავკასიის მაშინდელი მთავარმართველების და გენერლების - ციციანოვის (ციციშვილი), ტორმასოვის, გუდოვიჩის, ქართველი თავადაზნაურების მიმოწერა და ურთიერთობები. ერთ წერილში სელიმი ციციანოვს წერს - „მე არამც თუ თქვენთან ომი მინდა, არამედ მენატრება, თქვენის ჯარის დახმარებით მთელი ამ გურჯისტანის ადგილები ჩამოერთვას ოსმალეთს და გადაკეთდეს ისეთ სახელმწიფოდ, როგორც ათაბაგების დროს იყო“.

რუსეთთან და საქართველოსთან ურთიერთობების გამო სელიმ ხიმშიაშვილი საბოლოოდ დაუპირისპირდა ოსმალეთის იმპერიას. სელიმის თავდაუზოგავი ბრძოლით შეიქმნა პირობები სამხრეთ საქართველოს ოსმალთა ბატონობისაგან გამოსახსნელად, მაგრამ ასეთი ხელსაყრელი ვითარება რუსეთის გენერლობამ ევროპა-მცირე აზიაში შექმნილი პოლიტიკური ვითარებისა და სუბიექტური მიზეზების გამო ვერ გამოიყენა.

სელიმის გაძლიერებას ვერ ურუგდებოდნენ და მის წინააღმდეგ, სულთანის წაქეზებით იბრძოდნენ ყარსის და სხვა ვილაეთების ფაშები, ერზრუმის სერასკირი, რაც 1815 წლამდე გრძელდებოდა.

სელიმ ხიმშიაშვილის მოქმედებამ სულთანს ააფორიაქა. მან სელიმი მოლაღატედ გამოაცხადა, გამოსცა ფირმანი ფაშობიდან გადაეყენებისა და დასჯის შესახებ.

1815 წლის 10 ივნისს ამიერკავკასიის მთავარმმართველი გენერალი რტიშჩევი სახელმწიფო საიდუმლო მრჩეველს ვეიდემიერს სწერდა: „არზრუმის სერასკირმა ბაბა-ფაშა ფეჰლევენმა, რომელიც მართლა ჩამოვიდა 15-ათასიანი არმიით ახალციხის საფაშოში, დაუყონებლივ გამოჰყო 6 ათასი ჯარისკაცისაგან შემდგარი რჩეული რაზმი, რათა გარს შემოერტყას აჭარის თითქმის მიუვალ ხიხანის ციხე-სიმაგრეს, სადაც ახალციხიდან გაძევების შემდეგ სელიმ ხიმშიაშვილმა თავი შეაფარა მთელი თავისი ოჯახით. აჭარა მისი საგვარეულო მამულია. ამ ჯარებმა, რომელთაც რამდენიმე დღის განმავლობაში გამოცხადებული ჰქონდათ ციხის ბლოკადა, ვერაფერი ვერ შესძლეს. შესაძლოა ამათაც ისეთი ბედი სწვეოდით როგორც სერასკირის მიერ წინათ გაგზავნილ ორ რაზმს, რომლებიც მოგერიებულ და დამარცხებულ იქნენ, რომ სელიმ-ფაშის ყველაზე უფრო საყვარელ ადამიანს, რომელიც მისი სრული ნდობით სარგებლობდა, არ გაეღო ციხის ალაყაფის კარები სერასკირის ჯარებისათვის და არ ჩაებარებინა ციხე და თვით სელიმ-ფაშაც არ გადაეცა მის განკარგულებაში... ამგვარად, ბაბა-ფაშამ ხელთ იგდო ოტომანთა პორტას წინააღმდეგ ამბოხებული სელიმი, თავი მოჰკვეთა მას და „ცარგრადში“ (სტამბოლი) გაუგზავნა სულთანს.

ბოლო დროს მეცნიერ-მკვლევართა ერთი ნაწილი წყაროებზე დაყრდნობით გამოთქვამენ მოსაზრებას, რომ ხიხანში შეფარებული

სელიმი არავითარი ღალატის მსხვერპლი არ ყოფილა. ის ყოველდღიურად ხედავდა რა ხეობის სოფლების მოსახლეობის დაწიოკებასა და მსხვერპლს, თვით ჩაბარდა ბაბა-ფაშას, რათა ეხსნა საკუთარი კუთხე და ხალხი განადგურებისაგან.

1815 წლის 3 ივნისს ხიხანის ციხესთან ახლოს მდებარე სოფელ ბაკი-ბაკოში, სერიყანის ფერდობზე თავი მოკვეთეს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის მებრძოლ ეროვნულ გმირს - სელიმ ხიმშიაშვილს.

თავის მოკვეთის წინ სელიმმა ბაბა-ფაშას პირში მიახალა საქვეყნოდ ცნობილი სიტყვები - „მე მჭრით თავს, მაგრამ გეტყვით, რომ გურჯისტანი ოსმალოს სამუდამოდ არ შერჩება, ამის ხსოვნას მე ჩემს შვილებს დავუტოვებ“.

მოკვეთილი თავი სულთანს ჩაუტანეს სტამბულში, რომელსაც გადმოცემის თანახმად სელიმისი მკვლელები სამაგალითოდ დაუსჯია, ხოლო თავი დიდი პატივით დაუკრძალავთ სულტანების სასაფლაოზე. ტანი ჯერ სოფელ ბაკოს მახლობლათ შიგანაში დაუმარხავთ, ხოლო შემდეგ, მის მეუღლეს - ელმას ხანუმს გადმოუსვენებია და მის მშობლიურ სოფელ ნიგაზულში წყანიშურის უბანში ხიმშიაშვილთა საგვარეულო სასაფლაოზე დაუმარხავს, სადაც საფლავზე მისი ძლიერების და მარადიულობის სიმბოლოდ ერთად შეზრდილი ნაძვი და მუხა ამოსულა.

მელაპარაკე ქართულად

არ არსებულა,
არ თქმულა,
ზღვა ამოევსოს მდინარეს,
მელაპარაკე ქართულად, –
გუმბათი ეტყვის მინარეთს.

მელაპარაკე ქართულად,
წყალში მდგომს წყალი მწყურია.
ვერ ვეგუები ამ სურათს
ენა სამშობლოს გულია.

ამ ენის სათავეებთან
უფლის სურვილი ჩათქმულა...
ქელს ნუ მოვიდრეკთ ღვევებთან,
მელაპარაკე ქართულად!

წიგნიდან „როცა სული მთხოვს“
გამომც. „აჭარა“, 2013, გვ.8.

მირიან (მურმან) ღაჭიტაძე

ბიოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

სავარდებო

ტბეთში ასული კაცი, ცენტრში, ღურღუმელა ღელესთან ახლოს მდებარე კივრებიდან სამოთხ ასულ მეტრს გაივლის, წმინდისერს სამხრეთ-დასავლეთიდან შემოუვლის და ელიაწმინდის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობზე სავარდებოში აღმოჩნდება.

თბილი და მზიანია სავარდებო. ირიჭრაყებს თუ არა, მზე გომანის მთას ამოანათებს და მისი მცხუნვარე სხივები სავარდებოდს ეცემა.

სავარდებო მიმზიდველი ადგილია. ყველას სურს მისი ნახვა. მისდამი ინტერესი არამართო დღევანდელმა ხილულმა, არამედ უძველსმა, სულიერმა ძალამ განაპირობა.

ტბეთის არე-მარეში ჭურკვეთის მახატავრის ოდენა დავაკებაზე – ელიაწმინდის სავარდებოში ყველაზე ბევრი ასკილი ხარობს. ეს ველური ვარდი აქ მრავალფეროვანია : მუქი და ღია წითელი, ალისფერი, თეთრი და ყვითელ გვირგვინიანიც კი შეუმჩნევიათ.

ელიაწმინდაზე არქეოლოგიური სამუშაოები ჯერჯერობით არ ჩატარებულა. წმინდისერ-ელიაწმინდა-სავარდებოს მიწა ბევრი სიწმინდე-სიძველის შემომნახველია. აქ ღიდ სამონასტრო ეზო-კარს მოხატული სავარდებო ამშვენებდა.

წმინდისერი ტბეთის ყველა კუთხიდან თითქმის თანაბარი მანძილითაა დაშორებული და კარგათაც მოჩანს. აქედან ზართა სასიამოვნო წკრიალი ერთნაირად ესმოდათ ყველგან : ჭურკვეთში, პატარეთში, გოჩიტეტში, ლომსიანეთში, ვახტანგეთში და გოგიეთში. ზარის ხმა მეზობელ წაბლანაშიც კარგად ისმოდა და ლაკლაკეთ-ცინარეთსაც წვდებოდა. წმინდა ადგილი ლოცვისათვის უხმობდა ყოველ ქართველს.

უჩაძბის ხეობის მოსახლეობა დღეს ელიაწმინდაზე მრავალწახნაგა, ლამაზი, ჯარგვალით ნაშენი ეკლესიის აგებაზე ფიქრობს. მის ეზო-გარემოს სავარდებო დაამშვენებს. აქ მოსული მართლმადიდებელი მრევლი კი მამულის მარადღუამობისათვის ილოცებს.

დედისა და ქალის ფენომენი

საქართველო გმირი და სათაყვანებელი ქალების ქვეყანაა, ისინი უპრეტენზიოდ ქმნიდნენ ისტორიას და დღესაც ასე აგრძელებენ სიცოცხლეს, ენას, კულტურას და სარწმუნოებას სათუთად ინახავდნენ, ოდითგან ქართველი ქალი ზნეობათა სათავე იყო, მტკიცედ ედგა დედაბოძად ოჯახსა და სამშობლოს, ამიტომაც ქართველი კაცი უზომო პატივს მიაგებდა ქალს, ზნეობრიობის ბურჯად მიიჩნევდა. სწორედ ამიტომაც დომინირებდა ქალის კულტი ძველ საქართველოში....

- თუ რომელიმე ერის გაცნობა გინდა, იმ ქვეყნის ქალები უნდა გაიცნო, შეისწავლო. ისინი არიან თავისი ქვეყნისა და ხალხის მაჩვენებელი, როგორც ბარომეტრი ტაროსიცა, - ბრძანებდა დიდი აკაკი...

ლამაზად შვილის გამზრდელი დედა მიცვნია ღმერთადა-გემოდღვრავს ვაჟა ფშაველა.

ბიბლიაში მრავალი ქალის სახელია მოხსენებული. ზოგიერთმა ქალმა ღრმა კვალი დატოვა ისტორიაში, ზოგი მათგანი კაცობრიობის ყოფნა-არყოფნის საკითხსაც განაპირობებდა. ამის დასტურად ქალთა მოღვაწის სიამაყის, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხსენება კმარა. ოდითგანვე გვყავდა ქალი წმინდანები. სამშობლოს სამსხვერპლოზე თავმეწირულნი და მამულის სამსახურში დაფერფლილნი. ქართველ ქალს ძლევამოსილი მეფის გვირგვინიც ამშვენებდა. რად ღირს დიდებული მეფეთმეფე თამარის სახელი, რომლის წინამძღოლობისა და მფარველობის დროს ქართველი ერი მედგარი ძლიერი რაინდული და კეთილშობილი იყო..

ქალი იყო მსოფლიოს უდიდეს ხელოვანთა შედეგების შთაგონების წყარო. ქართველმა

მწერლობამ ჯერ კიდევ მე-5-ე საუკუნეში შეამკო რწმენა ურყევი, პრინციპული, შეუპოვარი, მებრძოლი ქალის-შუშანიკის შესანიშნავი სახე.

ქართულმა ენამ დააკანონა ბძენი ილიას გამოთქმა. "ქართველის დედა" და ამით სამუდამოდ აამაღლა ქალის ღირსება და ქართველის დედა საქართველოს სიმბოლოდ აქცია. სწორედ ამით არის შთაგონებული და უმაღლეს პოეტურ საფუძველზე აყვანილი ქალთა უკვდავ-უბერებელი ჰიმნი რუსთაველისა; "ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს თუნდაც ხვადია"...

ყოველი ღირსეული ოჯახი ვალდებულია ერის მომავალზე იფიქროს, პირველ რიგში ამრავლოს ერი, იზრუნოს ღირსეული თაობის, ღირსეული მემკვიდრის დატოვებაზე. შვილის აღზრდა ეს იგივეა რაც საზოგადოების აღზრდა. საზოგადოება კი გამომდინარეობს ოჯახიდან, რომლის სული ქალია. საჭიროა ყოველი დედა იყოს განათლებული, განვითარებული, რათა შინ ოჯახში და გარეთ სიკეთეს თესდეს. ესმოდეს რას ემსახუროს და რა აზრები გაავრცელოს. როგორ დამოდღვროს შვილები. ვინაიდან მას შეუძლია დაამზოს ერი და კიდევაც აღადგინოს.

დღეს უდიდესი ენერგიით იბრძვის, იღწვის და იკვლევს ქართველი ქალი, მონაწილეობს ეროვნული კულტურის შექმნასა და განვითარებაში, ზრდის შვილებს, უცლის ოჯახს, მან კარგად იცის, როგორ დაიცვას ქართველ ქალური იერსახე, თავდაჭერილობა. კდემამოსილება, მაღალი ზნეობა, მოქალაქეობრივი შეგნება.

ქალის ფენომენი ჩვენს მრავალტანჯულ ისტორიულ ტაო-კლარჯეთის ულამაზეს კუთხეშია აჭარაში. განასაკუთრებულია... ბედის უკუღმარ-

თობა საქართველოს ძირძველ კუთხეს გამოცდას უწყობდა, მძიმე და რთული აჭარის ქალთა წარსული ცხოვრების გზა, სამასწლიანმა ქართველებმა ქალთა ღირსება კიდევ უფრო გამოკვეთა. ოსმალთა ბატონობამ დაღი ვერ დააჩნია ჩვენი მხრის მოსახლეობას, განსაკუთრებით ქალის ყოფას. მაგრამ ეროვნული ფესვი ამოძირკვას გადაარჩინა ჩვენმა შესანიშნავმა დედებმა, არ გააცვივს ქართული კერა, არ მოშალეს ეროვნული ზნე-ჩვეულებანი. მოიგონეს „დედაბრული“ ქართული ანბანი და შვილებს ქართულად წერა-კითხვას ასწავლიდნენ. ამიტომაც ჩვენი დიდი დედა არა მარტო ჩვენი, არამედ ქართული ენის მშობელიცაა და დამსახურებულად აგვიყვას გმირი ქალის რანგში.

იაკობ გოგებაშვილი აჭარის შესახებ წერდა: “საუკეთესო ზნეობრივი თვისებები აჭარლებისა არის მოხუცებულის პატივისცემა, სტუმრის მიგებება, ღირსეულად თავის დაჭერა, ზრდილობა, თავაზიანობა, დაუღალავი გამრჯეობა.

სწორედ ქართველი ქალის ფენომენმა რომ ნაყოფიერად ითანამშრომლოს თავისუფალი, დემოკრატიული, დამოუკიდებელი და სამართლებრივი სახემწიფოს აღმშენებლობაში, აჭარაში ქალთა საინიციატივო ჯგუფმა დავაფუძნეთ საზოგადოებრივი მოძრაობა “ქალთა ლაშქარი“-ს საქართველოს დასაცავად. ჩვენი მიზანია კვლავაც ხელი შევიწყოთ ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებში ქალის როლისა და აქტიურობის ამაღლებას. როგორც ყოველთვის, ახლაც თავის წონად სიტყვას აჭარის ქალებიც იტყვიან.

საქართველოში დღეს ისევ ქალის წმინდა მანდილმა უნდა ჩამოაგდოს მშვიდობა ისევ დედამ უნდა აუნთოს ერს რწმენის სანთელი, აღადგინოს სიწმინდე და ზნეობრიობა, დაიცვას ოჯახისა და ქვეყნის ღირსება...

ლოცვად მოვსულვარ

თეთრი მთებიდან წამოვსულვარ
ძველი სიზმრებით,
ახალი წელი ჩემთან ერთად
ოჯახს წვევია
ავმელერებულვარ მეშვიდე ხმად
თბილი რითმებით,
ანგელოზები სულში თბილად
ჩამსახლებია

ლოცვად მოვსულვარ მომყოლია
ზღაპრის გმირები
ლეგენდებიდან, მითებიდან
სევდა მწვევია
შემომჩვევია სიყვარული
წრფელი ფიქრებით
ხიხანის ციხის სიძლიერედ
შემომრჩენია
ლოცვად მოვსულვარ
გამჩენია რწმენა იმედი
ცის მნათობები, დედამიწა
გარს მეხვევიან
ქალ-ვაჟი ქვეყნის სადიდებლად
გამიჩენია
რაც სიყვარულით მოვიპოვე
ეხლა ჩემია.

გაიღვიძე საქართველოვ

გაიღვიძე საქართველოვ!
ჭრილობები გაგვიახლეს,
ძმა-ძმას გადაკიდებია,
ქართლის სული ლამის წახდეს
გთალეს დღისით, გთალეს მზისით,
სამაჩაბლო ჩამოგთალეს,
გთალეს მტრის და მოყვრის ხელით
აფხაზეთიც ჩამოგთალეს,
ჩვენი კუთხის იღვა ჯერი,
ჩანაფიქრი ვერ დამალეს,
ხან ეკრანით შეგვესივნენ,
ხან გაზეთით შეგვედავენენ,
ხან გაზარდეს ჩვენი კუთხე
და ხან დაგვიპატარავეს.
ვერ გაიგებ ვინ ვის ლანძღავს,
ვერ გაიგებ ვინ ვის აქებს
ბოროტება მართავს საჭეს,
ერის კაცებს უგებს მახეს,
გაიღვიძე საქართველოვ!
მტერი ითვლის წუთებს, წამებს
ნაბიჯ-ნაბიჯ გვეპარება
მკვდარი ცოცხალს ასამარებს.
ამნაირად ხალხის მტანჯველს
ისტორია არქმევს სახელს
გაიღვიძე საქართველოვ!

გ ა ი ლ ვ ი ძ ე!   გ ა ი ლ ვ ი ძ ე!

ისტორიული ქობულეთის ტურისტული პრიორიტეტები

ქობულეთი კლიმატურ ბალნეოლოგიური კურორტი, XX საუკუნის 30-იან წლებიდან რეგიონალური მნიშვნელობის კურორტად ითვლებოდა. XIX-ის მეორე ნახევარში ქობულეთი იქცა ელიტარულ კურორტად. აქ საუბარია არა მთლიანად დასახლებულ პუნქტზე, არამედ ზღვისპირა ზოლზე, რომელიც რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე II - ის განკარგულებით გადაეცა საუკეთესო მთავარსარდლებს, რომლებმაც თავი გამოიჩინეს რუსულ-თურქული კამპანიის დროს.

გავლენიანმა მაღალჩინოსნებმა სათანადოდ შეაფასეს ნაჩუქარი მიწის მნიშვნელობა და დაიწყეს ქობულეთის ზღვისპირა ზოლში მდიდრული აგარაკების გაშენება, სადაც ოჯახის წევრებთან ერთად ატარებდნენ ზაფხულისა და ზამთრის შვებულებებს.

ქობულეთის გამაჯანსაღებელმა კლიმატმა, სულ მალე გაითქვა სახელი უზარმაზარ იმპერიაში და აქ თუნდაც, რამდენიმე დღის გატარება რჩეული საზოგადოებისათვის ყველაზე დიდი სიამოვნება იყო. კურორტზე არა მხოლოდ საუბრობდნენ, არამედ წერდნენ კიდეც. ამის მტკიცებულებაა მრავალრიცხოვანი პუბლიკაციები იმ დროისათვის ყველაზე ცნობილი გაზეთის „კავკაზის“ ფურცლებზე, სადაც გამოჩენილი ექიმები პანტიუხოვი და პერედელსკი წერდნენ ქობულეთის უნიკალური გამაჯანსაღებელი ჰავის შესახებ. ისინი იხსენიებენ ქობულეთს, როგორც „სმოლენსკას“ (ასე ერქვა რუსული დიდგვაროვნების სასახლეებს) და უწოდებდნენ „რუსულ რივიერას“. გარდა ამისა ავტორები იშველიებდნენ ექიმ პრეობრაჟენსკის და პროფესორ შერბაკოვის სიტყვებს, რომლის მიხედვითაც ქობულეთის ჰავა საუკეთესოდ მოქმედებს გულსისხლძარღვთა, ნერვულ სისტემასა და სასუნთქ ორგანოებზე.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, არისტოკრატების აგარაკები წითელი კომისრების მფლობელობაში გადავიდა. ერთ-ერთი საუკე-

თესო აგარაკი, რომელსაც სამედიცინო თვალსაზრისით იდეალური ადგილმდებარეობა ჰქონდა, ლავრენტი ბერიას საკუთრება გახდა. ხოლო მას შემდეგ, რაც ბერია მოსკოვში გადავიდა, მისი აგარაკი სანატორიუმად გადაკეთდა. რომელსაც „საქართველო“ დაარქვეს. იგი ერთ-ერთ პრესტიჟულ დასასვენებელ ადგილად ითვლებოდა საბჭოთა კავშირში, აქ დასვენებისა და მკურნალობის უფლება მხოლოდ რჩეულებს ჰქონდათ, მათ რიცხვს მიეკუთვნება გამოჩენილი მეცნიერები, კინოსა და თეატრის მოღვაწეები.

ეს ყველაფერი ქობულეთის ახლო წარსულს მოიცავს, თუ გადავხედავთ უფრო შორეულ ისტორიას მივხვებით, რომ ქობულეთი არის გამორჩეული ქალაქი თავისი ისტორიული, კულტურული თუ ტურისტული მონაპოვართ.

ტურისტებისთვის ქობულეთი საინტერესოა განსაკუთრებით მდიდარი ქვის ხანის, ადრე ფეოდალური და ანტიკური არქეოლოგიური ძეგლებით, რაც ძველ კოლხეთსა და საერთოდ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საქალაქო ცენტრის წარმოქმნას ადასტურებს. ძველი კოლხეთისა და საქალაქო ცხოვრების შესწავლისათვის მეტად მდიდარ და მრავალფეროვან მასალებს იძლევა ფიჭვნარის ანტიკური ხანის ნაქალაქარის გათხრები. ქობულეთის ფიჭვნარი მდებარეობს ქობულეთის ჩრდილოეთით, საქალაქო ცენტრიდან დაახლოებით 10 კმ-ზე, მდინარეების ჩოლოქისა და ოჩნაძურის შესართავთან. საქართველოს ზღვისპირეთის სხვა თანადროულ ძეგლებთან შედარებით ფიჭვნარში უკეთ არის შემონახული წინაანტიკური, კლასიკური, ელინისტური, და ადრეფეოდალური ხანის კულტურული ფენები, სახელოსნო უბნები და საკულტო ადგილები; მიკვლეულია ნაქალაქართან უშუალოდ დაკავშირებული ადგილობრივი, კოლხური მოსახლეობის ადრეანტიკური, ძვ.წ.

V. ს ბერძენ მოახალშენეთა, ძვ. წ. IV ს. და ადრეელისტიური ხანის ვრცელი სამაროვნები. ფიჭვნარის მრავალრიცხოვან მონაპოვარში ერთ-ერთ საპატიო ადგილს იკავებს უცხოური, შემოტანილი კერამიკული ნაწარმი, რომელიც უძვირფასეს ისტორიულ წყაროს წარმოადგენს ძველი კოლხეთის ანტიკური სამყაროს სხვადასხვა ადრე დაწინაურებულ ცენტრებთან სავაჭრო - ეკონომიკური და კულტურულ ურთიერთობათა შესწავლისათვის. ფიჭვნარში აღმოჩენილი ნივთიერი კულტურის ძეგლების მიხედვით დასტურდება, რომ ღრმა ისტორიული ფესვების მქონე ძველი კოლხეთისა და ბერძნული სამყაროს ურთიერთობას შედარებით ორგანიზებული, სისტემატიური ხასიათი ძვ. წ. აღ. VI ს-ის მე-II ნახევრიდან მიუღია.

პირველ ხანებში ჩვენში უპირატესად გავრცელებულია საბერძნეთის იონურ ცენტრებში დამზადებული ე. წ სადა ზოლებიანი როდოსულ - იონური კერამიკული ნაწარმი. ბათუმის ციხის, ფიჭვნარისა და ფოთის მიდამოებში წარმოებული გათხრებისას აღმოჩენილია მათი საკმაოდ ადრეული ნიმუშებიც, მაგრამ მათი რიცხვი საკმაოდ მცირეა, ამიტომ ამ პერიოდისთვის იონური ნაწარმის ინტენსიურ იმპორტზე საუბარი ნაადრევი იქნებოდა: სამაგიეროდ ძ. წ. VI ს-ის შუა წლებიდან მათი რიცხვი საკმაოდ მომრავლდა: ზოგჯერ სადა ზოლებიანი იონური კერამიკული ნაწარმის მთლიანი ნიმუშები ფიჭვნარის ძვ. წ. V ს-ის ბერძენ მოახალშენეთა სამარხულ კომპლექსებში გვხვდება. ესენია საღვინე თასები, სკიფოსები, ენოხოსის ტიპის ჭურჭელი, ამფორისკები, ლეკითოსები და ა.შ. ისინი დამზადებულია სუფთა, კარგად განლექილი თიხისაგან, რომელთა გამოწვაღია მოვარდისფრო, მოწითალო ან ყავისფერია, ზოგჯერ შერეულია მოთეთრო ნაწილაკები ან ქარსი. ჭურჭლის ზედაპირი კარგადაა მოპრიალებული. ლაკი, რომლითაც ჩვეულებრივ ზოლებია მოხატული ან ჭურჭლის ზედაპირია დაფურული, ყავისფერია.

ფიჭვნარის მონაპოვარმა მნიშველოვნად გაამდიდრა ერთობ მწირი ცნობები აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის საბერძნეთის მატერიკულ ცენტრ ათენთან ურთიერთობის შესახებ. სახეზეა საკმაოდ უტყუარი მასალები, რომლე-

ბიც შესაძლებლობას იძლევა თვალი ვადევნოთ ამ ურთიერთობათა ხასიათს მთელ კლასიკურ ხანაში. მსგავსად იონურისა, ატიკური შავლაკიანი კერამიკული ნაწარმი ფიჭვნარში აღმოჩენილია როგორც კულტურულ ფენებში, აგრეთვე განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით სამაროვნების გათხრებისას. აღნიშნული მეთოდით მშენიერი გემოვნებით დამზადებული მაღალმხატვრული ატიკური კერამიკული ნაწარმი ძვ.წ. VI ს-ის II ნახევრიდან თანდათანობით იპყრობს საერთაშორისო ბაზარს. სწორედ ამ საუკუნის ბოლოდან ფიჭვნარის და საერთოდ, კოლხური მოსახლეობა ებმება ათენთან სავაჭრო - ეკონომიურ ურთიერთობაში. ფიჭვნარის გვიანარქაულ ფენებში (ძვ.წ. VI ს. ბოლო - V ს. დამდეგი) არაერთგზის არის აღმოჩენილი ატიკური მოხატული შავფიფურიანი თუ სადა შავლაკიანი საღვინე ჭურჭლების - კილიკების, თასებისა თუ სხვათა ნატყეხები.

არქეოლოგებისა და მკვლევარების შეფასებით ფიჭვნარი უდიდესი ძეგლია, რომლის შესწავლა საწყის ფაზაშია. 2012 წლის არქეოლოგიური გათხრები, მეტად ნაყოფიერი აღმოჩნდა არქეოლოგებისთვის. აჭარის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ინიციატივით, აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტომ დააფინანსა ხუთთვიანი არქეოლოგიური გათხრები ფიჭვნარის ნაქალაქარში. ექსპედიციის უმთავრესი მიღწევა იყო ჩვენს ერამდე მეოთხე საუკუნის ადგილობრივი მოსახლეობის სამაროვანის აღმოჩენა შესწავლილი იქნა 2 400 წლის წინანდელი 14 სამარხი. მანამდე, აღმოჩენილი იყო უფრო ადრეული, ძველი წელთაღრიცხვის მეხუთე საუკუნის კოლხური მოსახლეობის სამაროვანი. სულ გათხრილია 450 სამარხი, მოპოვებულია ელინიზმის ეპოქის, მეოთხე-მესამე საუკუნეების უმდიდრესი მასალა. ასევე მოკვლეულია ადგილობრივი მოსახლეობის 280 სამარხი. ახლად აღმოჩენილ სამარხებში მრავლად იყო წარმოდგენილი კერამიკა, სამკაულები, მონეტები. ასე რომ, ამ ეპოქის სამაროვანი პირველად იქნა გამოკვლეული ფიჭვნარის არქეოლოგიური გათხრების ისტორიაში. მეორე დიდი სამაროვანი, რომელზეც გავრძელება გათხრები,

ძველი წელთაღრიცხვის მეოთხე საუკუნით დათარიღებული ბერძნული ნეკროპოლია. 26 ახალი სამარხი აღმოჩნდა და 16 სააღაპო მოედანი ძალიან საინტერესო მასალებით. მოპოვებულია მონასტრული შესანიშნავი ჭურჭელი, რომლის მსგავსი ადრე არ გვქონია, სხვადასხვა სახის ორნამენტული კერამიკა, კოლხური ჭურჭელი, სამკაულები, (განსაკუთრებით მრავლადაა მძივები), სინოპური მონეტა. სინოპა დიდი ქალაქი იყო, რომელიც ბერძნული კოლონიზაციის შედეგად, ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მერვე საუკუნეში დააარსეს. ამ ქალაქს მჭიდრო კავშირი ჰქონდა კოლხეთთან. საქართველოს ზღვისპირეთში ყველაზე დიდი მასალა სინოპისა და კოლხეთის ურთიერთობისა, სწორედ ფიჭვნარში არის აღმოჩენილი და იგი წელს კიდევ უფრო გამდიდრდა.

ამ აღმოჩენებით დასტურდება, რომ კოლხური კლასიკა ამ პერიოდისათვის თავისი განვითარების უმაღლეს საფეხურზე ავიდა, ამ სამეფოში ძალიან დიდ როლს თამაშობს ფიჭვნარის დასახლება. აქ აღმოჩენილ არქეოლოგიურ მასალებში წარმოდგენილია სამი ცენტრის - თაზოსის, ბიზანტიონისა და ჰერაკლეს ამფორები. ასე რომ, სახეზე გვაქვს ძალიან მაღალი კულტურა, როგორც ადგილობრივი კოლხური, ასევე ბერძნული.

ქობულეთი ტურისტული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია იმითაც, რომ სწორედ ეს არის ის ადგილი, სადაც სამი დაცული ტერიტორია მდებარეობს. ქობულეთის კინტრიშის ხეობის ისტორია ადრეული პერიოდიდან მოდის, კინტრიშის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებულ დასახლებებში ქადაგება ჯერ კიდევ პირველ საუკუნეებში დაიწყო ანდრია მოციქულმა. მდინარე კინტრიშზე შემორჩენილია შუა საუკუნეების თალოვანი ხიდების ნანგრევები. ხოლო მის უშუალო სიახლოვეს მყოფი ისტორიული ძეგლებიდან აღსანიშნავია: ხინო წმინდის ეკლესია სოფელ დიდგაკის მახლობლად, ელიას ციხე ჭახათის მთაზე და მამუკას ციხე სოფელ ალამბარში.

კინტრიშის დაცულ ტერიტორიას საკმაოდ კარგი ტურისტული პოტენციალი გააჩნია, ის ქალაქ ქობულეთიდან 20-25 კილომეტრითაა დაშორებული. დაცულ ტერიტორიაზე შესაძლე-

ბელია საწყალოსნო, ეთნოლოგიური, ეკოლოგიური, რელიგიური და კულტურული ტურების მოწყობა. თალოვანი ხიდები, ბუბის კორომები, აღმოჩენილი ღვინის მარანი, წმ. გიორგის დედათა მონასტერი, ჩანჩქერები, არ დატოვებს გულგრილს აქ მოსულ სტუმარს. კინტრიშის დაცული ტერიტორიების შემადგენლობაში შედის 1959 წელს დაარსებული კინტრიშის დაცული ნაკრძალი, რომელიც მოიცავს სოფელ ცხემლოვანსა და ხინოს მთის შუა ნაწილს. კინტრიშის დაცული ტერიტორიების ქვემო საზღვარი ზღვის დონიდან 250-300 მეტრზე გადის. ნაკრძალის წყლის მთავარი არტერია, მდინარე კინტრიში, სათავეს ხინოს მთიდან იღებს და კურორტ ქობულეთის სიახლოვეს შავ ზღვაში ჩაედინება. მისი სიგრძე 45 კმ-ია. მისი დიდი და მცირე შენაკადებია: ხეკნარა, პერანგა, მამედალი, დიდლევე, მისანათის ღლევე, რომლის მშვენიერება 30 მეტრიანი თვალწარმტაცი ჩანჩქერია. მაღლა მთებში 2200 მეტრის სიმაღლეზე განლაგებულია ორი პატარა ტბა, ტბიყელი და სიძერძალი, რომელთა ფართობი 1,5 ჰექტარს არ აღემატება, აქედან პირველი ტბა უშუალოდ ნაკრძალის ტერიტორიაზეა, მეორე კი-მის საზღვრებს გარეთ.

კინტრიშის ხეობის ლაშქრობისთვის დანიშნულების პუნქტთან უახლოესი დასახლებული პუნქტია სოფელი ჭახათი, მარშუტის სიგრძე თბილისიდან ტრანსპორტით:

თბილისი - ქობულეთი - 360 კმ

ბათუმი - ქობულეთი 28 კმ

ქობულეთი - ხინოს მონასტერი - 40 კმ

დაცული ტერიტორია მდიდარია ფლორითა და ფაუნით, სადაც ტურისტთა ყურადღებას იქცევს ბუბის კორომები, უთხოვარის ტყე,

ტბა ტბიყელი.კინტრიშის ხეობის ისტორიულ ღირებულებას წარმოადგენს წმ. გიორგის სახელობის დედათა მონასტერი, ასევე ხინოს იოანე ნათლისმცემლის სახელობის მონასტერი, რომელიც ცნობილი საეპისკოპოსო და ხინოწმინდის საბრძანისი გახლდათ. ხინოწმინდის საეპისკოპოსო კათედრამ სუნთქვა XVIII საუკუნის 80-იან წლებში, ოსმალთა სასტიკი თარეშის დროს შეწყვიტა და ერთ დროს თვალწარმტაცი ხინოსგან მხოლოდ ნანგრევები, ნასახლარები, საფლავები და ქვაში ნაკვეთი ისტორიულა შემოგვრჩა. ამ ეკლესიის შესახებ ვახუშტი წერს: „აქა ხინო არს ეკლესიანი გუმბათიანი, კეთილად შენნი, რაგს ადგილას, ზის ეპისკოპოსი მწყემსი ხინოს წყლის სამხრეთით ჭოროხამდე“. მის ისტორიულ ღირებულებას წარმოადგენს თამარის დროინდელი თალოვანი ხიდები, რომელთა შორის გამოჩენილია ცხემვანას და კობალაურის თალოვანი ხიდები. ცხემვანას ხიდი ნაგებია ნათალი ქვით, ხიდის მისასვლელები ფლეთილი ქვებით. ხიდს ხელოვნური ბურჯი მხოლოდ მარჯვენა მხარეს მოიცავს, მარცხენაზე კი - ბურჯის მოვალეობას ბუნებრივი კლდე ასრულებს, წყლის დონიდან ბურჯის სიმაღლე 2,75 მ-ია. ხიდის სიგრძე - 20 მ. უდრის, კობალაურის თალოვანი ხიდი (XIII ს) მის შესახებ მხოლოდ ლეგენდაა ცნობილი, რომლის მიხედვითაც ეს ხიდი თოთქოს თამარის ბრძანებით ყოფილა აგებული... დიდ შოთასთან შესახვედრად, მობრძანდებოდა დედოფალი, მდ. კინტრიშში აღიდებული დახვედრია, მსახურებს ოქროს ტახტრევანზე დაუსვამთ და ასე გადაუყვანიათ მდინარის მეორე ნაპირზე, მდინარეზე გადასვლისას დედოფალს ქოში (ცხადია ოქროს) გასძრობია და წყალში ჩავარდნილა, ბევრი უძებნიათ, მაგრამ ამაოდ. მაშინ უბრძანებია დედოფალს: „ამ ადგილას ისეთი ხიდი აიგოს, ვერც მდინარემ, ვერც დრომ, ვერაფერი დააკლოსო.“ დედოფლის ბრძანება შეუსრულებიათ და ეს ხიდი აუგიათ... ნაკრძალში საბანაკე ადგილები მიტოვებული ქოხები და კიტრიშის დაცული ტერიტორიების კოტეჯი, ხოლო კოტეჯთან ახლოს მინდორში გამოყოფილია საკარავე ადგილი. ლაშქრობისათვის სასურველია სპორტულად და თავისუფლად ჩაცმა: სქელძირიანი, დახურული, საველე ფეხსაცმელი, ქუდი, საწვი-

მარი, სპორტული შარვალი. ლაშქრობისთვის საუკეთესო დრო ივლისი-აგვისტო. კინტრიშის ხეობაში ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით აქტიურად მიმდინარეობს შესაბამისი ინფრასტრუქტურის მოწყობა.

ქობულეთის მეორე დაცულ ტერიტორიას წარადგენს, მტირალას ეროვნული პარკი. 15 ჰექტარზე გაშენებული პარკი სამ ზონადაა დაყოფილი: მკაცრი დაცვის ზონა, სადაც ადამიანების ჩარევა აკრძალულია, გარდა მეცნიერული დაკვირვებებისა, ისიც მხოლოდ შეთანხმებით ვიზიტორთა ზონა, სადაც ვიზიტორს შეუძლია ბილიკზე გასვლა, ცეცხლის დანთება გამოყოფილ ადგილებში, გასეირნება კელურ ბუნებაში, კარვის გაშლა და პიკნიკის მოწყობა; ტრადიციული გამოყენების ზონა სადაც „ეროვნულ პარკს ორი მიმართულება აქვს – გარემოს, ანუ იმ ფართობის დაცვა, რომელიც ეროვნულ პარკად არის გამოცხადებული და ამავე დროს ეკოტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა.“ ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის“ მხარდაჭერით გარემონტდა ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის შენობაც, რომელიც ჩაქვის ცენტრში მდებარეობს. პარკში კი გაკეთდა სასტუმრო, საცხენოსნო და საფეხმავლო ბილიკები ნიშნულებით. ადგილობრივი მოსახლეობის უმეტესობა დასაქმებულია პარკში – აქვთ საოჯახო სასტუმროები, რესტორნები და მაღაზიები. აქვე მოქმედებს ფიჭვის დამამუშავებელი და ფუტკრის სკების დასამზადებელი საამქროები. მოსახლეობის ნაწილს კი, პროგრამის ფარგლებში, გადაეცა ცხენები და სამთო ველოსიპედები, რომლებსაც აქირავებენ დაინტერესებულ ტურისტებზე და სტუმრებზე.

ტურისტულ ზონაში არის ორი კერძო სასტუმრო და ვიზიტორთა ცენტრი, სადაც ერთდროულად რვა ადამიანის მოთავსებაა შესაძლებელი. ცენტრშივეა კაფეტერია, ვერანდა და საგამოფენო დარბაზი. პარკის ტერიტორიაზე გამოყოფილ კონკრეტულ საკარვე ადგილებში განთავსება ფასიანია – ერთი დღე ხუთი ლარი. ფასიანია საპიკნიკე ადგილებიც და ხუთადგილიანი – 10 ლარი, ხოლო ათ-ადგილიანი – 15 ლარი ღირს. ვიზიტორს შეუძლია კარავი და საძილე ტომარა იქვე იქირავოს 15 ლარად.

მტირალას ეროვნული პარკში დამსვენებელს შეუძლია ისეირნოს ველურ ბუნებაში. მოაწყოს პიკნიკი, შეიძინოს ადგილობრივი თაფლი, ან რძის ნაწარმი, დაისვენოს სუფთა ჰაერზე და ნახოს წითელ წიგნში შეტანილ მცენარეთა და ცხოველთა ნაირსახეობები.

მტირალას ეროვნული პარკი თბილისიდან 340 კმ-ში მდებარეობს. მტირალას პარკში სტუმრობამდე საჭიროა ეწვიოთ ეროვნული პარკის ადმინისტრაციას და ვიზიტორთა ცენტრს, სადაც დეტალურ ინფორმაციას მიიღებთ არსებული აქტივობების, სერვისებისა და მარშრუტების შესახებ, დაათვალიერებთ საგამოფენო დარბაზს და ვიზიტორთა მომსახურების სპეციალისტის დახმარებით შეარჩევთ სასურველ მარშრუტს. მტირალას პარკში შესაძლებელია საცხენოსნო და საფეხმავლო მარშრუტებით სარგებლობა. აქტიური პერიოდებია - აპრილი -ოქტომბერი და ივნისი - ივლისი - აგვისტო.

ისპანის დაცული ტერიტორიები ქობულეთის ადმოსავლეთით მდებარეობს. ისპანის სფაგნუმიანი ტორფნარი ერთი შეხედვით ისეთ ეფექტს ქმნის თითქოს ტბას დაჰყურებდე ნიადაგის ზემოთ, რომელსაც საბანივით ახურავს 25-45 სმ. სისქის სფაგნუმი – თეთრი ხავსი. სფაგნუმი არასოდეს იფარება წყლით. იგი ისე მოქმედებს, როგორც ღრუბელი. მას შეუძლია თავის წონასთან შედარებით 25-ჯერ მეტი წყალი შეიწოვოს. ძლიერი კოკისპირული წვიმებისას, როცა დღე-ღამეში 100 მმ ნალექი მოდის და როცა არემარე წყლითაა დაფარული, ისპანის ხელუხლებელ 300 ჰა გუმბათს შეუძლია 25 სმ-ით “გაიბეროს” და შეისრუტოს წყლის დიდი რაოდენობა. ის-

პანის ტორფნარები – ბიომრავალფეროვნებისათვის განსაკუთრებული, თითქმის ხელუხლებელი ჰაბიტატებია. ტერიტორია აგებულია თანამედროვე (მეოთხეული ასაკის) ზღვიურ-მდინარეული და ტბიურ-ჭაობის ნალექებით. ქობულეთის დაცული ტერიტორია მოიცავს ისპანას ტორფის საბადოს. რელიეფი ბრტყელია და ოდნავ ეროზირებულია მდინარეების შავი ლელესა და ტოგონის მიერ. აქ ტიპური ზღვის, ნოტიო, სუბ-ტროპიკული კლიმატია; წლიური ნალექიანობა 1500-2500მმ-ია, რისი უმეტესობაც წვიმის სახით შემოდგომა-ზამთრის სეზონზეა.

დაცული ტერიტორია გადამფრენი წყლის ფრინველთა სახეობების მრავალფეროვნებით გამოირჩევა, თუმცა ეს ადგილები განსაკუთრებულად მდიდარია მცენარეთა სახეობებით. ისპანი I-ზე დღევანდელი მდგომარეობით წარმოდგენილია ნახევრად დეგრადირებული, მეორადი მცენარეული დაჯგუფებები. ისპანი II (ქობულეთის ალკვეთილი) მსოფლიო მნიშვნელობის უნიკალური, პერკოლაციური გუმბათისებრი ჭაობია, რომელიც მხოლოდ წვიმის წყლით საზრდობს. ქობულეთის დაცული ტერიტორიების ტორფიანი ჭაობის საერთო ფონს ტორფის ხავსები - სფაგნუმის სახეობები, ე.წ. “იმერული ისლი”, თეთრი რინხოსპორა, კავკასიური რინხოსპორა (მოლინია ლოტირალის), ტორფის ისლი (ჩარეხ რიპარია), წყლის სამყურა (მენყანტჰეს ტრიფოლიათა) და მრავალფოთოლა დროზერა (დროსერა როტუნდიფლორა) და ზოგიერთი სხვა. ისპანის ჭაობს მთელი წლის განმავლობაში ტურისტები და მეცნიერ მკვლევარები სტუმრობს, მათი რიცხვი მას შემდეგ გაიზარდა, რაც ნაკრძალში ინფრასტრუქტურა გაუმჯობესდა. რამსარის კონვენციაზე მომუშავე საბჭოს წარმომადგენლებმა, მეცნიერებმა და პროფესორებმა 2012წ. ისპანის ჭაობის ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე იმსჯელეს, რომელიც ნაკრძალში საინფორმაციო ცენტრის, სათვალთვალო კოშკების, ბილიკების და ჭაობზე გადასასვლელი ხიდების მოწყობას გულისხმობს. ისპანის ჭაობში უნარშეზღუდულთათვის სპეციალური ინფრასტრუქტურის მოწყობის აუცილებლობასაც განიხილავენ.

ქობულეთში ისტორიულ კულტურული ძეგლების სიმრავლე საშუალებას იძლევა დაიკვიროს შემეცნებითი და კულტურული ტურების ორგანიზება სხვადასხვა მიმართულებით. კულტურულ ტურიზმთან ერთად შეიძლება მოვიზნოთ რელიგიური ტურიზმის განვითარება, რომელიც თანამედროვე ტურისტულ ინდუსტრიაში მოიაზრება როგორც კულტურული ტურიზმის ერთ-ერთი სახეობა. რელიგიური ტურიზმის ადგილებად შეიძლება ქობულეთში მოვიზნოთ სოფელი კვირიკე-წმ. კვირიკეს საპატივცემულოდ საქართველოში ბევრ ადგილს ჰქვია, მათ შორის ქობულეთის სოფელსაც. არსებობს მითი-თქმულება სოფელ კვირიკეს სახელთან დაკავშირებით (ჰერეთის) IX-XI სს მმართველები, მეფეები და ქორეპისკოპები იყვნენ კვირიკეები. 1104 წელს, როდესაც დავით აღმაშენებელმა გააერთიანა საქართველო, შემოიერთა კახეთ-ჰერეთი, კვირიკეების დინასტია დაასახლა დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. ერთ-ერთი კვირიკე დასახლებულა დღევანდელი კვირიკეს წმ. გიორგის ტაძრის მიდამოებში. მას ჩამოუტანია სალოცავი ქვა და აუგია საყდარი. სოფელ კვირიკეში 3 ტაძარი მდებარეობს, რომლებიც ბერძნების მიერ არის აგებული. კვირიკეში მცხოვრები ბერძნების გადმოცემით კვირიკეში ისინი დასახლდნენ 1870 წელს, ამ დროიდან იწყება ისტორია წმ. ელენესა და კოსტანტინეს სახელობის ბერძნული ეკლესიისა. იმ დროისთვის კვირიკეში მონასტრები არ ფუნქციონირებდა, ამიტომაც ბერძნებმა მორწმუნეებმა 1898 წელს დაიწყეს წმ. ელენესა და კოსტანტინეს სახელობის ტაძრის აშენება, მიუხედავად იმისა, რომ ტაძარს ბევრჯერ დაეპუქრა დანგრევა, 1980 წელს ეკლესია ისევ იქნა აღდგენილი, მაგრამ არ აღევიწინებოდა წირვა ლოცვები. 1985-86 წლებში კვირიკელი ბერძნები წავიდნენ საპატრიარქოში ტაძრის აღდგენის თაობაზე, 1990 წელს ტაძარს გაუკეთდა რესტავრაცია და თანდათან დაიწყო სასულიერო კერის გამოცოცხლება. საეკლესიო საბჭოს თავმჯდომარე იყო ეფრემ ჩილინგარიდი ივანის ძე, რომლის საბერძნეთში გამგზავრების შემდეგ მიხეილ(გიორგი) ფუტურიდი და ვასილ მაგ-

როპულო ეხლაც ტაძრის სამსახურში არიან. წმ. ელენესა და კოსტანტინეს სახელობის ტაძრის დღესასწაული ყოველწლიურად აღინიშნება 3 ივნისს.

მე-12 საუკუნეში კვირიკეში, სადაც ეხლა წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია მდებარეობს, ხის ეკლესია ყოფილა აგებული, რომელიც თურქეთის 300 წლიანი ბატონობის შემდეგ აღდგურდა. კვირიკელი ბერძნების ძალისხმევით ტაძარში წირვა 1937 წელს აღსდგა. აღდგენილი ხის ეკლესია მცირე მოცულობის იყო, ამიტომ ბერძნებმა გადაწყვიტეს უფრო დიდი მოცულობის ქვის ტაძრის აშენება, რომელიც 1980 წელს ააშენეს. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ტაძარი აშენებულია ღამით, რადგანაც კომუნისტები კრძალავდნენ ტაძრის მშენებლობას. 1986 წელს ტაძარში განახლდა საღვთო ლიტურდია. ტაძრის დღესასწაული ყოველ წელს 16 ნოემბერს აღინიშნება.

ზედა კვირიკეში ასევე არის წმინდა ქალწულ მოწამე კირიაკის სახელობის საყდარი, ამ ადგილას ძველ პერიოდში ქართული ტაძარი ყოფილა, მაგრამ ესეც თურქეთის ბატონობის დროს განადგურებულა, ბერძენ მორწმუნეს გიორგი ჩილინგარიდს გამოეცხადა ქალწულ მოწამე კირიაკი, რომელმაც უთხრა რომ ამ ადგილზე უნდა აეშენებინათ ეკლესია და ააშენეს კიდეც. წმ. ქალწულმოწამე კირიაკის დღესასწაული აღინიშნება 20 ივლისს.

ქობულეთის კიდეც ერთი საკურორტო ადგილი სოფელი ციხისძირია. იგი მდებარეობს ზღვის დონიდან 60-90მ-სიმაღლეზე, ის გაშენებულია ციხისძირის მაღლობზე, რომლის კალთებიც ციცაბოდ ეშვებიან ზღვაში და ქმნიან ციხისძირის კონცხს. ზღვაში შეჭრილი კონცხი პლაჟს ორ ნაწილად ყოფს, რაც უნიკალურ სანახაობას ქმნის. ციხისძირის სანაპირო ზოლი დიდი პოპულარობით საგებლობს მათთვის ვისაც ეგზოტიკური და მშვიდი გარემო ხიბლავს. ციხისძირის ჰავის უნიკალურობა იმაში მდგომარეობს, რომ ის ზღვისა და მთის ჰაერის ნარევის წარმოადგენს. აქ ზაფხულობით უფრო გრილა, ზამთარში კი უფრო თბილა, ვიდრე ბათუმსა და მახინჯაურში.

აქვე მდებარეობს ციხე-ქალაქი პეტრე-ციხისძირი, ადრევეოდალური ხანის ქართული

მატერიალური კულტურის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ძეგლი. იგი ბათუმიდან დაშორებულია 20 კმ-ით, ხოლო ქობულეთიდან 5 კმ-ით. ციხე ქალაქი-პეტრას ნანგრევები ახალი წელთაღრიცხვის VI ს-ით თარიღდება. ეს ტერიტორია ისტორიულად ერთ-ერთი ქართველური ტომის, ლაზების სამოსახლოს წარმოადგენდა. უნიკალური სამხედრო სტრატეგიული და სავაჭრო-ეკონომიკური მდებარეობის გამო ბიზანტიის იმპერატორმა იუსტინიანემ აქ ქალაქი გააშენა. ქალაქის ტერიტორიაზე გადიოდა უმნიშვნელოვანესი სახმელეთო გზა, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებდა დასავლეთ საქართველოს, ბიზანტიის პროვინციებს, ირანს და სომხეთს. ასევე კარგად იყო განვითარებული საზღვაო ნაოსნობა. შუა საუკუნეებისათვის პეტრას ციხე იმდენად მიუდგომელი გახდა, რომ მას ქაჯეთის ციხედ მოიხსენებდნენ. ამავე სოფელში მდებარეობს ახალაშენებული წმინდა ალექსანდრე ოქროპირიძისა და წმ. გიორგი მთაწმინდელის სახელობის ტაძრები.

მნიშვნელოვანია გვარა-ხუცუბნის ტერიტორიაზე მდებარე თეთროსნის წმინდა გიორგის სახელობის სამონასტრო კომპლექსი, რომელიც საქართველოს ჭეშმარიტ ბეთლემად მიიჩნევა. მეცნიერები მაღალ შეფასებას აძლევენ ამ ტაძარს, მის წარსულსა და უდიდეს როლს ქრისტიანობის განვითარებაში, მწიგნობრობასა და კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობაში. როგორც ცნობილია თეთროსნის ეკლესია ხინოწმინდის საეპისკოპოსოსთან ერთად შემდეგ ყველაზე დიდი პოპულარობით სარგებლობდა არა მარტო იმ მხარეში (კინტრიშის ხეობა), არამედ მთელს

მეზობელ რეგიონებშიც. თურქთა მიერ ალამბრის მიტაცების შემდეგ “თეთროსნის“ ეკლესიის საეკლესიო ქონება ჯერ შემოქმედის ეკლესიაში გადაუტანიათ, შემდეგ კი აკეთის ეკლესიაში. მათ შორის ყოფილა თეთროსნის ეკლესიის ცნობილი ღვთისმშობლის ხატი, ასევე თეთროსნის დავითნი, (XVI) რომელიც გადაწერილია ქაიხოსრო გურიელისა და მისი დედის, დედოფალ ათაბაგის ქალ თამარის დაკვეთითა და ფინანსური უზრუნველყოფით, რომელზეც გამოყენებულია აღმოსავლური ქალაღი, ნაწერია ნუსხურით, შემკულია 55 ტექსტზე ადრეული მინიატურით. ტექსტის გადამწერია ვინმე გერმანოზი, დავითნი ჯერ მოხვდა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბიბლიოთეკაში, იქედან კი გადატანილი იქნა საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტის საცავებში.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლი, რომელიც სოფელ ლელვაში (ჩეხედენა) მდებარეობს, ცხრაფონას ყოფილი ამალღების საყდარია. იგი თავის დროზე გამოუკვლევია ი. სიხარულიძეს და ასე აგვიღწერს მას: „ეკლესიის ფართობია 13,33 კვ.მ. აქედან საკურთხეველს უჭირავს 4,34 კვ.მ ხოლო დარბაზს - 8,95 კვ.მ. საკურთხეველს, როგორც ჩანს, სამი სარკმელი ჰქონია. თითოეულ პალისტრს აქვს თავისი კაპიტელი, რომელიც შემკულია საინტერესო ორნამენტებით. პალისტრების თავზე შემორჩენილი თაღის ნაშთები გვაფიქრებინებს, რომ ტაძარს კამარისებრი გადახურვა უნდა ჰქონოდა. კარის ზღურბლზე შემორჩენილია ორი თლილი ქვა შესანიშნავი ორნამენტებით. ეკლესია ნაგებია, როგორც თლილი ასევე ფლეთი-

ლი და ფორე ქვით. თლილი ქვები გამოყენებულია კუთხეებში სწორხაზოვანი წობების მისაღებად, ეკლესია XIV-XVსს-ში უნდა იყოს აგებული”. ეს ადგილი მნიშვნელოვანია იმიტომაც, რომ ამ ეკლესიის ეზოში დასაფლავებულია გურიის მთავარი მამია გურიელის ვაჟი მანუჩარი, რომელიც გადმოცემის მიხედვით ამ ადგილებში ნადირობისას ტრაგიკულად დაიღუპა. აქვეა დასაფლავებული მთავრის მეუღლეც, ათაბაგის ასული თინათინი.

ღრთა განმავლობაში ცხრაფონას დიდებული ტაძარი დანგრეულა და უმოწყალოდ განადგურებულა. ჩვენამდე მოაღწია მხოლოდ მისმა ნახევრად დანგრეულმა კედლებმა, ქვაფეხარმა და ორნამენტებით გაფორმებულმა ორმა სვეტმა. ამჟამად ამ ადგილას მოქმედებს წმ. გიორგის სახელობის მამათა მონასტერი.

მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო წარსულის ძეგლია ელიას ციხეც. იგი აგებულია ჭანათის მთის ყველაზე უფრო მასიური კლდით დაბოლოებულ ქიშხე, საიდანაც თვალნათლივ მოჩანს კოლხეთის დაბლობი, ქობულეთი და გურიის შემოგარენი. ციხემ ეს სახელწოდება მიიღო იმ მთის მიხედვით, რომელზედაც ისაა აგებული, „ელიას მთა“. ციხე ნაკლებადაა გამოკვლეული, იგი შეიძლება მივიჩნიოთ ფეოდალური ხანის ნაგებობად, რომელსაც იყენებდნენ საზღვაო-სათვალთვალო პუნქტად. როგორც გადმოგვცემენ, ოსმალთა ბატონობის ხანაში ეს ციხე ტყვეთა ყიდვა-გაყიდვის ერთ-ერთ დასაყრდენ პუნქტს წარმოადგენდა.

ასევე მრავალი ისტორიული ნაშთი შეინიშნება სოფელ ალაბარში, რომელთაგან ალბათ ყველაზე საინტერესოდ და მნიშვნელოვნად შეიძლება ჩაითვალოს ალაბარის ციხის ნანგრევები, რომელსაც მამუკა თავდგირიძეს ციხეს ეძახიან, ადგილობრივი მოსახლეობა კი მას “კატის ციხედ” მოიხსენიებს. ეს ციხე მდებარეობს „ციხისყელად“ წოდებულ გორაზე, რომლიდანაც ხელისგულივით მოჩანს მთელი ქობულეთი და მისი შემოგარენი. კოშკი ნაგებია, როგორც ფლეთილი ასევე რიყის ქვით, წყობა უმთავრესად უსწორმასწოროა და აქაიქ ჰორიზონტალური რიგებიცაა დაცული. როგორც ცნობილია XVIIIს-ის 60-70 წლებში ალაბარის ციხე და სასახლე გურიის მთავრის

მამია გურიელის სამფლობელოში შედიოდა, მოგვიანებით ეს ციხე აჭყვია-კინტრიშის ხეობაში თავდგირიძეების სამფლობელოთა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი ყოფილა.

ქალაქ ქობულეთში 3 მოქმედი ტაძარია: ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანების, წმ კირიონ II-ს, უფლის ამალეების, ერთი მცირე სამლოცველო ღვთისმშობლის სახელობის და რამდენიმე მშენებარე ტაძარი.

ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანების ეკლესია 1997 ბათუმისა და ლაზეთის ჩრდილოეთ ამერიკის მიტროპოლიტმა მეუფე დიმიტრი შიოლაშვილმა აკურთხა. ტაძარი ინაიშვილებისა და ნიჟარაძეების ხელშეწყობით აშენდა. მშენებლობის პროცესი დაახლოებით 1-2 წელი მიმდინარეობდა და 1997 წელს უკვე ფუნქციონირება დაიწყო. ეს ტაძარი ქობულეთში ქრისტიანობის აკვანია. მისი მადლით, ლოცვითა და შეწევნით აქ დღითიდღე მრავლდებოდა მრევლი. ზაფხულში ქობულეთში ჩამოსული დამსვენებლებიც ამ ტაძარში ესწრებიან წირვა-ლოცვებს, ეზიარებიან, ბევრიც ინათლება და ადგილობრივ მოსახლეობას ენათესავება. ტაძრის პირველი სასულიერო პირი დეკანოზი ზაქარია ფერაძე იყო. ის ამჟამად კუნძულ კვიპროსზე მოღვაწეობს. ამ ტაძარში, ასევე მსახურობდნენ შემდეგი სასულიერო პირები: მამა იაკობ ბენიძე, მამა თადეოზ გაბუნია, მამ ილარიონ სხირტლაძე, მამა კონსტანტინე პაიჭაძე, მამა მათე რატიანი, მამა პეტრე ყრუაშვილი, მამა მარკოზ ბექაია, მამა აბრაამ გორდელაძე, მამა გიორგი გეთიაშვილი, მამა კირიონ ფერაძე და მამა გრიგოლ დევაძე. დღეს ამ ტაძრის წინამძღვარია დეკანოზი სვიმეონ ჯინჭარაძე, ასევე მსახურობს მღვდელი დანიელ სოლომონიძე.

ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანების ეკლესია ბაზილიკური სტილისაა, ერთნავიანი. მოპირკეთებულია ეკლერიის ქვით. ეკლესიაში უმთავრესად მრევლის მიერ შემოწირული ხატებია. ამასთან, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხატი, რომლიც საგანგებოდ დაიწერა ქობულეთის მფარველად მისი უწმინდესობის ილია მეორისა და მეუფე დიმიტრის ლოცვა-კურთხევით. საკურთხეველის ტრაპეზში ჩაბრძანებულია წმინდა გიორგის ნაწილი. ტაძარს აქვს სამრეკვლო, რომლის პირველ სართულზე განთავსებულია სანათლაგი ემბაზი, ნათლობა აქ აღესრულება შთაფლვით. ეკლესიის ეზოში უკანა მხარეს მიმდინარეობს წმ. ირინეს სახელობის ვკარგუშბათოვანი ტაძრის მშენებლობა.

ქობულეთის ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანების ეკლესია განსაკუთრებულად 4 დეკემბერს, ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანების ბრწყინვალე დღესასწაულს ზეიმობს.

ქალაქის ცენტრში აღმაშენებლის ქუჩაზე მდებარეობს ქობულეთის მუზეუმი, რომელიც 2012 წელს გაიხსნა, უნიკალური არქიტექტურით შექმნილი სვეტებიანი, სივრცეთა ჰაეროვნებით გამორჩეული დარბაზები განსაკუთრებულ და განუმეორებელ შთაბეჭდილებებს ტოვებენ მნახველზე. მუზეუმის პირველ სართულზე, დიდ საქსპოზიციო დარბაზში ფართო პროფილით იშლება მუნიციპალიტეტის ისტორია:

1. მუნიციპალიტეტის ისტორია - მოიცავს ზოგადად ქობულეთის მუნიციპალიტეტის შექმნის, განვითარების ეტაპებსა და საფეხურებს.
2. ფლორა და ფაუნა - წარმოდგენილია ქობულეთის პეიზაჟები, ცხოველთა სამყაროს ფოტო კოლაჟი, მობინადრე და გადამფრენ ფრინველთა ფიტულები, წითელ წინწკლებიანი კალმახის მულაჟი და სხვ.
3. გეოლოგიური წარსული და ბუნების წიაღში ნამარხი ნიმუშები.
4. არქეოლოგია - ქობულეთი შავიზღვისპირეთის მარგალიტა არქეოლოგიური მონაპოვრებით. არქეოლოგიური განყოფილება სოფელ ქობულეთისა და ხუცუბნის პირველყოფილი ადამიანების ნამოსახლარებზე აღ-

მოჩენილი შრომითი და ყოფითი ნივთების ექსპონირებით იხსნება.

5. ეთნოგრაფია - ქობულეთური, ტიპური ოდასახლის ინსცენირებითაა წარმოდგენილი. ქობულეთელი კაცი ოდიტგანვე შრომისმოყვარე და ხელგამრჯე იყო. ექსპოზიცია წარმოგვიდგენს სახელოსნო კუთხეს ხელის წისქვილით, საწნახელით, სასოფლო-სამეურნეო იარაღებით, ჭურჭელით და სადურგლო საქმიანობით დაკავებული ახალგაზრდა მაკაცის მაკეტს.
6. ამავე სართულზე განთავსებულია ფონდსაცავი.
7. მუზეუმის მეორე სართული დათმობილი აქვს საკონფერენციო დარბაზს 25 პერსონაზე, კინო-დოკუმენტალისტიკის დარბაზს 70 პერსონაზე, სამეცნიერო ლაბორატორიასა და სამუშაო ადმინისტრაციულ კაბინეტებს.

ქობულეთს გააჩნია განახლებული ზღვისპირა პარკი, რომელშიც სრული კომფორტია შექმნილი დასასვენებლად და გასართობად: ჩოგბურთის და ბადმინტონის მოედანი, 600 ადამიანზე გათვლილი ამფითეატრი, მოწყობილია სასეირნო ბილიკები, მოცეკვავე შადრევნები და ასევე ტბის შადრევანი, მოსასვენებელი სკამები, პარკი გამშვენებულია დეკორატიული განათებებით. პარკის ტერიტორიაზე სეზონის განმავლობაში ფუნქციონირებს კაფე და რესტორანი, ასევე საბილიარდო. ამავე ტერიტორიაზე მდებარეობს „მხატვრის სახლი“, სადაც ეწყობა ხელოვანთა ნამუშევრების გამოფენა - გაყიდვა.

ქობულეთში ზაფხულის სეზონისთვის მზადება იწყება ივნისის თვიდან, დამსვენებლთა რაოდენობა პიკს აღწევს ივლისის შუა რიცხვებში და გრძელდება აგვისტოს ბოლომდე. მიუხედავად ტურიზმის სხვა სახეთა მრავალფეროვნებისა, ქობულეთში დომინირებს ზღვაზე დასვენების ტურიზმი.

სასტუმრო „ჯორჯია პალასი“ პირველი ქართული ხუთვარსკვლავიანი სასტუმროა. 156 ელევანტურად გაწყობილი ოთახი, რომელთა აივნებიდან ვრცელი ზღვის და მთის პეიზაჟი იშლება. სასტუმროს გააჩნია 5 რესტორანი და ბარი, ღამის ბარი “ ა ერლა“, რესტორანი „აჭარა“, „ლობი ბარი“, „ლოფ არდენ“-ი ღია

ტერასაზე საუკეთესო ადგილია იმისათვის, რომ განიტვირთოთ ზღვის ულამაზესი ხედი და დააგემოვნოთ უგემრიელესი იტალიური კერძები, „ოოლ არ“ - აუზის ბარი, ზაფხულის განმავლობაში გთავაზობთ საუკეთესო კოქტეილების მრავალფეროვან არჩევანს. სასტუმროში ფუნქციონირებს ექსკლუზიური სპა ცენტრი, რომელიც ცნობილია სხეულის გამაჯანსაღებელი პროცედურების უახლესი ტექნოლოგიების გამოყენებით. „ჯორჯია პალასის“ აქვს საუკეთესო ადგილი კონფერენციებისა და წვეულებების გასამართად, 4 სათათბირო ოთახი, საბანკეტო და საკონფერენციო დარბაზი „პეტრა“ განკუთვნილია 400 ადამიანზე. სასტუმროს ასევე გააჩნია დახურული და ღია აუზები. სასტუმრო მდებარეობს ზემოთ აღნიშნულ, ყოფილი ბერიას აგარაკის ადგილას.

მეორე სასტუმრო, რომელიც დაბა ჩაქვში მდებარეობს ოთხვარსკვლავიანი სასტუმრო „ოაზისია“. იგი განლაგებულია წყნარსა და ეკოლოგიურად სუფთა ადგილას. სასტუმროს ტერიტორია შემოსაზღვრულია ევკალიპტის ტყით და შავი ზღვით. სასტუმროს გააჩნია საკუთარი 300მ შემოფარგლული პლაჟი, რომელიც ინტეგრირებულია სასტუმროს ტერიტორიასთან, რაც განასხვავებს მას სხვა სასტუმროებისაგან. სასტუმროს გააჩნია 30 უფასო და 30 ფასიანი სერვისი, რითაც გამოირჩევა „ოაზისია“ სხვა სასტუმროებისაგან. სასტუმროში ფუნქციონირებს 5 ბარი და რესტორანი: „ოუნგე არ“, „ილს არ“, „ოოლ არ“ „ანჰატ-ტან იგჰტ არ“, „ეაკჰ ჩლუბ“ და „თერასა

ლესტაურანტ“. სასტუმრო შედგება სამი კორპუსისაგან, სადაც განთავსებულია 125 სხვადასხვა კლასის ნომრები 13 სტანდარტული, 75დელუქსი, 24სემი-სუიტი, 7 აპარტამენტი, 3 საარეზიდენტო სუიტი.

ქობულეთში მრავალად არის უფრო მცირე ზომის სასტუმროები და სასტუმრო სახლები: სასტუმრო „სანაპირო რეზიდენცია ქობულეთი“, სასტუმრო „სოლიდარობა“, სასტუმრო „კონდორი“, სასტუმრო „ინგ ალაკე“, სასტუმრო „სავანე“, სასტუმრო „ჩვენი ეზო“, სასტუმრო სახლი „ამიგო“, სასტუმრო „რენ ოუსე“, სასტუმრო „სანაპირო“, სასტუმრო სახლი „ელგრად“, სასტუმრო სახლი ბუტიკი „არის – ობულეთი“ და სხვ.

სეზონის განმავლობაში სანაპირო ზოლზე იხსნება ღია კაფე ბარები და გასართობი კლუბები, რაც აქტიურ დამსვენებელს აძლევს საშუალებას ცურვის გარდა ღამით გაერთოს სურვილისამებრ.

ქობულეთის საკურორტო-ტურისტულ-ბალნეოლოგიური, პოტენციალის სრულად გამოყენება უმნიშვნელოვანესია, რადგან ქობულეთის წვრილქვიშიანი ნაპირი, მზის უხვი რაღაცა, რომელიც ჰელიოთერაპიისთვის კარგ პირობებს ქმნის, სამკურნალო ძვალ-სახსრების, ლიმფური ჯირკვლების, ტუპერკულოზის, ბრონქიალური ასთმის, გულ-სისხლძარღვთა დაავადებებისთვის, ასევე ქობულეთის ტერიტორიაზე მინერალური და გოგირდოვანი წყლებისა თუ სამკურნალო ტალახის არსებობა სამკურნალო ტურიზმის განვითარების საშუალებას იძლევა.

ქობულეთი არის ის ადგილი, სადაც შეიძლება იხილო შავი ზღვა გრძელი სანაპიროთი, - სამკურნალო კლიმატით, ულამაზესი მთები, დაცული ტერიტორიები სადაც იშვიათი სახეობის ფლორა და ფაუნაა, მშვენიერ ხეობები - შემკული ჩანჩქერებითა და პატარა ღელეებით, ასევე ისტორიულ კულტურული ძეგლების სიმრავლე გულგრილს არ დატოვებს აქ ჩამოსულ ქართველ თუ უცხოელ სტუმარს. სწორედ ეს გარემო ქმნის ისტორიული ქობულეთის ტურისტულ პრიორიტეტებს.

ს ა ღ ღ ე ბ რ კ ე ლ ო

მშობელო მთებო,
მზესოფელო,
სოფლის შვილებო,
სულ ერთი წუთით უნდა ჩემთან
ბჭობა ინებოთ.
თქვენს ჰურს და მარილს უნდა ერთხელ
მეც მაზიაროთ,
და სული ჩემი ერთხელ თქვენებრ აამზიანოთ.
მშობელო მთებო,
მთებზე თოვლო,
თოვლქვეშ იებო,
წყალობა ჩემი ისევ თქვენვე უნდა ინებოთ.
მე როგორც მუხას
მჭრიდნენ როცა,
როცა მამხობდნენ,
ვეთხოვებოდი მიმავალი ჩემს ტკბილ
სამყოფელს, -
ოცნებას ჩემსას აცრემლებულ თქორში ვალობდი,
ვამბობდი თქვენთვის ყველა ლოცვას,
თუკი ვამბობდი!
ჰეი, გახედეთ,
წყალს რომ მოაქვს და მოაბოტებს, -
ეგ სხეულს ჩემსას ჯავრი კორტნის
და ანაფოტებს.
ყალყზე შემდგარა სული ჩემი, თუ ეს ქაფია,
თუ ჭიუხებმა აქ შვიდფერი მტყორცნეს კაფია,
გაფრენილ ჩანჩქერს შეეღეწა
სხივი მზის ფრთებით,
თუ ძირს ბროლივით ჩამოიშხვრა ციდან
ზვირთები,
თუ მთის ამირანს გამირისხდნენ ისევ ღმერთები,
რომ თქვენ მიშველოთ
მაგ ზღაპრებით და ლეგენდებით.
მოვსულვარ თქენთან,
როგორც ძმებთან, როგორც ტოლებთან,
სიმაღლის ჟინი თქვენებრ მუდამ მეც მაზმორებდა,
მეც მაწამებდა ყოფა ჩემი
და სულს მიხრავდა,
მაგრამ, მიყვარდა თქვენებრ გულით,
რაიც მიყვარდა.
ავაგსებ მიტომ კვლავაც თქვენთვის
ჩემს სადღეგრძელოს,
რომ თქვენი ქარი ერთხელ მკერდზე
მეც დამეძგეროს.
რომ ფიქრი ჩემი ნატვრისხეთა მისწვდეს კენწეროს
და მზის სიმღერა უბერებელ გულზე მეწეროს!

წიგნიდან „ერთგულება“
ბათ., 1980, გვ. 4-6.

სოფელ წაბლანისა და მთა ღომას კლიმატურ-ბალნეოლოგიური აღწერა

I საერთო მონაცემი

წაბლანა შუახევის რაიონული ცენტრიდან დაშორებულია 14 კილომეტრით. სოფელში ცხოვრობს 70 ოჯახი, 340-370 სულით. სოფელ წაბლანიდან ღომას მთამდე სამანქანე გზა 7 კმ-ია. ღომას მთის ცალკე დასახლებულ უბნამდე - საყენდრამდე 11 კმ, მდებარეობს შავშეთის ქედის წინაველას თხემზე სუბალპურ ზონაში, ზღვის დონიდან წაბლანა 1200 მეტრია, მთა ღომა კი 2000 მეტრამდე.

II კლიმატი

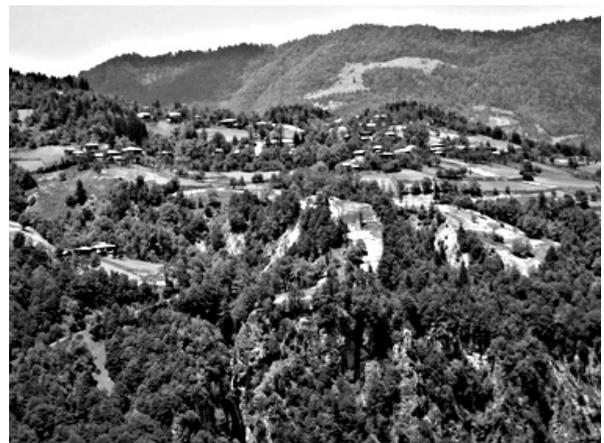
1. ზაფხულის კლიმატი შემდეგი თავისებურებებით ხასიათდება: თოვლის მასა 25 მაისიდან 15 ივნისამდე გასტანს. ცალკეულ შემთხვევებში 20-25 ივნისამდე. მოსახლეობა საზაფხულო საძოვრებზე მიდის 25 ივნისიდან და რჩება 15 სექტემბრამდე. ღომას მთაზე მოსახლეობის ყოფნის ხანგრძლივობა 2,5 თვეს აღწევს, ცალკეულ შემთხვევაში ნაკლებსაც. თოვლის ნამქრები ხევებში და ხრამებში აგვისტომდე გრძელდება, რაც ქმნის ბუნების განსაკუთრებულ სილამაზეს და ზღის მიმზიდველს. ამასთან ხელს უწყობს სასიამოვნო ტემპერატორულ რეჟიმს - დღისით საკმაოდ თბილს და ღამით გრილს.

ივნისის თვეში მთა ღომას ტემპერატორული რეჟიმი საშუალოდ დღისით 25-30 გრადუსის, ღამით 12-17 გრადუსის ფარგლებში მერყეობს. აგვისტოში - შესაბამისად 30-35 და 20-25 გრადუსია. ცალკეულ დღეებში იცის გადახრები - მზიან ამინდში 2-3 გრადუსით მატება, წვიმიან ამინდში 2-3 გრადუსით კლება.

მზიანი ნათელი დღეთა რაოდენობა საშუალოდ ივლისის თვეში 20-23 დღეს შეადგენს. დილის საათებში უღრუბლო მოწმენდილი ამინდია, შუადღის შემდეგ წამოვანისლი, საკმაოდ ტენიანი და აღწევს სოფელ წაბლანის ცენტრამდე. ღომას მთის ტემპერატორულ რეჟიმზე, ნათელ დღეთა რაოდენობაზე გავლენას ახდენს შავი ზღვის თვისებები. აგვისტოში გაცილებით მეტია მზიანი ამინდი.

2. ზამთრის კლიმატის თავისებურებებზეც მოქმედებს შავი ზღვის კლიმატის გავლენა, 15-

20 სექტემბრიდან მთა ღომაზე ნალექები თოვლის სახით მოდის. თოვლის საფარი 3-4 ოქტომბრიდან სოფლის ცენტრამდე აღწევს. უმეტესად თოვლის საფარი ნოემბრიდან იწყება. ცალკეულ წლებში მშრალი შემოდგომა წლის ბოლომდე გრძელდება. თოვლის სა-

სოფელი წაბლანა

ფარი მთა ღომაზე ნოემბრიდან მაისის შუა რიცხვამდეა. მესაზღვრეთა მიერ ჩატარებული დაკვირვებით ერთი ზამთრის განმავლობაში მოსულმა თოვლის საერთო რაოდენობამ სიმაღლეში 40 მეტრს მიაღწია. საერთო თოვლის საფარი 4-5 მეტრს აჭარბებს.

ზამთრის ტემპერატორული რეჟიმი არათანაბარია. ყინვები მერყეობს 10-12 გრადუსიდან 20-25 გრადუსამდე. თოვლის მასა იანვარ თებერვლის თვეში მშრალია. მთა ღომიდან წაბლანის ცენტრამდე თხილაშურებით სწრაფი დაშვებისათვის საუკეთესო პირობებია. თოვლის საფარით გასწორებულია რელიეფი, ამოვსებულია ხრამები. თვით მთა ღომას ტერიტორიაზე ზამთრის სათხილაშურო სპორტისათვის საუკეთესო პირობებია. როგორც რელიეფური მდებარეობით, ისე სხვა პირობებითაც.

III სავაჭრო საქარავნო გზა

ისტორიულ წარსულში სავაჭრო-საქარავნო გზის ერთ-ერთი შტო დასავლეთ საქართველოდან სამხრეთ საქართველოში გადიოდა შავშეთის ქედის წინაველას თხემის გაყოლებით, ჩადიოდა შავშეთის გავლით არზრუმამდე. გურიის რეგიონიდან ხაბელაშვილები ჭვანის გავლით, დანდალოს თამარის დამაკავშირებელი ხილით, წინაველამდე. აგრეთვე ქობულეთიდან აჭყვისათვის ცხმორისის გავლით, დანდალოს თამარის ხიდის გავლით კვლავ წინაველამდე. ამ გზით სარგებლობდა ცხმორისისა და დანდალოს მოსახლეობაც. აგრეთვე ბარათაულის შუახვევის და თვით უჩამბის ხეობის ნაწილი სოფლების მოსახლეობა. მოსახლეობაში შემორჩენილია გადმოცემები ამ გზაზე მომხდარი უბედური შემთხვევებისა და ყაჩაღობის ფაქტების შესახებ.

IV ისტორიული წარსულის ნაშთები

სოფელ წაბლანაში ახლახანს არქეოლოგი სპეციალისტების მიერ ჩატარებული სადაზვერვო სამუშაოებით ნათელი მოეფინა ლეგენდად ქცეულ გადმოცემას, ნათლის მცემელზე ეკლესიის არსებობის შესახებ. ჩატარებული სამუშაოებით აღმოჩნდა ეკლესიის საძირკველის ნაშთები. ის შეტანილი იქნება არქეოლოგიურ ძეგლთა ნუსხაში, მისი პერი-

ოდის დადგენისათვის მუშაობა არ დასრულებულა. ეკლესიის კედლების დამუშავებული ქვები გადატანილია მეჩეთის საძირკველში, სოფლის ცენტრში სასმელი წყლის კეთილმოწყობისთვის და სასაფლაოებზე. ეკლესიის დაშლა დაკავშირებულია ქრისტიანული სარწმუნოების წინააღმდეგ ბრძოლასთან.

მთა ღომას, წინაველას თხემზე მინდორიველი მოიხსენიება „ჯვარის“ სახელწოდებით.

ვარაუდობენ ეს სახელწოდება ადგილის - ნიშნავდეს გზაჯვარედინის შინაარსს. არის სხვა მოსაზრებაც. ჯვარი დაკავშირებული იყოს ქრისტიანული სარწმუნოების შინაარსის ჯვართან.

მთა ღომას, საყენდრიას დასახლებულ ტერიტორიაზე, აღმართულია ვულკანური წარმოშობის მწვერვალი, რომლის სიმაღლე აღმოსავლეთიდან 250-300 მეტრამდე იქნება. მწვერვალი იმდენად ვიწროა, რომ მწვერვალის ფართობი 7-8 კვადრატულ მეტრის ფარგლებშია. მწვერვალზე არის წმინდანის სასაფლაოს დამადასტურებელი ნაშთები.

მწვერვალს მოსახლეობა „წმინდა გორას,, ეძახის.

ამ მხარის წარსულის შესწავლა არქეოლოგი სპეციალისტების გადაუდებელი მოვალეობაა, რის შესახებაც ახალ სიტყვას იტყვიან ისტორიკოსები, რითაც ნათელი მოეფინება წაბლანისა და უჩამბის ხეობის ისტორიულ წარსულს.

წაბლანაში იმის შესახებაც ამბობენ, რომ დღემდე შემორჩენილია შორეული ისტორიის მქონე დინოზავრის ნაკვალევია, სახელდობრ ადგილს: „ევილი ფენს“ ეძახიან. კლდეში იკვეთება ფენის ფორმის ნაკვალევი. მისი

რეალურობის დადგენისათვის კვალიფიცირებული სიტყვა ვერ არავის უთქვამს.

V ბალნელოგიური რესურსები

1. სამკურნალო წყალი. სოფელ წაბლანაში მისვლამდე სახელდობრ მოფრინეთის

ტერიტორიაზე „ჭალის ხევის“ კუჭნაწლავის სამკურნალო წყალი. შესწავლილია სათანადო შესაბამისი ორგანოების მიერ. ხდებოდა მისი ჩამოსხმაც სახელწოდებით „უჩამბა“. წყლის შემადგენლობა: ანიონები და კათიონები დაზუსტებულია. სათანადო ფინანსური შესაძლებლობის გამო, თანამედროვე ტექნოლოგიების დაცვით ჩამოსხმას და რეალიზაციას, მესაკუთრე ვერ ახერხებს. ფართო საზოგადოებისათვის კარგადაა ცნობილი და მოსახლეობის კმაყოფილებას იმსახურებს.

ბირგველაში არსებულ სამკურნალო წყალს ადგილობრივი მოსახლეობა რეგულარულად იყენებს, ადგილობრივი მოსახლეობა დადებითად აფასებს.

სოფელ წაბლანიდან 2,5 კილომეტრში სახელდობრ „გუდანაში“ მდინარის პირზე არსებულ მინერალურ წყალს იყენებენ კანის სნეულებათა სამკურნალოდ.

იქვე ახლოს ხიდთან გზის პირას გამოძინარე წყალს მოსახლეობა იყენებს თვალის სნეულებათა სამკურნალოდ.

კანის სნეულებათა სამკურნალო წყალს უჩამბის ხეობის მოსახლეობა ინტენსიურად იყენებდა. მოსახლეობის შეფასება დადებითად არის მიღებული. ამ სამკურნალო წყლით ჩატარებული სამი ოთხი პროცედურით დაავადებული სრულიად იკურნებოდა. ანალოგიურად კარგი თვისებებით გამოირჩევა თვალის სნეულებათა სამკურნალო წყალი.

წაბლანიდან ტბეთში მიმავალ გზაზე, გუდნის საზღვართან ჩამოდინარე პატარა ხევში სამანქანე გზის ზემოთ არის ორი სამკურნალო მინერალური წყალი, რომელსაც მოსახლეობა სახსრების დაავადებათა მკურნალობისათვის იყენებს.

წაბლანის მიმდებარე ტერიტორიაზე სახელდობრ „წითლობში“ გამოედინება ძლიერი კონცენტრაციის მინერალური წყალი, რომლის შესწავლა ფრიად საჩქარო და სასურველია, გამოირჩევა წყლის უხვი დებეტით.

ლომას მთის დასახლების შუა ნაწილის გასწვრივ წინაველას მხარეს მინერალური სამკურნალო წყალია.

სასაზღვრო საგუშაგოს ახლოს წინაველას მხარეს მინერალური წყლით სარგებლობს ადგილობრივი მოსახლეობა.

მთა ლომას საყენდრიას დასახლების უბანში მინერალური წყლები მრავლადაა. ვინაიდან საყენდრიას მთის მთლიანი ქანობი მადნეული შემადგენლობისაა მინერალური წყლებიც ხშირია და გამოირჩევა სხვადასხვა თვისებებით. სახელდობრ ქათამაძის ჭალის ბოლოს არის მინერალური წყლის ერთ

მეტრამდე სიღრმის შავი ფერის ტბა, რასაც იყენებდნენ სახსრების ტკივილებისა და სხვა სნეულებათა მკურნალობისათვის.

იქვე 50-60 მეტრში გამოედინება სამკურნალო ცივი წყალი, გამჭვირვალეა, რკინის ჟანგის მაღალი შემცველობით. უფრო ზემოთ „კაჩაბათი“-ს მიმართულებით ახალად გაყვანილი გზის პირზე, სამკურნალო წყალია.

ყურადღების ღირსია მერიასხევის სათავეში სახელდობრ ლაშეზე ოთხი სამკურნალო

წყალი. ქოხებთან ახლოს პარალელურად და ლაშის ფერდობზე ორ ადგილზე.

ადგილის სახელწოდება ლაშე, არ უნდა იყოს სწორი. უნდა იხმარებოდეს სიტყვა „მლაშე“. რადგანაც მრავალი წყალი მონინახება ამ უბანში. მერიახევის შავწყალს აბანოები, სადაც წინათ 25-მდე რგოლი იყო ამის დასტურია. ბუნების არასწორი ექსპლოატაციის გამო მინერალური წყლების რაოდენობა საგრძნობლად მცირდება.

მინერალური წყლის რესურსები ღომას მთაზე სრულყოფილად არაა შესწავლილი არც რაოდენობრივად და არც ქიმიური შემადგენლობის თვალსაზრისით.

2. ცივი სასმელი წყალი. მაღალი ხარისხის და საუკეთესო თვისების. სოფლის მოსახლეობა ცივი

ბუნებრივი წყაროს წყლით უზრუნველყოფილია მთლიანად. სოფლის ცენტრში მუდმივად მოედინება კარგი სასმელი წყალი, იქვე ახლოს დახურული შადრევანია.

მთა ღომაზე ხშირია მთის ცივი და გრილი ანკარა წყაროები. ჭინკიჭალაში, ხარის გზაზე, ჯვარის მინდორთან ახლოს, საყენდრიას დასახლებების გორის ფერდში სალების წყალი რაიონული ცენტრის მოსახლეო-

ბისათვისაა გადაყვანილი, არის წყაროები საცოცხიაკილდესთან. დიდ საყენდრიას, და სხვა მრავალი.

მოიალალები სახელდობრ საბანელზე ხელოვნურ ტბას აკეთებენ, ზაფხულობით ცივი წყლით ბანაობენ.

3. სამკურნალო მცენარეებიდან უხვად არის: მთის მოცვი, მიწამოცვა, გაზაფხულის დვალურა. იშვიათად

მაგრამ მცირე რაოდენობით ნეგო, კულ-მუხო, სააფთიაქო ნედლეული „ხარიშუბლა“ და სხვა მრავალი.

4. კარგი გონება განწყობისათვის საუკეთესო საშუალებაა წიწვოვანი და ფოთლოვანი

ტყის კორომები, როგორც ღომაზე, ისე საყენდრიას.

არის საკვებად გამოსაყენებელი სხვადასხვა ტიპის სოკოები.

დათვის, მგლის, ტურის, მტაცებელი ცხოველების მომრავლებასთან დაკავშირებით ნადირობის შესაძლებლობანი შეზღუდულია.

VI საყოფაცხოვრებო კომფორტი

მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეუძლია სტუმრის მიღება და მომსახურება. წაბლანაში ამ მხრივ გამოირჩევა საცხოვრებელი სახლები მალხაზ ბერიძის, რამაზ ბერიძის, ევგენი თურმანიძის, შალვა ველიაძის, ბეჟან ველიაძის და სხვების.

„ლაკლაკეთის“ რედაქციას

უდიდესი მოვლენაა ჟურნალ „ლაკლაკეთის“ დაარსება ზემო აჭარის მოსახლეობის ცხოვრებაში.

გილოცავთ ჟურნალის დაარსებას, გუსურვებთ უდიდეს წარმატებებს თქვენს უკეთილშობილეს საქმიანობაში.

დაე, თქვენი ჟურნალი გახდეს ჭეშმარიტი და მართალი ცხოვრების გზამკვლევი.

პატივისცემით გ. სოლომონიძე

* * *

მინდა გულწრფელად მოგილოცოთ დღე დღეგანდელი
ეს დღე ჟურნალის დაარსების დასაწყისია,
დღე, მის ფურცლებზე მათ შესახებ გაეგოს მკითხველს,
ვინაც გულწრფელად იმსახურებს, ვინაც ღირსია.

მჯერა ჟურნალი გაამართლებს ხალხის მოლოდინს
და შეასრულებს იმ მისიას, რაც აკისრია.
მხოლოდ სიმართლეს ქადაგებდეს აწ და მარადის
მიეზლოს ყველას, ვინაც რისიც საკადრისია.

თქვენგან მოელის მართალ სიტყვას თქვენი მკითხველი,
სრულიად მთელი საქართველო და მთიანეთი,
გულს გაახარებს, მაგიდებზე აშრილდება
და ისტორიას შემორჩება მწამს

„ლ ა კ ლ ა კ ე თ ი“

ანსამბლი ბათუმი 20 წლისაა

ქართველი ერი გამორჩეულად ნიჭიერი ერი, ამის დასტურია ის, რომ სწორედ ამ ერშია უამრავი ვირტუოზი, მუსიკოსი, კომპოზიტორი, მომღერალი, მსახიობი, ქორეოგრაფი, მხატვარი, მწიგნობარი .. ყველა თავისი საქმის უბაღლო შემოქმედია ერთი სიტყვით აქ საქართველოში ხელოვანი და ნიჭიერი ერი ვცხოვრობთ რომელ ერსაც გადაშენება არ უწერია. ქართველმა ხალხმა თავისი მრავალსაუკუნოვანი განვითარების გზაზე შექმნა საერო და სასულიერო მუსიკის მაღალმხატვრული ნიმუშები. ქართული ხალხური მუსიკა აღიარებულია უნიკალურ მოვლენად. მასში გაცხადდა ხალხის მუსიკალური გენი, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართულ ხალხურ სიმღერებს უხსოვარი დროიდან მრავალხმიანობა ახასიათებდათ, ქართული ხალხური სიმღერები ერთგვარ წარმოდგენას გვიქმნიან ჩვენს წინაპართა ადათსა და წესზე, ამდენად ქართულ ხალხურ სიმღერას ისტორიული მნიშვნელობაც აქვს.

მრავალხმიანი ფოლკლორულ მუსიკა სულ სხვა ფენომენია. ეს ის ძალაა, რო-

მელიც ქართველების ცხოვრებას, აზროვნებასა და ხასიათს აერთიანებს, და კიდევ თავისი გენეტიკით თუ შინაარსით უცხოსთან გვაახლოებს. ამ ტრადიციების უღავო დამცველი, გამგრძელებელი და უბაღლოდ შემსრულებელი დღეისთვის ეს არის ერთ ერთი საუკეთესო მთელ საქართველოში ვოკალური ანსამბლი ბათუმი. ანსამბლ „ბათუმის“ თითოეულ წევრს აქვს ძალზე დიდი შემოქმედებითი ტალანტი. თითოეული წევრი გამოირჩევა პროფესიონალიზმით. ოსტატობითა და საშემსრულებლო კულტურის მაღალი დონით. 1991 წელს ნოდარი სურმანიძისა და ენვერ ხაბაძის ინიციატივით ქალაქ ბათუმის მერიასთან შეიქმნა სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი ბათუმი. რომელსაც სათავეში ჩაუდგა ქართული ხალხური სიმღერის ჩინებული ოსტატი თემურ დოლიძე. 2000 წლიდან ვოკალური ჯგუფი გამოეყო ძირითად ანსამბლს და დაფუძნდა აჭარის სახელმწიფო ვოკალური ანსამბლი „ბათუმი“.

წარმატება დაარსების დღიდანვე თან ახლდა ანსამბლს. ასევე წარმატებული იყო ანსამბლის თითოეული გასტროლი ბულგარეთის ქალაქ ვარნაში გამართულ საერთაშორისო ფოლკლორის ფესტივალ-კონკურსზე 1995 წელს ანსამბლმა მაყურებლის სიმპათია და პირველი პრემია დაიმსახურა. 1997 წელს შვედეთის ქალაქ ოსკარჰამაში ფოლკლორის მეხუთე საერთაშორისო ფესტივალზე მოპოვებული გრან პრი ანსამბლის შემოქმედებითი მოღვაწეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წარმატებაა.

2000 წლის პირველი ივნისიდან ბათუმს მიენიჭა სახელმწიფო ანსამბლის სტატუსი და დღემდე იწოდება როგორც აჭარის სახელმწიფო ვოკალური ანსამბლი

„ბათუმი“. ანსამბლს მრავალი და წარმატებული გასტროლი ჰქონდა. 2001 წელი ისრაელი-საქართველოს კულტურის დღეებთან დაკავშირებული ღონისძიებები ქალაქ იერუსალიმში. 2003-2008 წწ გასტროლები საბერძნეთში, იტალიაში, ესპანეთში, საფრანგეთში, ავსტრიაში, გერმანიაში, ლატვიაში. 2009 წ - აზერბაიჯანში ანსამბლი წარმატებით გამოვიდა ქალაქ ბაქოს კონსერვატორიის საკონცერტო დარბაზში. 2010 წელს პოლონეთის ქალაქ ვარშავაში ანსამბლმა პირველი პრემია აიღო-მართლმადიდებლურ საგალობო ფესტივალში.

2011 წელში ჩინეთი ჟანგაიეს 2011 წლის მუსიკის საერთაშორისო ფესტივალ - კონკურსი. 2011 წლის 15 დეკემბერს ბათუმის

მუსიკისა და ხელოვნების ცენტრში აღინიშნა ანსამბლ ბათუმის იუბილე. ანსამბლს იუბილე მიულოცა ადგილობრივმა ანსამბლებმა და სტუმრებმა საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან. 20 წლის იუბილესთან დაკავშირებით ილია ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის წინ გაიხსნა ანსამბლ ბათუმის ვარსკვლავი.

სიმღერებით და დიდი ენთუზიაზმით ეწევა ანსამბლი „ბათუმი“ პოპულარიზაციას. როგორც საქართველოში ასევე უცხოეთის ქვეყნებში. დღეს ანსამბლ „ბათუმის“ რეპერტუარშია ქართული საგალობლები. საქართველოს ყველა კუთხის 150-მდე ხალხური, 80 -ქალაქური, 20 -კლასიკური სიმღერა. გამოცემული აქვს ქართული ხალხური სიმღერების კომპაქტური დისკი.

როგორ უნდა ემსახურო ქართულ ხალხურ სიმღერას ისე რომ არ აცდე დროს, შეინარჩუნო თვითმყოფადობა და იმავდროულად აქციო მუდამ აქტუალურად; წარმატებული მომღერალი მუსიკოსი ანსამბლის ქორმაისტერი ნოდარ ვარშანიძე მიუხედავად დატვირთული სამუშაო რეჟიმისა მან მაინც მოახერხა ჩვენთან გასაუბრება და ექსკლუზიურად რამდენიმე კითხვაზე გვიპასუხა.

უპირველეს ყოვლისა დიდი მადლობა, რომ გამონახეთ დრო ჩვენთვის.

1) ბატონო ნოდარ თქვენ და სიმღერა განუყოფელი ხართ, სიმღერის გარეშე თქვენი თავი ალბათ არც გახსოვთ?

პატარაობიდანვე ვმღერივარ, ალბათ ლაპარაკი რომ დავიწყე თან ავმღერდი, შეიძლება პირიქითაც კი ითქვას (იცინის) მთელი ოჯახი ვმღეროდით ბაბუაჩემი ლალო ერქომაიშვილთან ერთად მღეროდა, რომელიც პატარაობიდანვე გვაჩვენდა და შეგვაყვარა ქართული ხალხური სიმღერის პოლიფონია შემდგომ ეტაპობრივად ვითარდებოდა ჩემი მუსიკალური მონაცემები. საესტრადო ხელოვნებაში ბათუმის გადმოსახედიდან დიდი წარმატება მქონდა 1972-1976 წლებში. ჩავაბარე ბათუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში

მათემატიკის ფაკულტეტზე და პარალელურად ვსწავლობდი ბათუმის ზაქარია ფალიაშვილის სახელობის სამუსიკო სასწავლებელში.

2) თქვენ როდიდან მოღვაწეობთ ანსამბლში?

1995 წლიდან მე დამიკავშირდა ანსამბლის ხელმძღვანელი თემურ დოლიძე და მან მითხრა, მე მყავს ანსამბლი და ძალიან კარგი იქნება გვერდში თუ დამიდგები, შევხვდი ანსამბლის წევრებს, როდესაც მოვისმინე, ანსამბლით აღფრთოვანებული დავრჩი, ისეთი ვოკალური მონაცემები ჰქონდათ ბიჭებს. მაშინ, ვუთხარი თემურის, მე დიდი სიამოვნებით დაგიდგებით გვერდში და ვიქნები ანსამბლის წევრი, რომ ანსამბლში არ იქნება მარტო ფოლკლორული ჟანრის სიმღერები აქ იქნება კლასიკური, ქალაქური, საესტრადო სიმღერები და რალათქმაუნდა საგალობლები. შეთანხმებას მივაღწიეთ და დაიწყო ჩვენი ერთობლივი მუშაობა სწორედ ამ რეპერტუარით თქვა თავისი სათქმელი ანსამბლ „ბათუმ“-მა, რაც ვერ თქვა სხვა ყველა დანარჩენ ანსამბლებმა.

3) რა არის მთავარი მიზეზი რის გამოც ანსამბლი აქტუალურობას არ კარგავს?

პირველ რიგში ეს არის ანსამბლის თითოეულ წევრთა პროფესიონალიზმი რომელიც არის ანსამბლის ხელწერა. ანსამბლის რეპერტუარი და ვოკალური პოტენციალი, ქართული სიმღერის მაღლი, ყველაფერმა ამან შეუნარჩუნა ანსამბლს დიდი ხნის ავტორიტეტი.

4) არაერთი ქვეყანა გაქვთ მოვლილი, არაერთი კონცერტია ჩატარებული, ყველაზე განსაკუთრებით მაინც რომელი დაგამახსოვრდათ?

მე ვფიქრობ მაინც შვეცია, ეს იყო 1997 წელს ფოლკლორის მეხუთე საერთაშორისო ფესტივალი, სადაც გრან პრი მოვიპოვეთ იქ წარდგენილი ვიყავით როგორც ფოლკლორის ასევე ქალაქური სიმღერებით, ბოლოს ყველაზე შთამბეჭდავი და ლამაზი გვირგვინი იყო ნადური, რომელიც ჩვენ შევასრულეთ. მაშინ მოვიდნენ ჩვენთან და ნადურის ნოტები გვთხოვეს, ჩვენ ვუთხარით ეს ის საგანძურია

რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემა და რომელსაც ნოტები არ გააჩნია. არასოდეს არ დამავიწყდება კონცერტის ბოლოს მაყურებელი დაახლოებით ათი წუთის განმავლობაში იდგა ფეხზე ამ ლამაზი სადამოსათვის ანსამბლ „ბათუმ“-ს აპლოდისმენტებით მაღლობას უხდიდა.

5) შემოქმედებით საქმიანობაში რა სიახლე გაქვთ?

მე ვფიქრობ წესისამებრ გაგრძელდება რეპეტიციები ჩვენ გვინდა, რომ წარვსდგეთ ჩვენი საანგარიშო კონცერტით რაიონებში და დასკვნითი კონცერტი ჩავატაროთ ქალაქში. ჩვენ გამოცემული გვაქვს აჭარული ხალხური სიმღერების კომპაქტური დისკი და ასევე გვინდა ქალაქური სიმღერების ერთად თავმოყრა, დამუშავება და კომპაქტური დისკის სახით გამოიცემა, რომელიც ერთგვარ სახელმძღვანელოდ იქცევა მომავალი თაობების შემოქმედებითი აღზრდა განვითარებისათვის.“

6) ამ ხნის განმავლობაში ვინ გედგათ მხარში და ვის გადაუხდიდით მაღლობას?.

ჩვენ სახელმწიფო ანსამბლი ვართ. ანსამბლი ფაქტიურად უმეგობროდ არასოდეს არ ყოფილა. მაღლობა ყველას ვინც წვლილი შეიტანა ანსამბლის თანადგომისთვის, ღონისძიების მოწყობა ჩატარებისთვის, მხარდაჭერისათვის. ყოველი კონცერტის შემდეგ მაღლობელი ვართ იმ სითბოსათვის, რასაც მაყურებელი ასე უხვად გამოხატავს ჩვენს მიმართ. ეს არის ჩვენთვის ძალიან მნიშვნელოვანი, მეტი სტიმული, რომ კიდევ უფრო მეტი სიმღერის ენერჯია გვქონდეს, ხალხის სიყვარულის მოპოვებას წლები სჭირდება. მაღლობა ამ სიყვარულისათვის.

7) ახალბედა ჟურნალს რას უსურვებდით?

ბევრ კარგ მკითხველს ავტორსა და ბეჭდურ გამოცემებს, მე ვფიქრობ ძალიან მნიშვნელოვან საქმეს აკეთებთ, ადამიანური ურთიერთობების ხიბლი, რომელიც ვირტუალურ სივრცეშიც კი უმთავრესია რაც ჟურნალში ყოველთვის იგრძნობა.

წარმატებებს გისურვებთ.

ჩემი სოფელი

პატარა შუამდინარეთი, მაღალი მთებით შემოსაღებული, ღომადან წმინდის სერამდე რკალივით რომ აკრავს სოფელს, მხოლოდ ერთი გასავლელით უკავშირდება ბარს. ოდესღაც უღრანი ტყით დაფარული ეს ადგილი ვაჟკაცთა თავშესაფარი ყოფილა. აქ პირველად ვინმე გიორგი (გოგი) დასახლებულა. წყაროსთან ქოხი დაუდგამს, გამრავლებულა და სოფელიც გოგიეთად (გიორგიეთად) შემდეგ რატომღაც გოგაძეებად მოუნათლავთ. თუმცა, ეს მხოლოდ გადმოცემაა და მისი სემანტიკა კერძოდ „გოგაძეები“ შემდგომ დაზუსტებას მოითხოვს.

აქ მრავლად სახლობენ დავითაძეები, ჯიბლაძეები, ბერიძეები, ბათაძეები, თურმანიძეები, ვახტანგიძეები და ახალი უბნებიც გაჩენილა: ქვედაუბანი, შუაუბანი, მეხრიები, ვახტანგეთი, ზეკარა, საწვეთიქელი...

სოფელს ორი მდინარე ჩამოუდის. ერთი საკმაოდ მოზრდილი, კლდოვანი კალაპოტითა და კალმახიანი ქვაბებით, ხოლო მეორე - პატარა, ანკარა წყაროების ნაერთი. სწორედ იგია სოფლის მაცოცხლებელი, ჭალების გამაგრილებელი, წისქვილების დამაბრუნებელი. მრავლისმთქმელია ცალკეული უბნების თუ ადგილების სახელწოდებებიც: „ნაფეტ-

ვარი“, „ნაჭარვალა“, „სათიბელი“, „გომანი“, „კურდანა“, „უკანა ტბა“, „თელვანა“, „ნამწვარევი“, თუ „ნაომარი“...

აქ შემორჩენილია ნანგრევები ქრისტიანული ფერისცვალების ეკლესიისა, რომლის უკანასკნელი მღვდელი მამა დავითი (დავითაძე) ყოფილა. ნანგრევები და მიწაში აღმოჩენილი ღვინის ჭურები სოფლის მრავალ საუკუნოვან ისტორიაზე მეტყველებს.

ბუნება გამორჩეული, განუმეორებელია. ნაძვნარით დაფარული მთებიდან და ვარსკვლავებით მოჭედილი ციდან წინაპართა იღუმალის ხმები ჩაგჩურჩულებენ და მაგიურ ძალასა და ენერჯიას გმატებენ.

თელვანიდან არყიძირის გადასასვლელით გზა შავშეთში გადადიოდა. სანამ საზღვრები ჩაიკეტებოდა, ეს ერთგვარი სავაჭრო არტერია იყო და აქაურებს მეზობელი ძველქართული ქვეყნიდან საქონელი გადმოჰქონდათ, საპატარძლოები გადმოჰყავდათ. ომამდე და ომის წლებში ამ გზით ბევრიც მუჰაჯირად გადავიდა მეზობელ სახელმწიფოში.

გოგაძეებში გაზაფხული ნაკვიანვე იცის. თოვლის ნამქერებში ჯიქურ მოძვრება ია, ენძელა, ყოჩივარდები. ფრინველების საამური გალობა და ადიდებული ნაკადულების დუდუნი ბუნების გაღვიძებას გაუწყებენ.

ზაფხულობით ცაფირუზ, ხმელეთ ზურმუხტოვანია. მინდორველი ათასნაირად მოიქარგება. უყურებ გვირილებით მორთულ მდელოებს და ისეთი განწყობა გეუფლება, დიდ რუს პოეტს სერგეი ესენინს რომ ათქმევინა:

მე დავიბადე სიმღერით
ვარდ-ყვავილების ჭალაში,
და გაზაფხულმა მარწია
ციხარტყელების აკვანში.

ბლომად არის როგორც სასმელი, ისე სამკურნალო წყლები. ცივი, ყინტარო მთის მაღლიანი მიწიდან ტევრით ამონახეთი: „ჩუხ-ჩუხა“, „შავწყალა“, „ბოგილი“, დაუსრულებლად რომ მორაკრაკებენ და ყელის ჩასაგრილებლად უხმობენ თავისი მიწის ჯიშსა და ჯილაგს.

ზამთარი მკაცრი და ხანგრძლივია, ცივი და ქარბუქიანი, თეთრი საფარი ხშირად 6-7 თვეს დევს და ზოგჯერ 2-3 მეტრს აღწევს. თოვლის ნიჩაბი, თხილაშური, მარხილი აქაური კაცის განუყრელი ატრიბუტია და სანადიროდ გასვლა თუ ტყიდან შეშის ჩამოტანა ერთობ საინტერესო და მიმზიდველი საქმეა. მარხილს ტყეში მხარზე დადებული აიტან, ზაფხულობით გამზადებულ ხმელ შეშას დააწყობ, თოკით შეკრავ, წინ ჩაუჯდები და შეშასთან ერთად სრიალით ეშვები გაყინულ თოვლზე უკან კი ფიფქების კორიანტელს ტოვებ.

არანაკლებ მიმზიდველია ფიფქ თოვლში თხილაშურებით სრიალი რომელიც აქ საკმაოდ პოპულარულია და სამთო-სათხილაშურო სპორტის განვითარების დიდი პერსპექტივაა.

წინაპართა მსგავსად ამტანი და გულიანია აქაური კაცი. მთელი სიცოცხლე შრომობს, ჯახირობს, ეფერება და ელოლიავება მშობლიურ მიწას. რაღაც მაგიური ბუნებრივი ძალა იზიდავს, გულში იხუტებს, სხვაგან გასაშვებად ვერ იძუტებს. მაგრამ წამსვლელი მაინც მიდის. საქმე იმაშია, რომ პატარა სოფელს ბევრის დატევა არ ძალუძს და იმდენი ოჯახია გადასული სხვადასხვა რაიონებში, ბარემ 3-4 სოფელს ეყოფოდა. სად არ ცხოვრობს გოგაძეებში ფეხადგმული კაცი: ბათუმში, ქობულეთში, თბილისში, გურიაში, იმერეთში, ქართლსა თუ კახეთში.

სულ რაღაც თხუთმეტიოდე წლის წინათ 30-ზე მეტი ოჯახი გარდაბნის რაიონის სოფელ ვაზიანში ჩასახლდა, იქ გაიჩინა ახალი ფუძე და ამრავლებს თავის მოდგმას. გოგაძეებელი კაცი გამრჯე, სტუმართმოყვარეა. უცხო ს უმალ შინ ეპატიჟება, სახელდახველო სუფრას უშლის.

უწინ სოფელში ქერსა და პურს თესდნენ, ბევრგან ნახავთ კალოსა და კვერს. ახლა ნაფუძვრებში სიმინდი მოჰყავთ. კარგად ხარობს კარტოფილი, ლობიო, ბოსტნეული. ბევრია

ხილი, განსაკუთრებით ბალი, ქლიავი, 50-ზე მეტი ჯიშის მსხალი: „მსხალთაფლა“, „სტამბოლურა“, „საჭურა“, „ბარაქა“, „ბოქშვა“, „კაცისთავა“, „თავრეჯულა“, და მრავალი სხვა, რომლებიც იშვიათი გემოთი გამოირჩევიან.

სანერგედ ველური პანტა მოაქვთ, ამყინან, სათუთად ზრდიან. სოფელი განთქმულია მეხილეობით, მეფუტკრეობით, მოხელებით, განათლებული და სწავლული ხალხით. ორი მეცნიერებათა დოქტორი და 5-ზე მეტი მეცნიერებათა კანდიდატი ჰყავთ აქ.

მესაქონლეობა დიდ ჯაფას მოითხოვს. პირუტყვი ზამთრობით, 7 თვის განმავლობაში ბოსელში აბია და მის გამოსაკვებად თივა და ჩალა ბლომად უნდა მოიმარაგო. ნეკერი და ფიჩხი უნდა დაახმარო, რომ როგორმე გამოაზამთრო.

ივნისიდან პირუტყვი იალალებზე გადაინაცვლებს. აქ ყველა ოჯახს ქოხი უდგას. ამზადებენ ერბოს, ყველს, ნაღულს, მოჰყავთ ნიორი და სექტემბრის შუა რიცხვებში ბარში ბრუნდებიან. ბარს პირობითად ვამბობთ, თორემ ზღვის დონიდან 1400 მეტრზე მდებარე სოფელს ბარი ნამდვილად არ ეთქმის.

აქ ბლომდაა გარეული ხილი (მოცვი, თხილი, ასკილი), სამკურნალო მცენარეები, რომელსაც მოსახლეობა ამზადებს და ყიდის. საკმაოდაა სამასალე ხე-ტყე. სიდუხჭირის მიუხედავად, ყველას უდგას ორსართულიანი ხის ზოგსაც ქვის სახლი, ბოსელი, ბეღელი, საბძელი თუ სხვა დამხმარე ნაგებობა, ხეხილის ბაღით, ბოსტნით, ფუტკრებით სავსე სკვებით.

სოფელს მწარე ტკივილად შემორჩა 30-იან წლების რეპრესიები. ათეულობით ადამიანი დაიჭირეს, დახვრიტეს თუ გაასახლეს. ბევრმა უცხო ქვეყანაში გაქცევით აიცვია ყოველივე ეს, მაგრამ სამშობლოს ნოსტალგია აუფერულებდა ემიგრანტის ცხოვრებას.

მშობლიური სოფელი, წინაპრების საძვალე, თითოეული ადამიანის წმინდა სალოცავია და ღმერთმა ნურავის ნუ მოუშალოს ის მიწა-წყალი, რომელმაც გამოკვება, გაზარდა, ის ველ-მინდვრები, სადაც ფეხი აიდგა, დავა-ჟუკაცდა, ის სამეზობლო-სანათესაო, ვისთან ერთად იშრომა, იღვაწა და ცხოვრების ავკარგი იკემა.

დედა აჭარას

ლამაზი მთები გამშვენებს,
ყვავილნაბუნა ბორცვებით,
გიცავს ხიხანის ხეობა
და სხალთის ტაძრის ლოცვები.
გიცავს გონიოს გონი და
ლიბო, ნათელი დევგმირთა,
წარსული - დედა მყოფადის
გამოწვეული დელგმიდან. . .
აჭარავ, სულში მიზიხარ
ზღვით, ბარითა და მთებითა.

დანდალოს ხიდი და თამარ მეფე

დანდალოს ხიდი გზის შუაწელზე
შემოსალტული ვერცხლის ქამარი,
ვით სამკაული და სასწაული,
ის უკვდავია, ვით მზე თამარი. . .
როდესაც მტერი კედელს გვინგრევდა
მეფე თამარი მძლავრი რევანშით ციხეს აგებდა
და გზა შეჰყავდა უკვდავებაში
შვენიოდა მზე ქალს კვდელს ქალური,
თუშცა ის იყო ეპოქალური.

ს ა მ შ ო ბ ლ ო

ენა, რომ გქონდეს ალბათ იტყოდი
ცრემლი და დარდი, ვერ მოიცილე
გული, რომ გქონდეს ამას იტყოდი
ეჰ, ეხლა რომ გყავს, ბევრი მოცილე
დედაო მიწავ, ქართულო მიწავ.
ჩემო სამშობლო ძლიერ მიყვარხარ
შენთვის სიცოცხლეს არ დავიშურებ
სიმართლე არის მთავარი ჩვენში
კვლავ დავიბრუნებთ, აფხაზეთს, ოსეთს
და ბედნიერი ვიქნებით ხალხი.

. . .

საქართველო, საქართველო
ლამაზი ხარ ქვეყნებს შორის,
კულტურა და ხელოვნება
ბრწყინვალეა აღორძინდი.
მომწონს შენი მთა და მდელი
საყვარელი საქართველო,
სულ უკვდავად იყავ ერო!
სულ უკვდავად საქართველო.

ქვის ხანის არქეოლოგიური მასალები აჭარისწყლის ხეობიდან

აჭარაში ქვის ხანის ძეგლების მეცნიერული შესწავლის ისტორია საკმაოდ მოკრძალებულია და რამდენიმე ათეულ წელს მოითვლის. თუმცა, სხვადასხვა დროს განხორციელებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიებების შედეგად საკმაოდ მრავლად გამოვლინდა ახალი ქვის ხანის ძეგლები, როგორც შავიზღვისპირა, ისე მთისწინა გორაკ-ბორცვოვან ზოლში. რაც შეეხება ზემო აჭარას, იგი ამ მხრივ ფაქტობრივად შეუსწავლელია, რადგან იქ დღემდე არ განხორციელებულა გეგმაზომიერი საველე არქეოლოგიური კვლევა-ძიებანი, მხედველობაში თუ არ მივიღებთ დაზვერვებისა თუ შეთხვევითი აღმოჩენების შედეგად ნაპოვნ მასალას.

აჭარისწყლის ხეობის მატერიალური კულტურის ძეგლებით XIX ს-ის 80-90-იან წწ. დაინტერესდნენ ცნობილი მოგზაურ-მკვლევარები – დიმ. ბაქრაძე [ბაქრაძე; 1878], გ. ყაზბეგი [ყაზბეგი; 1875], პ. უვაროვა [Уварова; 1891], თ. სახოკია [სახოკია; 1985] და სხვები. მაგრამ ხეობის არქეოლოგიური შესწავლა XX ს-ის მეორე ნახევარში დაიწყო, რომელიც ბათუმის ნ. ბერძენიშვილის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სახელთანაა დაკავშირებული. აჭარისწყლის ხეობაში მიკვლეულია ქვის, ბრინჯაოს, ანტიკური და განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით ფეოდალური ხანის ძეგლები [კახიძე, მამულაძე; 1993: 9-10]. აჭარისწყლის ხეობაში უძველესი დროიდანვე არსებობდა ხელსაყრელი გარემო პირობები, რაც მის ფართო განსახლებაზე აისახა ისტორიის სხვადასხვა პერიოდებში.

ზემო აჭარის (აჭარისწყლის ხეობა) შესწავლის მიზნით პირველი ცდა განხორციელდა 1972 წ. ბათუმის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, რომელმაც დაზვერვები ჩაატარა აჭარისწყლის ხეობაში. არქეოლოგიური დაზვერვების შედეგად ბეშუმის ტერიტორი-

აზე ზედაპირულად შეგროვდა კაჟისა და ობსიდიანის მასალა [გოგიტიძე; 1977: 90]. სხვათა შორის აღსანიშნავია, რომ აქაური კაჟი მრავალფეროვანია და ძირითადად წარმოადგენს ნაძვის, ფიჭვისა და სოჭის გაქვავებულ-გაკაჟებულ სახეობას. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ იგი სრულიად განსხვავდენა ზღვის სანაპირო ზოლში გამოყენებული კაჟისაგან.

2002 წ. საკმაოდ მნიშვნელოვან აღმოჩენასთან გვქონდა საქმე ბეშუმში, ადგილ ბულულას სერზე [გრიგოლია; 2007: 105-112]. იგი დაკავშირებულია პროფ. გ. გრიგოლიას სახელთან. კოლექცია შედგება ანდეზიტ-ბაზალტისაგან ნაკეთები იარაღ-ანატკეცები-საგან (ტაბ. I). მკვლევარი გ. გრიგოლია ბეშუმის მასალებს ქვედა პალეოლითის პერიოდით ათარიღებს (300-200 ათ. წელი).

ბეშუმის ნამოსახლარი ლოკალური ხასიათის ძეგლია და ძნელდება მისი ამა თუ იმ კულტურულ არეალზე მიკუთვნება; იგი მეტ სიახლოვეს იჩენს პალურის ე.წ. „მთის კულტურისა“ და აჭარის ზღვისპირა ზოლის ქვის ხანის ადრეულ ძეგლებთან [გოგიტიძე; 2007: 116].

არქეოლოგიური თვალსაზრისით არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო 1973 წ. დაზვერვები ხიხაძირში (ხულოს მუნ-ი). ექსპედიციის ერთ-ერთმა რაზმმა დაადასტურა არაერთი კაჟის გამოსავლები, შეგროვებულ იქნა კაჟისა და ობსიდიანის მასალებიც. გარდა არქეოლოგიური დაზვერვებისა, რამდენჯერმე დაფიქსირდა შემთხვევითი აღმოჩენები, რომლებიც მნიშვნელოვან მასალებს შეიცავენ. ერთი ასეთი შემთხვევა დაფიქსირდა 1977 წ. როცა ბეშუმის ტერიტორიაზე ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელმა ფ. ქოიავამ ზედაპირულად შეაგროვა კაჟის ანატკეცე-ანატკეცები და ლამელები [გოგიტიძე; 1979:]. ზოგიერთი

მათგანი იარაღია, რომელსაც ეტყობა გამოყენების კვალი (ტაბ. II).

საინტერესო შემთხვევით აღმოჩენასთან გვაქვს საქმე ბეშუმის ახლოს მთა თეთრობთან (ნაჩადრევი) ხ. სურმანიძის საკარმიდამო ნაკვეთზე 1878 წ. მოპოვებული ცულის სახით. იგი ორმხრივლესილია, ორივე მხრიდან გულმოდგინედაა გაპრიალებული და უწახნაგოა (ტაბ. III). ანალოგების მიხედვით მკვლევარი ს. გოგიტიძე მას განვითარებული ნეოლითით ათარიღებდა [გოგიტიძე; 1979:], აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აჭარის სინამდვილეში ეს არის ალპურ ზონაში ნეოლითური ხანის მსგავსი ქვის ცულის პირველი აღმოჩენა.

შემთხვევითი აღმოჩენებიდან საინტერესოა სოფ. ფუშრუკაულში ხ. სურმანიძის კუთვნილ საკარმიდამო ნაკვეთში აღმოჩენილი ქვის იარაღი (ტაბ. IV), რომელიც შესაძლებელია თავიდან ხელსაფქვავე ან სასრესი ყოფილიყო. იგი მოგრძო ოთხკუთხედის ფორმის ანდეზიტ-ბაზალტის ქვის ოდნავ ირიბ ჩამონატეხს წარმოადგენს. მონაპოვარი კომბინირებული იარაღი ჩანს, – მისი ერთი მხარე ხელსაფქვაგადაა გამოყენებული, მეორე გაცილებით ვიწრო და მომრგვალებული – სანაყად. სწორი სიბრტყის შიგნით დაწყებულია გახვრეტა, რაც ბოლომდე არაა მიყვანილი. გახვრეტისა და მასზე ტარის მორგების შემდეგ იგი ჩაქუჩად ან უროდ შეიძლება გამოყენებულიყო [კახიძე, მამულაძე: 12]. ფუშრუკაულის მონაპოვარს ს. გოგიტიძე ნეოლითის დასასრულითა და ენეოლითის პერიოდით ათარიღებს.

მნიშვნელოვანია სოფ. წაბლანაში შემავალ ყიშლაში ვინმე თ. შაინიძის საკარმიდამო ნაკვეთზე მოპოვებული მასალა, რომელიც შედარებით მცირერიცხოვანია და უმთავრესად ანატკეცებითაა წარმოდგენილი (ტაბ. V). თუმცა, ამასთან ერთად, უნდა აღინიშნოს, რომ ყიშლას მასალა მთლიანად ობსიდიანითაა წარმოდგენილი და სრულიად იდენტურია სამხრეთ-აღმოსვლეთ შავიზღვისპირეთის ნეოლითურ ნამოსახლარებზე გამოყენებული ობსიდიანის ნედლეულისა [გოგიტიძე: 1979: 26].

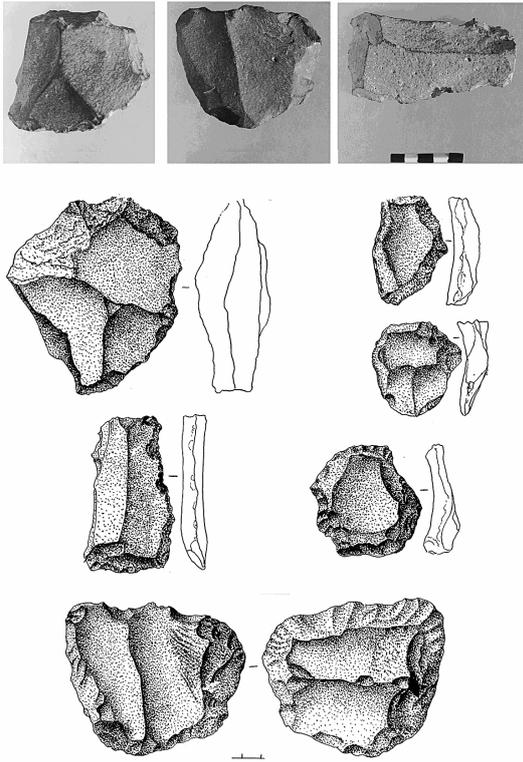
როგორც უკვე ზემოთ აღინიშნა, აჭარისწყლის ხეობაში მცხოვრები უძველესი ადამიანი ხის გაქვავებულ-გაკაჟებულ სახეობას იყენებდა. დაზვერვების დროს არაერთი კაჟის გამოსავლები დადასტურდა, რაც სავსებით საკმარისი იყო პირველყოფილ ადამიანთა ყოფისათვის; ხოლო, რაც შეეხება ობსიდიანს, იგი სრულიად იდენტურია სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ნეოლითურ ძეგლებზე გამოყენებული ობსიდიანის ნედლეულისა. ამდენად, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ორივე მხარე ერთი და იმავე წყაროდან მარაგდებოდა. უკანასკნელი გამოკვლევებით (მათ შორის ქიმიური ანალიზებით) დგინდება, რომ ჯავახეთის ზეგანზე არსებული ჭიქიანის მთა ვულკანური ქანების შემცველია და მისი ობსიდიანი, რომელიც უმაღლესი ხარისხისაა ფართოდ გამოიყენებოდა შავი და კასპიის ზღვებს შორის ვრცელ ტერიტორიაზე (ტაბ. VI). როგორც ქიმიურმა ანალიზმა დაადასტურა, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძეგლებზე (სოფ. ქობულეთი, ანასეული I და ანასეული II) წარმოდგენილი ობსიდიანი სწორედ ჭიქიანის მთიდან არის მოტანილი [Badalyan, Chataigner, Kohl; 2004: 442-443]. ამდენად, აჭარის ტერიტორიაზე, როგორც ბარში, ისე მთაში წარმოდგენილი ობსიდიანი სავარაუდოდ ჯავახეთის ზეგანიდან ჩანს მოტანილი, რაც ბუნებრივია. მიუთითებს ამ დროს მცხოვრებ ხალხთა უძველეს კონტაქტებზე.

ამრიგად, აჭარისწყლის ხეობა ქვის ხანის მასალების მხრივ მეტად საინტერესოა ჩანს, რაც დადასტურდა არქეოლოგიური დაზვერვებისა თუ შემთხვევითი აღმოჩენების შედეგად შეგროვებული მასალებით. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აუცილებელია გვემაზომიერი არქეოლოგიური კვლევა-ძიებების ჩატარება, რათა დადგინდეს საინტერესო და მნიშვნელოვანი აღმოჩენების საწინდარი იქნება.

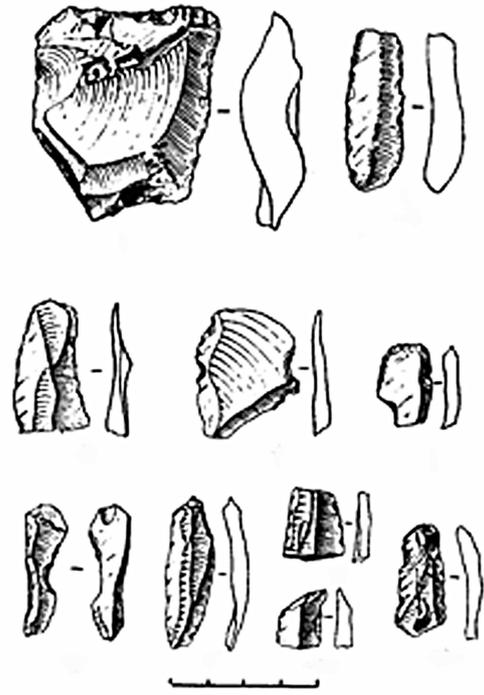
Stone age materials from Acharistkali Gorge

In this article we discuss some stone age materials from Upper Achara (Acharistkali Gorge). Archaeological materials have been found due to archaeological prospecting and by accidentally.

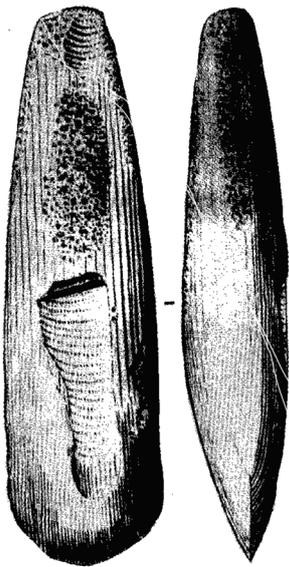
ტაბ. I

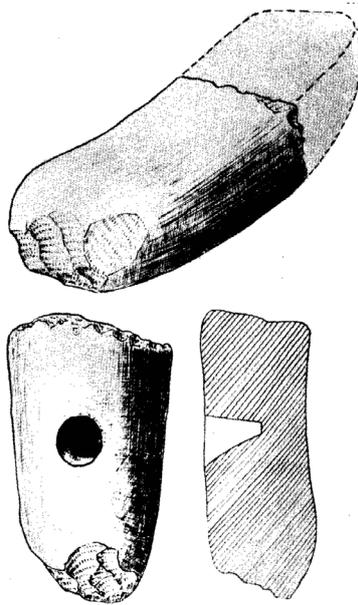
ტაბ. II

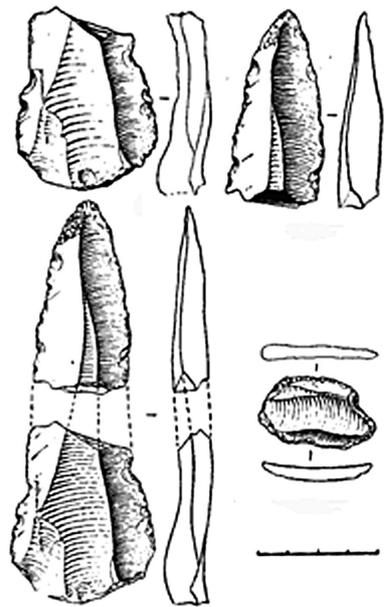
ტაბ. III

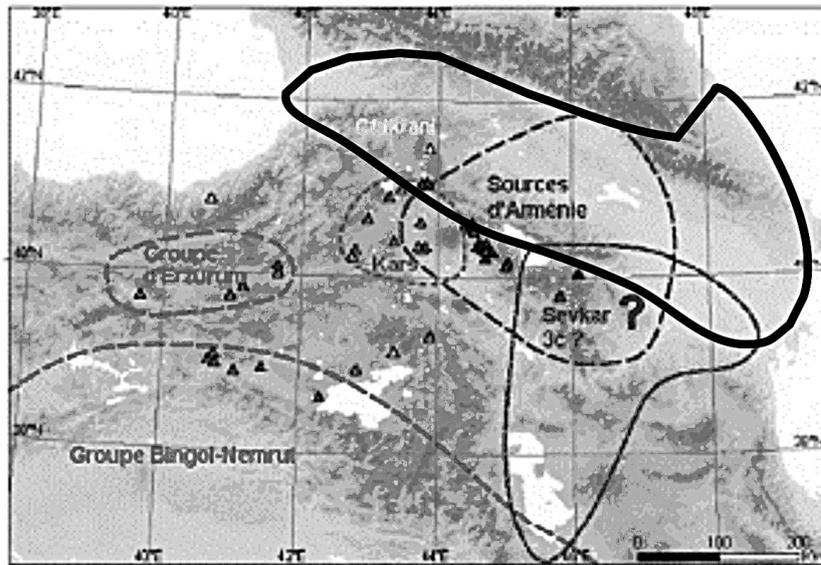
ტაბ. IV

ტაბ. V

ტაბ. VI

ლიტერატურა:

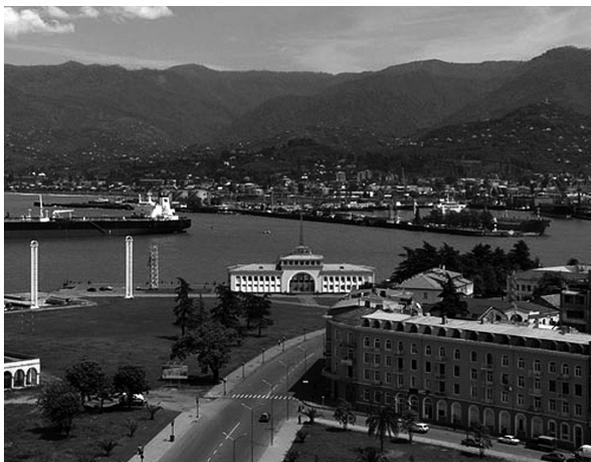
1. **ბაქრაძე დ.**, არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათ. 1987
2. **გოგიტიძე ს.**, სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ნეოლითური კულტურა, თბ. 1977
3. **გოგიტიძე ს.**, შემთხვევით აღმოჩენილი ქვის ხანის მასალები აჭარისწყლის ხეობიდან, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძეგლები, VIII, თბ. 1979
4. **გოგიტიძე ს.**, მეზოლითური და ადრენეოლითური კულტურა, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა ტ. I, ბათ. 2007
5. **გრიგოლია გ.**, ქვედა პალეოლითური ძეგლი აჭარის მაღალმთიანეთში, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა ტ. I, ბათ. 2007
6. **კახიძე ა.**, მამულაძე შ., აჭარისწყლის ხეობის უძველესი არქეოლოგიური ძეგლები, ბათ. 1993
7. **სახოკია თ.**, მოგზაურობანი, ბათ. 1985
8. **ყაზბეგი გ.**, სამი თვე თურქეთის საქართველოში, ბათ. 1995
9. **Уварова П.**, Абхазия, Аджария, Шавшетия, Пцховский участок, Моск. 1891
10. **adalyan R, Chataigner C, Kohl P.** Trans-Caucasian obsidian: The exploitation of the sources and their distribution, Peeters 2004

ზოგიერთი მოსაზრებები საქართველოს საზღვაო ინდუსტრიის მდგომარეობის შესახებ

1993 წლის ივნისში ჩვენი გულისხმევის შედეგად საქართველო გახდა საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაციის წევრი.

1994 წლის იანვარში ქვეყანაში დაიწყო საზღვაო სრულყოფილი ძალაუფლების შექმნა - საქართველოს მინისტრთა კაბინეტის დაქვემდებარებაში საზღვაო ტრანსპორტის დეპარტამენტი, ხოლო 2002 წლიდან პრეზიდენტის დაქვემდებარებაში.

1994-1995 წ. საქართველო მიუერთდა 22-ზე მეტ საზღვაო კონვენციას, 1997 წ მიღებული იქნა საქართველოს პირველი საზღვაო კოდექსი, 2003-ში კანონი საზღვაო სივრცეების შესახებ; კანონი საზღვაო სამაშველო სამსახურის შესახებ, კანონი მეზღვაურთა მომზადებას და დიპლომირების შესახებ; (რიგი ძირითადი ნორმატიული აქტების, რომლებიც რეგლამენტირებას უკეთებენ სახელმწიფოს საზღვაო ხელისუფლების საქმიანობის ძირითად ასპექტებს); ხელმოწერილია 32 შეთანხმება მეზღვაურების მომზადების სისტემის ურთიერთ აღიარებაზე, მათ შორის ევროკავშირის 3 ქვეყანასთან და 2006 წლამდე ინდუსტრიის განვითარება მიდიოდა ინტენსიური ტემპებით; გაიხსნა სუფსისა და ყულევის პორტები; დაიწყო მაშაობა ფოთსა და ბათუმში საბორნე გადამსვლელმა.

და შემდეგ კი, კატასტროფა - 2006 წ. დაწყებული კბენდუქიდიდან და ი.თაქთაქიშვილიდან, გამომდინარე პირადი ამბიციებიდან გამოვიდნენ წინადადებით საზღვაო ხელისუფლება გამოეყვანათ პრეზიდენტის დაქვემდებარებიდან და დაექვემდებარებინათ ეკონომიკის სამინისტროსათვის და სამინისტროს და ერთიანი სატრანსპორტო ადმინისტრაციის ყველა მომდევნო ხელმძღვანელი დამთავრებული გ.კარბელაშვილით და ი.დავითაძით აგრძელებდნენ რეგრესიულ პროცესს.

ამ მომენტიდან დაიწყო პათოლოგიური პროცესები დესტრუქციული მოქმედებებისა, ყველა საზღვაო კანონმდებლობის რევიზია (რომელიც თავის დროზე იქმნებოდა, როგორც საზღვაო სამართლის საერთაშორისო სტანდარტებთან მაქსიმალურად მიახლოებული და პრაქტიკულად ყოველთვის გადიოდა მიღების წინ საექსპორტო რევიზიას ევროკავშირის და IMO-ს და ევროკავშირის (TASIS-ის ფარგლებში) საერთაშორისო ბანკის და ასე შემდეგ). დაიწყეს მისი პრიმიტიული გადაწერა ეკონომიკის სამინისტროს ახალი ხელმძღვანელის პირადული გემოვნებით.

ბოლოს კი აღმოჩნდა, ავიაციის წრეებიდან ზოგიერთი ექსპერტის მოსაზრებით, რომ იგივე სიტუაცია ჩამოყალიბდა ავიაციაშიც. ეკონომიკის სამინისტრო გახდა საბჭოთა ტიპის სამინისტრო, მიუხედავად იმისა, რომ დასავლური გაგებით სამინისტრო არ უნდა მართავდეს რომელიმე დარგს, არამედ ახორციელებდეს პოლიტიკის ფორმირებას. ზუსტად სამინისტროს არაკომპეტენტურმა ქმედებამ შექმნა ციებ-ცხელების და დაშლის სიტუაცია ზღვაოსნობის დარგში. საზღვაო ადმინისტრაციის ფუნქციები, რომლებიც შემუშავებული იყო საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად საერთაშორისო ბანკის პროექტის ფარგლებში, დეზავუალირებული იყო, რო-

მელიც არ ჯდება მათ ავტორიტეტულ და ვოლუნტარულ დარგის მმართველობის მეთოდის კონცეპციაში. 2006 წ. -2010 წ. ოთხჯერ შეიცვალა მინისტრი და ერთიანი საზღვაო სატრანსპორტო ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობა, პერსონალის შტატი შემცირდა 45-დან 11 კაცამდე და შესაბამისად შემცირდა ბიუჯეტი, რითაც დარღვეული იყო პერსონალის სტაბილური მამობა. ყოველი ახალი მოსული ხელმძღვანელი პერსონალს აწერინებდა განცხადებას განთავისუფლებაზე პირადი სურვილით თარიღის მითითების გარეშე და ეს თარიღები იწერებოდა შემდგომ, როგორც წესი 3-5 თვის შემდგომ. ასეთ პირობებში საზღვაო დეპარტამენტის პერსონალი 3-6 თვის განმავლობაში იმყოფებოდა თავისი ბედის მოლოდინში და არ ჰქონდა საშუალება შემოქმედებითად და პირნათლად შეესრულებინა თავისი მოვალეობები და საბოლოოდ პრაქტიკულად ყველა განთავისუფლებული იქნა სამუშაოდან (თუ გაათავისუფლეს მენეჯერი რა შუაში იყო აქ რიგითი პერსონალი, რომლებიც განთავისუფლებული იყვნენ ყოველგვარი საფუძველის გარეშე და სამართლიანი იქნებოდა მათი სამუშაოზე აღდგენა) საზღვაო დეპარტამენტის ყველა ინიციატივის იგნორირება ხდებოდა როგორც ერთიან სატრანსპორტო ადმინისტრაციაში ისე სამინისტროში, მოქმედებდა პრინციპი - „ არ მაინტერესებს“. ზუსტად ამ მიზეზის გამო არ იყო ხელმოწერილი IMO-ს ზოგიერთი კონვენცია, არ იყო დამტკიცებული ბიზნეს გეგმა, ავარიული დაღვრის ლიკვიდაციის გეგმა და ავარიულ სამაშველო ოპერაციების გეგმა, არ იყო მიღებული ღონისძიებები რომლებიც შემოთავაზებული იყო და ითვალისწინებდა მეზღვაურთა დიპლომების აღიარებას ევროკავშირის ქვეყნებში.

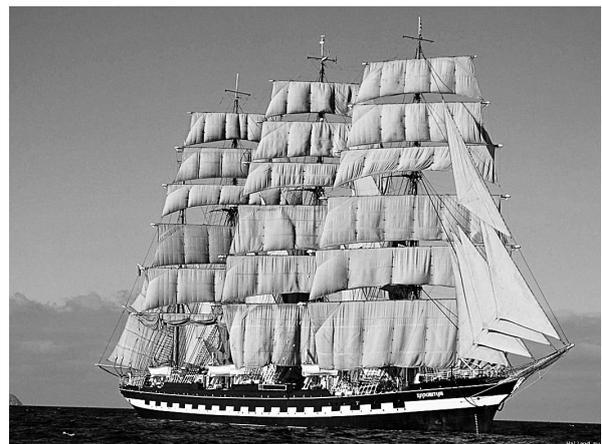
მეზღვაურების ზურგზე დაიწყო საზღვაო სააგენტოს შენახვა, რომლის პერსონალი უცებ თითქმის 100-მდე გაიზარდა (ეს როცა მისი ოპტიმალური რიცხვია 45). ჯამში მეზღვაური იხდის საბუთებისთვის, რომელიც უნდა გასცეც სააგენტომ სახელმწიფოს სახელით, უზომოდ მაღალ საფასურს.

ასევე უზომოდ მაღალ საფასურის გადასახადია ნავსადგურში მდგომ გემებიდან და

არავინ არ დაფიქრებულა, რომ გემთმფლობელები მიაწერენ ფრახტზე ამ დამატებით გაუმართლებელ გაბერილ მოსაკრებელს და შედეგად საქართველოს ნავსადგურები გახდენ ყველაზე ძვირად ღირებულ ნავსადგურებად შავ ზღვაზე (მაგალითად საბორნე გემები იხდიან გაუმართლებლად დამატებით მოსაკრებელს თითქმის 1900-2000 აშშ დოლარს).

ფაქტიურად სამინისტრომ და სააგენტომ არაფერი ახალი არ შექმნა (2006 წლამდე საზღვაო ადმინისტრაცია ასევე იმყოფებოდა თვითდაფინანსებაზე და მისი ბიუჯეტი შეადგენდა 2.5 მილიონ ლარს, გემების რეგისტრაციიდან შემოსული თანხებიდან, გემების შემოსვლის მოსაკრებელიდან 100 აშშ დოლარს და შეადარეთ ეს ციფრი 2000 აშშ დოლარს დღეს საბორნე გემებისთვის). დღევანდელი სტრუქტურა ინახება მეზღვაურთა მაღალ მოსაკრებელთა და ნავსადგურებში შემომავალი გემების ხარჯზე).

ხოლო პორტებში დაიწყო კვალიფიციური კადრების (რომელთაც ჰქონდა განათლება ნავსადგურების ექსპლოატაციის საკითხებში) დათხოვნის ეპოქა და მათი შეცვალა არაკვალიფიციური კადრებით ამ საკითხებში (იურისტებით, ეკონომისტებით), რომლებთაც არ ჰქონდათ არავითარი წარმოდგენა ნავსადგურების საქმიანობის შესახებ და დღეს ნავსადგურებში დარჩნენ ერთეული სპეციალისტები, რომლებსაც აქვთ განათლება ნავსადგურების ექსპლოატაციის საკითხებში.

ნავსადგურების პრივატიზაცია იმ შემთხვევაში შეიძლებოდა შეფასებულიყო დადებ-

ითად, თუ განხორციელებული იქნებოდა მხოლოდ საქმიანობის სახეობების პრივატიზაცია ნავსადგურებში (სტივიდორული, ტალმანების, მცირე მექანიზაციის, საოპერატორო, სანავსადგურო ფლოტის ნაწილის, სარემონტოს, ტექნიკური ინფრასტრუქტურის და ასე შემდეგ). სინამდვილეში მოხდა სახელმწიფო ხელისუფლების ფუნქციების პრივატიზაცია (ნავსადგურის ადმინისტრაციის ფუნქციის), რამაც საბოლოოდ მიგვიყვანა ნავსადგურებში სახელმწიფო ფუნქციის დაკარგვასთან.

მკვეთრად გამორჩეული ხასიათი მიიღო ჩამოყალიბებულმა მონოპოლიის გაჩენამ აგენტების და ექსპედიტორების დარგში. „ტრანსისტემ საქართველო“ ბათუმის ნავსადგურში არის მონოპოლისტი ტვირთების ექსპედიტორების დარგში, ამავე დროს ის არის „ტრანსისტემ ყაზახეთის“ შვილობილი კომპანია, რისი 20%-ის მფლობელია რუსეთის რკინიგზა. ყულევის ნავსადგურში გემების აგენტი, მონოპოლისტი არის კომპანია „პამალი“ 100%-იანი აზერბაიჯანის ინტერესებით და ამ ნავსადგურში მკვეთრად ჩანს ნაციონალური ფაქტორი სომხების მიმართ, რომელიც ხელმძღვანელობის მხრიდან მოდის.

პარადოქსალურია, მაგრამ პრეზიდენტმა შემდგომ აღიარა შეცდომა ნავსადგურების პრივატიზაციის თაობაზე და ჩაიღინა მომდევნო შეცდომა - გამოვიდა ახალი უზარმაზარი ნავსადგური ლაზიკას დაარსების იდეით, რომელიც აპირებდა განხორციელებია სახელმწიფო პოლიტიკის იდეის შერწყმა. ამასთან მშენებლობა დაიწყო მხოლოდ ერთი ფურცლის საფუძველზე-ნავსადგურის გენერალური გეგმის (ესე იგი არავითარი სამშენებლო პროექტი, არავითარი გაანგარიშებები, არავითარი საპროექტო დოკუმენტაცია, საექსპორტო დასკვნები და ასე შემდეგ). ანალოგიური სიტუაციაა სუფსის ახალ ნავსადგურთან დაკავშირებით (დაიწყო მშენებლობა საპროექტო დოკუმენტაციის გარეშე).

დამახინჯებები შეეხო აგრეთვე სხვა საკითხებს, კერძოდ: სანაპირო დაცვას მიეცა მათთვის არათვისობრივი ფუნქციების განხორციელებების დავალებები განსხვავებით ევროპისაგან. ზოგიერთ შემთხვევაში სანაპირო

დაცვა იყენებდა ოთხმოცდაათიანი წლების ავტონისპექციის პრაქტიკას, იდგა „ჩასაფრებაში“ დაელოდა შემთხვევით დარღვევების ქმედებებს ან თვითონ პროვოცირებას უკეთებდა ასეთ დარღვევებს და შემდგომში ცალსახად აფორმებდა დანამაულებებს, მაღალი ჯარიმების გამოძალვის მიზნით, ბიუჯეტის სასარგებლოდ. (ტანკერ „მინევრა კლარა“, მალტის დროშით საქმე და სხვა მრავალი შემთხვევა).

საჭიროა სანაპირო დაცვის ასეთი პოლიციური ფუნქციის გადახედვა: ნავსადგურში მათ არაფერი ესაქმებათ, მათი მიზანია ტერიტორიულ წყლებში პატრულირება, ცურვის რეჟიმის, კონტრაბანდის, არალეგალების ზღვიდან შემოღწევის და თევზჭერის დარღვევის გაფრთხილება და თავიდან აცილება.

ნავსადგურებში ჩაღვრის შემთხვევაში საკმარისია შავი ზღვის ინსპექციის და ნავსადგურის კაპიტანის ყოფნა, ხოლო ზღვაში დაბინძურების შემთხვევაში სანაპირო დაცვამ უნდა განხორციელოს გემის დაკავება და გადასცეს შავი ზღვის დაცვის ინსპექციას. რაც მთავარია მიდგომა უნდა შეიცვალოს ძირეულად, არ მოხდეს დარღვევიუს პროვოცირება და შემდგომ საჯარიმო სანქციების გამოყენება, არამედ განხორციელდეს დაღვევების წინასწარ გაფრთხილება და თავიდან აცილება.

საჭიროა აღიკვეთოს მათი ჩარევის უფლება თევზჭერი და მცირე ზომის გემების ზღვაში გასვლისას, ამისათვის არსებობს ნავსადგურის კაპიტანი, სანაპირო დაცვამ უნდა მიიღოს ინფორმაცია მხოლოდ გემების მოძრაობის შესახებ და ასეთი ინფორმაცია მათთან მოდის რადიო ლოკაციური ინფორმაციის სახით, რომლებსაც ღებულობენ მათი კუთვნილი რადიოლოკაციური დაკვირვების პოსტებიდან, რაც სავსებით საკმარისია მათი ამოცანების განსახორციელებლად.

ქვეყანაში საზღვაო კონცეფციის და ნაოსნობის მნიშვნელობის გაგების არყოფნას კიდევ ერთხელ ამტკიცებს ის ფაქტი, რომ 2006 წ. შემდეგ არ განხორციელებულა არცერთი მიერთება საზღვაო კონვენციებთან, მიუხედავად იმისა რომ ეს საკითხი მუდმივად წამოიწეოდა ძველი ადმინისტრაციის

მიერ, არ ექცეოდა შესაბამისი ყურადღება ჰიდროგრაფიულ სამსახურს, არ განხორციელებულა საერთაშორისო ჰიდროგრაფიულ ორგანიზაციაში (სპო) შესვლა. დღემდე არ არის დამტკიცებული ზღვაზე ნავთობის ავარიული დაღვრის ლიკვიდაციის ნაციონალური გეგმა და ზღვაზე ავარიულ სამაშველო ოპერაციების ჩატარების ნაციონალური გეგმა, რომლებიც მომზადებულია ევროპის და კანადის საერთაშორისო ექსპერტებთან ერთად. არ ექცეოდა ყურადღება საზღვაო რუკების გამოცემას და ეს მიუხედავად იმისა, რომ ძველი საზღვაო ადმინისტრაცია ყველა ღონეს ხმარობდა ამ საკითხის წინ წამოსაწევად და თავიანთ უფლებამოსილების ფარგლებში მუდმივად ლეულობდა ზომებს საზღვაო რუკების თანამედროვე მოთხოვნების შენარჩუნების მიზნით, რომლებიც გამოიცემოდა სხვა სახელმწიფოების მიერ დასვამდა საკითხს სპო-ში შესვლაზე.

საზღვაო პოლიტიკის არქონა და სამხედრო საზღვაო ფლოტის როლის არ გაგებას ადასტურებს სამხედრო საზღვაო ფლოტზე უარის თქმა. იდეა იმის შესახებ, რომ სამხედრო მდგომარეობის შემთხვევაში სანაპირო დაცვის კატარღები გადავლენ თავდაცვის სამინისტროს დაქვემდებარებაში და შეასრულებენ ნაოსნობის დაცვის ფუნქციას არ ექვემდებარება გაგებას. სანაპირო დაცვა თავისი

ბუნებიდან გამომდინარე ვერ შეძლებს ნაოსნობის დაცვის ამოცანების შესრულებას, ამის არ გაგება ეჭვის ქვეშ აყენებს სპეციალისტების მომზადების ხარისხს სამხედრო აკადემიაში და გენერალურ შტაბში, არაფერს ვიტყვი თავდაცვის სამინისტროზე (ბატალიონის დონეზე, რიგითი და უმცროს მეთაურთა შემადგენლობის მომზადებაში მიღწევები, რომელიც ჭეშმარიტად არსებობს ჩვენს ჯარში, ვერ შეძლებს გადაფაროს უფროსს და უმაღლესს მეთაურების კომპეტენციის სრული არ ქონა) და როგორც რეზულტატი 2008 წ. აგვისტოში - ერთი მხრიდან რიგითი შემადგენლობის მამაცობა და მეორე მხრიდან ტაქტიკური და სტრატეგიული მართველობის დაბნეულობა და პანიკა, ტაქტიკური და სტრატეგიული მოქმედების თვისებების უქონლობა, ჯარების მართველობის და მატერიალური ფასეულობების დაკარგვა (მაგალითი - სამხედრო საზღვაო ფლოტის მეთაური ზ.შენგელიას

პანიკური გაქცევა ფოთიდან ბათუმში და როგორც ჯილდო შემდგომი მისი დანიშვნა სანაპირო დაცვის ხელმძღვანელის თანამდებობაზე), როგორ ჰგავს ეს 1941 წლის ივნისის საჭოთა მეთაურების მოქმედებას.

მხოლოდ ძველი საზღვაო ადმინისტრაციის კომპეტენტური ქმედებებით ჩაშლილი იყო რუსეთის სამხედრო საზღვაო ძალების მცდელობა განეხორციელებინათ საქართველოს საზღვაო ბლოკადა და არა ეკონომიკის სამინისტროსა და საქართველოს სამხედრო საზღვაო ძალებით. მხოლოდ საზღვაო დეპარტამენტის ძალისხმევით, რომელმაც შეძლო სწორად და პროფესიონალურად გაეწია ორგანიზება ნაოსნობისათვის სამხედრო დროის პირობებში.

გაგრძელება შემდეგ ნომერში

ზრუნვა

რატომდაც მინორულ ბგერებს ჩავაცივდი,
თითქოს მაჟორული აღარ არსებობს
დარდებთან ბრძოლაც უცებ წავაგე და
სულ მთლად მისუსტდა სულის სამფლობელოც.
მჯერა, რომ ღამე არ გაგრძელდება,
დღეს ჩამოწყდება ის შავი ფარდა,
არ გაილევა ეს ჩემი გული
ამდენ ვაებად და ამდენ დარდათ.
მე ველოდები გარიჟრაჟს ისევ,
ჩამოცურებას ბალახზე ცვარის,
მე მენატრება ალერსით ქროლვა
ჭვავის ყანაზე ზეფირი ქარის,
და ისევ მინდა ვიხილო
ქათქათა რაშის ორფეხზე დგომა
დაუვარცხნელი ფაფარი მისი
თუ როგორ ადევს იმ მწველ მზეს ფონად.

ორკესტრი

ვხედავ ოცნება თავს იკლავს,
ისერებიან ფიქრები,
ნოტებს ბგერები გაურბის
ვეღარ ამღერდა ორკესტრი.
მე ვერ ვეწევი საათის ისრებს
სულ გულზე მხვდება წუთების წინსვლა
თითქოს ამ ქვეყნად წამით ვართ ყველა
და დედამიწამ შეწყვიტა ბრუნვა.
მაგარმ ერთს გეტყვი ადამიანო
ეს დედამიწა არ გაჩერდება
ჩვენი სამყარო უსასრულოა
ასეთივეა ჩვენი ცხოვრებაც.
ჩვენ კი არ ვკვდებით, გარდავიცვლებით
და ჩვენი სული განაგრძობს სუნთქვას
სხეული რაა? არაფერია
ის ისევ მაინც მიწად იქცევა.
ჰოდა ამიტომ სიკეთე ვთესოდ
არ გვინდა ფრონტი, არ გვინდა ომი,
სულ სიყვარულის ზეიმი შევქმნათ.

მაშინ ოცნება თავს არ მოიკლავს,
არ დაისერავს თავს ეს ფიქრები,
ნოტებს ბგერები არ გაექცევა
და ამღერდება ჩვენი ორკესტრიც.

სამი საუკუნე

აჭარულ გულში ჩაღვინთილ სიწმინდეს
შავი ზღვის ტალღები ნაპირზე რიყავდა,
ბლავილით მოგარდნილი ურიცხვი მტერი
ვაზს გვიჩეხავდა ტაძრებს ლეწავდა.
მაგრამ ტაძრები, ცას რომ არღვევდნენ
ამაყად იდგნენ, ქელს არ იხრიდნენ,
მათი სპეტაკი ძალის დიდებით
დემონებს დევნიდნენ შიშის ზარს სცემდნენ.
ლოცვის დროს ხანჯალს გვირტყამდნენ გულში,
და ზარბაზანზე ცოცხლათ გვაკრავდნენ,
უწმინდურ შუბებს გვირტყამდნენ სულში,
გვკლავდნენ გვიჩეხავდნენ და გვაწამებდნენ.
ომისგან დაღლილებს, სისხლის ტბით დაცლილებს,
ჩვენ ზორცის ნაგლეჯს შავ ყორნებს ატანდნენ
ჩემო აჭარავ, სიწმინდის კერავ,
შენ ურწმუნობას ნეტავ ვინ დაგწამებს.
ტაოს კედლებზე მოხატულ ხატებს
შეუშრობლად, რომ სდიოდა მირონი,
აქ სველდებოდა უფლის წმინდა კვართი,
აქ ლოცულობდა ნატანჯი დედები
და სისხლის მტვერი ქარს შორს მიჰქონდა.
დარდთა ჯარების შემოტევისგან
სასმელს მივეძალე უაზრო ზომით,
სევდით დაღლილი გახელებული
ცხელი სიბრაზის ქვაბში ვვარდები.
ვიღებ მაუზერს და ჩემი ცხენით
შენს ბებერ მთებში ყაჩაღი ვხდები
და ძველაჭარულ ჰოი და ნანაზე
აჭარულს ვცეკვავ ჭიპონით ხელში.
გალმით ტაო-კლარჯეთს ლოცვად ვიმეორებ,
გამოღმით მემლექეთს კოცნით ვერთვები,
ჩემო სამშობლოვ წმინდათ ნამერწო
მე შენს სიწმინდეს სანთლებად ვენთები.

მთავარია ჩვენ ვაჭარმოთ ხარისხიანი და ბაზარზე გვქონდეს კონკურენტუნარიანი პროდუქცია

სოფლის მეურნეობის პრობლემატიკურ საკითხებზე გვესაუბრება აჭარის სოფლის მეურნეობის მინისტრის პირველი მოადგილე, ბიოლოგიის აკადემიური დოქტორი ავთანდილ მესხიძე.

ბატონო ავთანდილ საქართველოს აგრარული ქვეყნის მდგომარეობის, მოსახლეობის სასიცოცხლო ინტერესების და ცვის გათვალისწინებით რა მიზანმიმართულ კვლევებს და მეთოდებს ანხორციელებს აჭარის სოფლის მეურნეობის დარგის სამეცნიერო ინსტიტუტები.

აჭარაში არსებული ყველა სამეცნიერო ინსტიტუტი გაერთიანებული არის შ.რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შემადგენლობაში. სამეცნიერო ცენტრში არსებული ინსტიტუტებიდან ორი არის სპეციალიზებული - აგრარული მიმართულებისა, ესენია: ბიოთოპათოლოგიისა და ბიომრავალფეროვნების სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი, რომელიც ქობულეთშია განთავსებული, მეორე აგრარული და მემბრანოლოგიური ტექნოლოგიების ინსტიტუტი კი ბათუმში. ორივე ამ ინსტიტუტთან სოფლის მეურნეობის სამინისტროს აქვს მჭიდრო ურთიერთობა. მიმდინარე წელს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს აქვს მიზნობრივი პროგრამები განსახორციელებელი, რომელსაც

აქვს სოციალური დატვირთვა, რამაც უნდა გააკეთოს და მოხსნას პრობლემა რაც მოსახლეობას აწუხებს. ჩვენ აუცილებლად ვთვლით მეცნიერების ჩართვას პრიორიტეტული პროგრამების განსაზღვრის პროცესში. ერთ-ერთი პროგრამა იქნება ნიადაგების კვლევა, რომ დარწმუნდეს მოსახლეობა რა მინერალური სასუქია გამოსაყენებელი თავის ტერიტორიაზე. 20 წლის განმავლობაში. ფაქტიურად აღარ არსებობს ახალი მონაცემები ნიადაგის ნაყოფიერების შესახებ, შემდეგი პროგრამა იქნება მანებელი დავალებების მონიტორინგი, დიაგნოსტიკა, პროგნოზირება. მოსახლეობისთვის, ჩვენი ფერმერებისთვის ინფორმაციის მიწოდება აღნიშნულ საკითხზე, პრევენციული ღონისძიების ჩასატარებლად. სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მუდმივად აქვს კონტაქტები სამეცნიერო ინსტიტუტებთან, მათი კონსულტაციებით მოვამზადეთ ორივე პროგრამა, რომელიც სამ წლიანი ვადით განისაზღვრა.

ბატონო ავთანდილ სოფლის მეურნეობის მრავალ დარგოვანი ტრადიციული კულტურებიდან აჭარისთვის გამორჩეული არის ციტრუსები, ჩაი, ხილი, ბოსტნეული და ბალჩეული, ასევე მეფუტკრეობა. მეცხოველობა, მიწადმოქმედება, ამ ბოლო წლებში მათ რიცხვს თევზის წარმოება და მინერალური წყლის ჩამოსხმა მიემატა. რა იგეგმება (ამ მხრივ) აჭარაში ხარისხიანი პროდუქციის წარმოებისა და აღნიშნულის ბაზარზე მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიური გაუმჯობესების მიზნით.

აჭარის მოსახლეობასთან შეხვედრების და მათთან მჭიდრო ურთიერთობის შემდგომ წელს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო 9 პრიორიტეტულ პროგრამაზე შეჩერდა, მომავალში ეს პროგრამები 15-მდე გაიზრდება. ბაზარზე ჯანსაღმა კონკურენციამ შესაძლებელია სხვა მიმართულება და პერსპექტიული

პრიორიტეტების დანერგვა გააჩინოს სოფლის მეურნეობის დარგობრივ სფეროში.

სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან კორდინაციაში მყოფი დონორი ორგანიზაციები გაეროს და იუსადის ერთობლივ პროგრამით განვახორციელებთ მეციტრუსეობისთვის ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას. ახალი პროგრამით მოხდება მანდარინის წარმოების გაუმჯობესება. მთავარია ჩვენ გვექონდეს ხარისხიანი კონკურენტუნარიანი პროდუქცია. მინდა დავარწმუნო მოსახლეობა, თუ ჩვენ გვექნება ხარისხიანი კონკურენტუნარიანი პროდუქცია გასაღების პრობლემა ნამდვილად არ გვექნება. საჭიროა ერთობლივი შრომა, (წელს) განსაკუთრებულად ვემზადებით მეციტრუსეობასთან დაკავშირებით ამ წლის სეზონისთვის. მანდარინის ფასი ხარისხიან პროდუქციაზე (გადამუშავების) დაფასოების შემდგომ 2-3 ლარამდე გაიზრდება.

მაღალმთიან რაიონებში: ქედაში, შუახევში, ხულოში, ნაწილობრივ ხელვაჩაურის რაიონში განხორციელება მექანიზაციის ხელშემწყობი (შევეუსუბუქოთ გლეხს ხელით შრომა) პროგრამა. გვაქვს სხვადასხვა სიმ-

ძლავრის მრავალფუნქციური მოტობლოკები 5700 ლარის ღირებულების, რაც მთავარია მოსახლეობა, მოტობლოკს მიიღებს 30%-იანი თანადაფინანსების წესით. მოსახლეობის მოთხოვნით ცოცხალი გამწვევი ძალისთვის გლეხი მიიღებს გუთანს და სახნისს. თითოეული 1000-1000 ცალი ერთეული. საქართველოს მაშტაბით გათვალისწინებულია აშენდეს ხილის გადასამუშავებელი მცირე საწარმოები დაახლოებით 60-მდე. აქედან ნაწილი ჩვენს რეგიონშიც იქნება შენახვის, გადამუშავებისა და დაფასოების (ანუ გადასამუშავებელი) საწარმოები. ასევე გაკეთდება ხილის საცავები. სამაცივრე დანადგარები, რომელიც ხელს შეუწყობს მალეფუჭებადი პროდუქციის მომხმარებლისათვის მომსახურების პერიოდის გაზრდას. ეს ეხება როგორც ციტრუსოვან ნაყოფს, ხილს, ასევე კარტოფილს. კარტოფილი უნდა ვაწარმოოთ ხარისხიანი, რომ შემოტანილ პროდუქციას გაუწიოს კონკურენცია. კიბოთი ტუბერების და სხვა დაავადებების გამო შეიქმნა პროგრამა საკარანტინო დაავადებათა სია. უცხოეთიდან შემოტანილი დაავადების შემცველი პროდუქციის შესასწავლად.

ჩვენი მიზანია სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტული პროგრამები ისე გავანაწილოთ, რომ ერთნაირად სარგებლობდეს მთისა და ბარის მოსახლეობა. ჩვენ გვინდა მივაწოდოთ მოსახლეობას (ეს არის საპილოტე პროგრამის მიხედვით) 20 წლიანი გარანტიით თანადაფინანსების წესით 75-80 ლარამდე ღირებულების 7/10 კგ შემცველი ტემპერატურული რეჟიმის მქონე ფუტკრის

სკა. ზამთარში თბილი და ზაფხულში გრილი, ორსართულიან ფუტკრის სკაში ფუტკარი მეტად წარმატებული პროდუქტულობით გამოირჩევა. მოსახლეობას წელს მივაწოდებთ აგრეთვე მრავალწლიან ნერგებს. ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია აღვადგინოთ ჩაის ფართობები, საქართველო ხომ ჩაის მწარმოებელი ქვეყანა იყო, დღეს კი მომხმარებელთა 10%-ს ვერ ვაკმაყოფილებთ.

აჭარაში თურქებთან ერთად ერგეში გაიხსნება მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის „სასაკლაო“. მოსახლეობიდან ანამეტი მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის შესყიდვის მერე ერგეს ხორცის დამამზადებელი საწარმოო სანიტარული ნორმების დაცვით უზრუნველყოფს ბაზრის მომარაგებას.

ბატონო ავთანდილ რა საჭირო ღონისძიებებს ატარებთ სოფლის მეურნეობის სააგენტოების შექმნის, მცირე და საშუალო საწარმოების, კოოპერაციული გაერთიანების, დაბალპროცენტიანი მიზნობრივი კრედიტების გაცემის მცირე და საშუალო ბიზნესის, დამოუკიდებელი სამეწარმეო სექტორის განვითარებისთვის.

დამოუკიდებელი იქნება ყველა ვინც წარმოადგენს ბიზნეს გეგმას, თავის ხედვებს, მიიღებს მიწას (მუშავდება კანონი მიწის შესახებ) იქნება ყველა დამოუკიდებელი თავის წარმოებაში, ჩვენი მეწარმეები კონკურენციას მხოლოდ ერთმანეთს გაუწევენ და ეს იქნება ჯანსაღი მიდგომა საქმისადმი. კოოპერაციული გაერთიანების მიმართულებით აჭარის ხუთივე მუნიციპალიტეტში განხორციელდება დარგობრივი სპეციალიზაციის მოდელი. რაც შეეხება კრედიტებსა და დაბალ %-იან სესხებს ეს ფონდი უკვე გამოიყო, იგი საერთოდ ერთიანი იქნება მთელს საქართველოს მასშტაბით. ჩვენ ვფიქრობთ რომ ბიზნეს-გეგმები წარდგენილი იქნება ბანკებში პროკრედიტ, ქართუ და ლიბერთ ბანკში. აპრილის დასაწყისში ნებისმიერ ბანკს ექნება უფლება აწარმოოს ეს სერვისი. პრიორიტეტების მიხედვით დააფინანსოს 3-7

%-მდე გრძელვადიანი კრედიტი. კრედიტის დაფარვის შედეგადაც იქნება დაწესებული მოგების დაწყების მერე.

მთელი საქართველოს მასშტაბით შეიქმნება საინფორმაციო-ანალიტიკური ცენტრები, რომლებიც კოორდინაციაში იქნება სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან. ერთობლივად გაკონტროლდება პრიორიტეტული მიმართულებით გაწერილი საქმიანობა. ამ ფორმით აჭარაში შეიქმნება საინფორმაციო-სტატისტიკური სამმართველობი. დიდ მუნიციპალიტეტში: ქობულეთში, ხელვაჩაურში და ხულოში 5-5 სპეციალისტით, ხოლო ქედაში, შუახევში და ქალაქ ბათუმის მერიასთან არსებული ტერიტორიულ ორგანოში 4-4 სპეციალისტი. შესაბამისად სამი აგრონომი, ერთი ეკონომისტი და ერთი ვეტერინარი. სპეციალისტების შერჩევა მოხდება კონკურსის წესით.

ბატონო ავთანდილ საქართველოს სასიცოცხლო ინტერესებიდან გამომდინარე სასურველია ქვეყნის მოსახლეობამ მისთვის საჭირო საარსებო მინიმუმი-სურსათი თვითონ აწარმოოს, როგორც სასოფლო სამეურნეო ასევე მეცხოველეობის პროდუქცია. რა იქნება ამ მიმართულებით აჭარაში.

ისევ და ისევ სწორი მიდგომა კულტურების სწორი განლაგება და ზრუნვა ხარისხზე. ყოველთვის ჩვენთან მოწეულმა პროდუქციამ უნდა გაუწიოს ხარისხით კონკურენცია და იგივე ხარისხით უნდა გავიღეთ დასავლეთის ბაზარზე. თუ ვაწარმოებთ ხარისხიან პროდუქციას შესაბამისი სტანდარტების დაცვით ჩვენ პრობლემა არ გვექნება და ბაზარიც იქნება დაცული. ჩვენ მოსახლეობას ეცოდინება, რომ ქართული წარმოების პროდუქცია უკეთესია ვიდრე შემოტანილი. ეს დადებითი პროგრესული მექანიზმები, ეკონომიური საშვალეები, სახელმწიფო დახმარება (თანადაფინანსებელი), გონივრული ხედვები სოფლის მეურნეობის საქმიანობას პერსპექტივისკენ წაიყვანს. მომავალი უკეთესი იქნება.

* * *

ტექნიკურმა პროგრესმა წიგნიერების სამყარო თითქოსდა გააუფერულა, მაგრამ კომპიუტერი ვერასოდეს შეცვლის წიგნს, თუმცა სამწუხაროდ დღეს მოღაღ იქცა თუ დაავადებდა - კომპიუტერულმა ტექნიკამ გადაინაცვლა პირველ ადგილზე. ძველია თუ ახალი, წიგნი მაინც წიგნია და იგი შეუცვლელი მეგობარია მოაზროვნეთათვის. ჟურნალისტურ სივრცეში სამწუხაროდ ტკივილიან ხარვეზთან ვდგავართ - როგორც ვახსენე, მათ უკანა რიგში გადაინაცვლეს.

მივესალმები ახალი ჟურნალის დაარსებას და ვუსურვებ, ხალხის სამსახური მაღალხარისხოვნად და ღირსეულად შეესრულებინოს, რამეთუ ახალი გამოცემა, როგორც ძველ თაობას, ისეც ახლებს წარმოაჩენს სახალხო-სამწერლო ასპარეზზე. დაე, ახალი საუკუნის პირმშო მაღალმხატვრული და მრავალფეროვანი ჟანრის უბერებელი მაცნე ყოფილიყოს.

მინიატურები

ადამიანებთან შებრძოლება

... ცივილიზებული სამყარო ტყვეს შეესია. ფინანსურად მომძლავრების წყაროდ იქცა ტყე - იჩეხება შეუბრალებლად. საუკუნობით ნაზარდი, ბუნების ერთერთი მშვენიერება - ტყე, მიწას განერთხა.

დისბალანსმა და ქაოსმა მოიცვა - ფლორა, ფაუნა და ოზონი.

ადამიანმა დედამიწა მთლიანად დაიპყრო. დაირღვა პროპორციული საზომი ტყესა და ადამიანს შორის, კოსმოსს შეუღო ადამიანმა კარი, იქ თავშესაფარს და საარსებო წყაროს დაეძებს, ხოლო დედამიწაზე არსებულს უმოწყალოდ ანადგურებს.

საბუღარმოშლილი, საკვებდაკარგული (მოისპო შველი, ირემი, კურდღელი. . .) ნადირი ახლა ადამიანს დაემტერა, თუ ტყის სანიტრების სახელს ატარებდნენ ტურა, მგელი და დათვი, ახლა ადამიანის მონაგარს შეესია - დღისით, მზისით ჩამოდიან სოფლად და იტაცებენ რაც მოყვებათ.

ძალიან ძლიერია შიმშილის მომაკვდინებელი ძალა, ისეთივე ბრძოლისუნარიანი და მავნე, როგორც თანამედროვე საბრძოლო საჭურველი.

ჰოდა, აღარ უფრთხის ნადირი ადამიანს.

. . . გუმინ ტურამ შუადღისას ძალიან ეზოდან ქათამი წაიღო, დათვა ბაღჩაში ხეხილი ჩამორეკა და მოუღწინა, მგელმა კი ადამიანი დაგლიჯა . . . სვალე იქნებ უარესიც მოხდეს. . .

გაბოროტებული მხეცი, უარეს მხეცს - ადამიანს შეებრძოლება. . .

იქნებ ბიბლიური ნაამბობის ხორცშესხმა აქედან იწყება? იქნებ მგელი, ტურა და დათვი, არათუ ადამიანს, ცხვარსაც კი დაუმეგობრდეს? მაგრამ სანამ ეს მოხდება, ცივილიზაციამ სხვა რელსებზე უნდა გადაინაცვლოს - ტყე გაჩეხონ კი არა, ისე ხშირად უნდა გააშენონ, ნადირმა ხეებს შორის გასაძვრომიც ვერ ნახოს. . .

-შენ-

. . . „შენ“ ღამის იდილია გაკრთობს ხანდახან, ხშირად კი მთვარეზე გადაფარებული ღრუბელიც, თუმცა განსაკუთრებული ინტერესით არც ბრდღვიალა მთვარე გხიბლავს და არც მზის თაკარა, იმისა ხან მთვარეს ესაუბრები და ხან მზეს ლოცავ. . .

სიცოცხლე ისე გწყურია, როგორც მაშვრალს წყაროსწყალი, თუმცა თვალებს ხშირად ნისლიანი კაემანი გიბინდავს. იმ წუთას მუხლებიც გეკვეთება და მღუმარებაში ჩაფლულს არათუ ვინმეს დანახვა, ჩქამის გაგონებაც არ გინდა. არადა, რა მხიარული ხარ, როცა სიხარულის წუთები გაქვს-თითქოს ფრენ, თითქოს ზღაპრული ფერიების ენით საუბრობ, თითქოს. . .

. . . შენ ძალიან გწყურია და გიყვარს სიცოცხლე, ღიმილი, სიკეთე, მაგრამ ასეთ კეთილშობილებასთან ერთად ხანდახან ისეთი უსახური აზრები გიპყრობს, თითქოს, წამიერად დახუჭული თვალების მიღმა გამქრალ სიცოცხლეს გაჰყვივ თან. . . არა! მსგავსი რამ არ შეიძლება - შენ ხომ ჯერ ის კვირტი ხარ რომელიც ეს-ესაა უნდა გაიშალოს. შენ ხომ ის სურნელოვანი ვარდის კოკობი ხარ, რომელმაც ღამაზმანთა რიგი უნდა გააკეთილსურნელოვანოს. . .

შენ უჭკნობელი ვარდი ხარ და ასევე დარჩები, რომ ახარო ისინი, ვისაც შენით ტკობა და სიხარული უწერიათ . . . შენ დაუსრულებელი სიკეთის საგანძური ხარ, დაუმრეტელი კეთილშობილების წყარო, ამოუწურავი მუხების ჯადოსნური სივრცე, მაცოცხლებელი სუნთქვა და თავად სიცოცხლის საწყისი. . .

სიცოცხლე და სიხარული ხარ, რომელიც მარტო შენი საკუთრება არ არის . . . ის სხვებსაც ეკუთვნის და უფალი სწორედ იმ სიმართლის გზებით გატარებს, სხვებს რომ სიხარული მიანიჭო. . .

. . . ღმერთმა გახაროს და გაგაძლიეროს.

ლექსი ეძღვნება მელაჰათ ხიმშიაშვილს,
შერიფ ხიმშიაშვილის შვილიშვილს*

მენატრები, ჩემო ხულო

მენატრები, ჩემო ხულო, ჩემო მიწავ, ჭირნახულო,
თეთრ სიზმრებში დანახულო, იქნებ ვეღარც გინახულო.
ვეფერები სხალთას, თავოს; მანდ დარჩენა მიქადაგოს,
მშობელ მიწამ წამლად მარგოს, უცხოეთში არ დამკარგოს.
ფიქრის მთებით გადავსერავ ნიგაზეულს, სარიჩაირს,
კოცნი მიწას მონატრებულს, წყაროს, ყვავილს მრავალნაირს.
სტამბულს შუქი ეფინება, ჩემს თვალებს კი ბინდი აკრავს,
გულით როდი მეღიმება ამდენი ხნით ნაღველნაკრავს...
სამოცდაათს მივალწიე, შენთან ყოფნა გულით მწადის,
შენს ნატვრაში გავიარე შვიდჯერ ათი წელიწადი...
რა იქნება, ჩემო ღმერთო, თაფლის სანთლად ჩამომღვენთო,
ხულოს ზეცა გადამხურო, ხულოს მიწა წამახურო,
რომ მშობლიურ აჭარაში ჩემი სული სანთლად ენთოს...
დამესიზმრე წუხელ, ხულო, მთის კალთაზე დახატულო,
ჩემთვის ტაძრად შენახულო, მენატრები, ჩემო ხულო...

---

* მელაჰათ ხიმშიაშვილი ცხოვრობს ქ. სტამბოლში. ლექსი დაიწერა 1993 წელს, როდესაც იგი 70 წლისა ბრძანდებოდა, ამჟამად აღრესატი 90 წლისაა. ჟურნალის მომდევნო ნომერში ლექსის ავტორი გვპირდება მისი შექმნის მოკლე ისტორიას.

ალვადგინოთ „წყარო ცხოვრებისა“

კურთხეულ არს აჭარა, სადაც პირველად დაინთო ლამპარი ქრისტეს სიყვარულისა და იქცა განმანათლებლად სრულიად საქართველოსი

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II

წმინდა მამა იოანე ბრძანებს, „ასწავლე ბრძენ-სა და შეგიყუაროს შენ, ნუ ასწავლებ უგნურსა რაითა არ მოგიძულოს შენ“. იქ სადაც ღმერთი იდიდების, სოფელი განთავისუფლების ყოველ-გვარი უკეთურებისაგან, მორწმუნეთა მიერ სოფე-ლი განმტკიცდების, სარწმუნოებით ყველა საქმე ჭეშმარიტი მოიპოვება და სასუფეველი დაიმკვი-დრება. ღმერთის გზაზე მავალთ ნათელი გამოუ-ბრწყინდებათ, თავისი ნებით მავალთ სიბნელე.

ყოველი ადამიანის უპირველესი დანიშ-ნულებაა დაიმკვიდროს ღმერთთან მშვიდო-ბა და თანხმობა. ყოველი მორწმუნე ადამიანი ღალადებს და ამბობს: „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნობა“. ვერაფერი ვერ აამაღლებს ადამიანს ღმერთის წინაშე გარდა კაცთმოყვა-რეობისა და სათნოებისა.

მარადიული ადამიანი ორი რამით იქნება წყალობითა და ჭეშმარიტებით.

იოანე ოქროპირი წერდა: „რომ ღმერთსაც კი არ შეუძლია იძულება ადამიანს თავისუფალ ნებაზე, ღმერთი ვერ აიძულებს მას სასიკეთოდ თუ თავად ადამიანმა არ აირჩია“ ..... თუ რწ-მენა ცრუა, მისი გაქარწყლება მხოლოდ ჭეშ-მარიტ რწმენას შეუძლია, რომელიც თავისუფალ პიროვნებაში იბადება. სინდისის თავისუფლება კი ქრისტიანობამ მოიტანა, ადამიანის ღირსება თავისუფალ არჩევანშია, რომელიც ქრისტიანუ-ლი ჭეშმარიტებაა.

სააუკუნეების მანძილზე იწრთობოდა და ყალიბდებოდა ჩვენი ერის ეროვნული თვით-შეგნება, ეროვნული ცნობიერება, ყოველივე ამის მძლავრი ფაქტორი უთუოდ რელიგიაც იყო. ცივი-ილიზაციისა და ქრისტიანობის აკვანი პირველად საქართველოში - აჭარაში დაირწა: „მოვიდა ან-დრია ქალაქად ტრაპიზონად სადაც იგი დაჰყო ჟამი მცირედი განვიდა მიერ და შევიდა ქვეყანა-სა ქართლისასა, რომელსაც დიდაჭარა ეწოდების და იწყო ქადაგება სახარებისა....“ - გვაუწყებს ქართლის ცხოვრება. დიდაჭარის ამ „სულიერ სამშობლოს“ (სხალთის ეპარქიის ეპისკოპოსის

მეუფე სპირიდონის სიტყვებია) ნათელი მზის სხ-ივები მთელ საქართველოს მოეფინა.

„კურთხეულ არს აჭარა, სადაც პირველად დაინთო ლამპარი ქრისტეს სიყვარულისა და იქცა განმანათლებლად სრულიად საქართველოსი“ – ბრძანებს უწმინდესი. აჭარაში მრავლად არის ნივთიერი ნაშთი წარსული პოლიტიკური. კულ-ტურული და სულიერი ცხოვრებისა, რომელიც ამდიდრებს და ავსებს ჩვენს შინაგან კულტურას, ჩვენს სულიერ ცხოვრებას. აჭარა, ღვთისმშობლის წილხვედრილი საქართველოს ის კუთხეა, სადაც განგებამ ას ბრწყინვალედ ჩააქსოვა ბუნებრივი სილამაზე, რელიგიური გრძნობის მშვენიერება და რელიგიური გრძნობის სილამაზე.

ჩვენი თაობის ვალია ღმერთისა და სამშობ-ლოს წინაშე აღვასრულოთ ჩვენი ხვედრი.

ალვადგინოთ „წყარო ცხოვრებისა“ სწორედ ამ მიზნით გაკეთდა აჭარის მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლების აღდგენისა და ამ ძეგლებთან დამაკავშირებელი გზების ინფრა-სტრუქტურის პროექტი. განზრახული გვაქვს შევქმნათ ფონდი „იბერიელი“, რომელიც აჭარ-ში ძირძველი ეკლესიების აღდგენას უზრუნ-ველყოფს, ასევე გადაწყვეტილი გვაქვს გავხს-ნათ „საკვირაო სკოლები.“ ჩვენი გულწრფელი თხოვნაა, ერთად ვიღვაწოთ ჩვენი სამშობლოს საკეთილდღეოდ - შემოგვიერთდით !

ზეციურ საქართველოში დავანებული წმინ-დანთა სულები გადმოჰყურებს ქართველ ერს. იღუმალი ძალებით კვლავ აღდგენისა და გამ-თლიანებისაკენ მოუხმობს ჩვენს სულებს....ჟამთა სიავემ წმინდა სალოცავების (ეკლესია-მონას-ტრების) საძირკველი შემოგვინახა მხოლოდ: „მი-წად სიკვდილისად დამხადეს მე“. ადგილი იგი გვასწავლის და შეგვახსენებს: „მიხედეთ მყარსა მას კლდესა, რომლისაგან გამოიკუეთენით“. ყოვე-ლი ეკლესია განიცდის მოწამეთა მარტვილობას წამება-დაცემას და კვლავ აღდგენას, უფლის შეწ-ევნით ჩვენც ალვადგინოთ „წყარო ცხოვრებისა“. „წყალმა ძლიერმა ვერ დაშრიტოს სიყვარული და არცა მდინარეთა წარღუნენ იგი“.

* * *

აჭარაში მრავალი მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლია(150–ზე უფრო მეტი),რომელსაც ესაჭიროება შესწავლა, რესტავრირება და აღდგენა. საჭიროდ მიგვაჩნია შეიქმნას მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლების აღდგენის ეროვნული ფონდი, რომელიც უზრუნველყოფს აჭარაში - უძველესი კულტურისა და ცივილიზაციის კუთხეში ტრადიციულ ეროვნულ - კულტურული ფენომენის ცხოველყოფილობას - სულიერ სხეულებრივ გაბრწყინებას.

ამჯერად ფართო საზოგადოებას გასაცნობად ვთავაზობთ ხულოს მუნიციპალიტეტის მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლებს. მასალები მოგვაწოდა ნუგზარ შავაძემ.

„დიდაჭარობა“ თარანგელოს მთა (დიდაჭარა)

„დიდაჭარობა“ ახალი დღესასწაულია. უწმინდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის ილია II ლოცვა-კურთხევით აღნიშნული დღესასწაული ტარდება 2005 წლიდან. იგი იმართება სწორედ იმ სოფელში საიდანაც პირველად იქადაგა ანდრია პირველწოდებულმა. ტარდება ყოველი წლის 12 მაისს(ანდრია პირველწოდებულის საქართველოში შემოსვლის დღეს). დღესასწაულს წინ უძღვის სამეცნიერო კონფერენცია., რომელშიც მონაწილეობას ღებულობს საქართველოს თითქმის ყველა უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტები და პროფესორ მასწავლებლები.

სხალთის ტაძრიდან იწყება მსვლეობა (სიგრძე სხალთიდან დიდაჭარამდე 20-25 კმ.) დიდაჭარისკენ და მთავრდება სწორედ იმ წმინდა ადგილზე სადაც ანდრია პირველწოდებულმა დაასვენა ჯვარი და ამ ადგილზე შეძღვეს აიგო პირველი ქრისტიანული სამლოცველო. ამ ადგილს „თარანგელოს“ მთა ქვია. (მთავარანგელოზის). ამ კუთხით დაინტერესებული ტურისტები ხშირად სტუმრობენ სოფელ დიდაჭარას და მონაწილეობას ღებულობენ ამ მსვლელეობაში.

დიდაჭარაში საოჯახო ტურიზმით ბევრი ოჯახია დაკავებული, თითქმის ყოველ წელიწადს აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის ინიციატივით ზაფხულობით სოფელში იმართება ე.წ „საზაფხულო სკოლა“, რომელშიც მონაწილეობას ღებულობენ როგორც უცხოელი, ასევე საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მოსწავლეები.

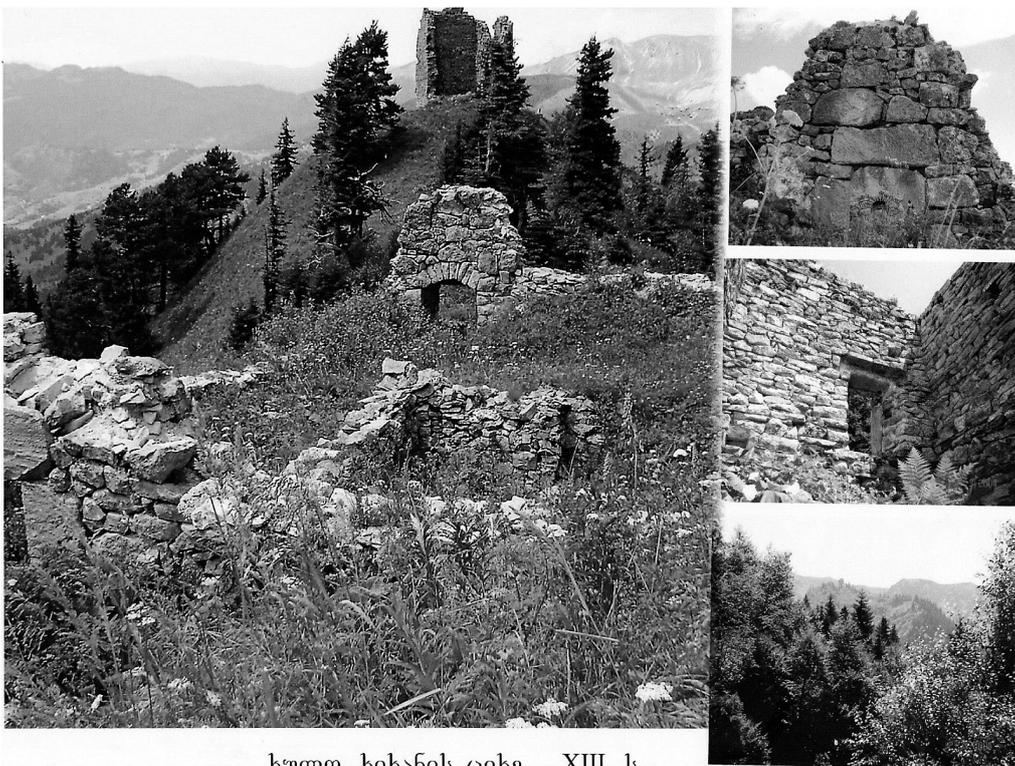
ხიხანის ციხე (ბათუმიდან 125 კმ.)

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საფორტიფიკაციო და არქეოლოგიური ძეგლები

თარიღი: შუა საუკუნეები

მისამართი: სოფელი ზედა თხილვანა

ხულო. ხიხანის ციხე. XIII ს.

X-XI საუკუნეები საქართველოსათვის კულტურისა და ხელოვნების აღმავლობის წლებია. სწორედ ამ პერიოდში გადაინაცვლა შიდაძლიანი აჭარის ადმინისტრაციულ კულტურულმა ცენტრმა დიდაჭარიდან ხიხანში (სხალთისწყლის ხეობა), რასაც როგორც ჩანს, მოჰყვა ამ ხეობაში კულტურულ-საგანმანათლებლო და აღმშენებლობითი საქმიანობის გააქტიურება.

ხიხანის ციხე განსაკუთრებული მნიშვნელობით გამოირჩევა. იგი მდებარეობს სხალთა-ხიხანის წყლის სათავეებში, ბათუმიდან 125 კილომეტრის მოშორებით, აჭარა-შავშეთის საზღვარზე, ზღვის დონიდან 2635 მეტრის სიმაღლეზე. ხიხანის ციხე აგებულია ერისთავთ-ერისთავის ტბელ აბუსერიძის მიერ, ხოლო ტბელის მეუღლე ბაკულას მნიშვნელოვანი წვლილი შეუტანია მშენებლობის დასრულებაში. ხიხანის ეკლესია აუშენებია ბოლოკ ბასილს, ასევე მშენებლობაში დიდი შრომა გაუწვიათ სოფელ ბაკოს მაცხოვრებლებს. აი რას წერს ამის შესახებ XIII-საუკუნის მწერალი და მეცნიერი ტბელი აბუსერიძე: „მამულისა ჩვენისა

კაცთა, წესისამებრ მეტისმეტად დიდი მოიჭირეს, რომელთა ვაზირობითა და შემოხვეწითა ხელვეყვ ეკლესიისა მრავალთა სახელოვნებითა აშენებია მუნ შინა მოსრულთა სალოცავად ჭიდროებისა მისითა ნუგეშინის მისაცემად.” ციხის უძველესი ფენა შუა ფეოდალურ ხანას კერძოდ X-XIII საუკუნეებს განეკუთვნება, ხოლო გვიანდელი ოსმალთა ბატონობის ხანას. ხიხანის ციხე არწივივით გადმოჰყურებს მთლიან ხეობას, ის სამხედრო დანიშნულების ნაგებობას წარმოადგენდა და მტრის არაერთ დარტყმას იგერიებდა. საქართველოს მიწა-წყლიდან დამპყრობელის ხვარაზმელი-ჯალალედინის ურდოების განდევნაში სწორედ ხიხანის ციხეს შეუსრულებია დიდი როლი. ხიხანის ციხე რამდენიმე საუკუნის მანძილზე (X-XIII სს) აჭარის ერისთავთ-ერისთავების აბუსერიძეთა სარეზიდენციო ადგილი იყო (აბუსერიძეები თავიანთი ძლიერების ხანაში შავშეთ-კლარჯეთისა და სამცხის ციხისჯვარსაც ფლობდნენ.) დროთა ვითარებაში (XI საუკუნის შუახანებიდან) აბუსერიძენი თანდათან კარ-

გავენ თავიანთი სამფლობელოების მნიშვნელოვან ნაწილს და XII საუკუნეში მხოლოდ აჭარას ინარჩუნებენ. XIII საუკუნის 60-იან წლებში, მათ სამცხეში გაძლიერებული ჯაყელები აჭარასაც აცლინ ხელიდან.

ხიხანის ციხეში მოღვაწეობდა ტბელ აბუსერიძე. მას ეკუთვნის ჰაგიოგრაფიული მოთხრობა “ასალი სასწაულნი წმიდისა გიორგისნი”, “გალობანი წმინდათა იოვანეთა: ნათლისმცემლისა, მახარებლისა და ოქროპირისა”, “ქორონიკონი სრული მისითა საუწყებლითა განგებითა”.

უაღრესად მნიშვნელოვანია ტბელ აბუსერიძის დამსახურება საეკლესიო კალენდრის შედგენა-გამოთვლაში. აკადემიკოსი მარი ბროსე ასკვნის, რომ ქართველებს 1233 წელს უკვე ცოდნათ იმ ცდომილებათა ნახევარი, რამაც 1582 წელს პაპი გრიგოლი აიძულა, რომ ასტრონომიური რეფორმა მოეხდინა.

ციხე გაშენებულია ერთ ჰექტარ მიწის ნაკვეთზე და დამშენებულია 4 კოშკით, კედლებში დატანებულია სათვალთვალო სარკმლები, ასევე ციხეში შეინიშნება სხვადასხვა დანიშნულების შენობათა ნაშთები, როგორცაა: თონე, მარანი, ეკლესია. დღემდე შემორჩენილი ჭა.

განსაკუთრებით ძლიერ დაზიანებითაა მოღწეული ციხის I კოშკი (ზომები: 4,5 X 3,5მ) რომელიც ციხის ასასვლელში მდებარეობს. შედარებით კარგადაა ამ ნაგებობის ჩრდილო-აღმოსავლეთი კედელი, ხოლო ჩრდილო სამხრეთი კედელი სანახევროდ დანგრეულია. ამ კოშკის წინ რამდენიმე ქვევრია დაფიქსირებული. ეს ადგილი ხიხანის მარანია. მარანი არის ოთხკუთხედი ფორმის შენობა, რომლის სიგრძე 12 მეტრს, ხოლო სიგანე 4,5 მეტრს შეადგენს. აღმოსავლეთ კოშკიდან 42 მეტრის დაშორებით აღმართულია მეორე კოშკი (ზომები: 4,5 X 3,5მ). ეს ნაგებობა მაღალი კედლით არის წარმოდგენილი (დასავლეთის, ჩრდილო-აღმოსავლეთის). დასავლეთი კედლის სიგრძე 3,78 მეტრია, ხოლო ჩრდილოეთისა 4,5 მეტრს. კოშკი სამ სართულიანი ყოფილა, ახლაც კარგად შეინიშნება კედლებში დატანებული სარკმლები. მეორე კოშკიდან ჩრდილოეთით მიემართება კედელი რომლის სიგრძე 33,5 მეტრია, სისქე—0,50მ., ხოლო სიმაღლე 3 მეტრი. ამის პარალელურად სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ მიდის მეორე კედელი, რომლის სიგრძე 77,5მ-ია სიმაღლე 6 მეტრამდე აღწევს. ამ ორ პარალელურ კედლებს შორის არის რამდენიმე შენობის ნანგრევები, აქვეა ჭა, რომლის სიღრმე 5,5 მეტრია, ხოლო დიამეტრი—1,5 მეტრი, იგი დილეგი უნდა იყოს. მეორე

და მესამე კოშკებს შორის არის ეკლესიის ნანგრევები, ნაგებობა ოთხკუთხედი ფორმისაა, დარბაზული ტიპის, სიგრძე 6,1, ხოლო სიგანე 4, 2მ. მესამე კოშკი (ზომები: 4,5 X 3,8 მ) ჩრდილოეთით მდებარეობს, ეს ოთხკუთხეა რამდენიმე სართულიანი ნაგებობაა, მეორე კოშკიდან 183 მეტრითაა დაშორებული. მისი დასავლეთი და სამხრეთი კედლები შედარებით კარგადაა დაცული. უფრო სრულადაა დაცული დასავლეთის კოშკი, რომელიც ჩრდილოეთის კოშკიდან 180 მეტრითაა დაშორებული. ამ კოშკს სამი სართული ახლაც კარგად ეტყობა. მას შესასვლელი ჩრდილო-აღმოსავლეთ მხრიდან აქვს.

კარი გამოკვეთილია 2,85 მეტრის სიმაღლეზე, სადაც სპეციალური კიბის გარეშე არ აისვლება, ეტყობა კოშკში ხის კიბით აღიოდნენ.

მოგვიანებით, XVIII–XIX საუკუნეებში აჭარაში ხიმშიაშვილების მმართველობის პერიოდში მათი რეზიდენცია ნიგაზეულიდა ჯერ ხულოში, შემდეგ სხალთაში, ბოლოს კი ბაკო, კერძოდ ქოჩახი გამხდარა. ასევე მათ დაქვემდებარებაშია ხიხანის ციხე. 1815 წელს, ამ ციხეში ეზრუმის ბაბა-ფაშამ ტყვედ ჩაიგდო აჭარის ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოძრაობის ხელმძღვანელი სელიმ ხიმშიაშვილი და სოფელ ბაკოში სერიფინის უბანში 3 ივნისს მოკვითეს თავი. სიკვდილის წინ მას ჯალათისთვის უთქვამს: “მე მჭრით თავს, მაგრამ გეტყვით, რომ გურჯისტანი ოსმალის სამუდამოდ არ შერჩება, ამის ხსოვნას მე ჩემს შვილებს დაუტოვებო.” ბაბუის ანდერძი, აჭარის განთავისუფლების ეროვნული მისია იტვირთა მისმა შვილისშვილმა შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილმა. 1877-1878 რუსეთ-თურქეთის ომის დროს მან დიდი როლი შეასრულა აჭარის თურქთა ბატონობისაგან განთავისუფლებაში და დედა სამშობლოსთან შეერთების საქმეში. შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილი იყო პირველი მაჰმადიანი ქართველი რომელიც მონათლა ქრისტიანულად და მისაბადი გახდა სხვებისათვის, მას მიენიჭა რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორის წოდება, სიცოცხლის ბოლო პერიოდში ცხოვრობდა სანტპეტერბურგში. გარდაიცვალა 1893 წელს, ანდერძისამებრ მისი ნეშტი ჩამოასვენეს და დაკრძალეს ხიმშიაშვილების საზაფხულო რეზიდენციაში, ხულოს რაიონის სოფელ მთისუბანში (ქოჩახში).

გამოყენებული ლიტერატურა: ი.სიხარულიძე „აჭარის მატერიალური კულტურის ძეგლები“ ბათუმი 1962წ. „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“. აჭარა II-ტ. ბათუმი 2009

საცის ურის (ჯვართნის) ეკლესია

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საკულტო-ძეგლები

თარიღი: IX-XIII საუკუნეები

მისამართი: 15 კილომეტრი დაბა ხულოდან, ჯვართანა

საცის ურის ეკლესია მდებარეობს მდინარე აჭარისწყლის მარჯვენა შენაკადისა და ღორჯომისწყლის ხეობაში, დაბა ხულოდან 15 კილომეტრის დაშორებით, შემადგენულ ბორცვზე, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა “ჯვართანს” უწოდებს. ტაძარი თარიღდება IX-X საუკუნეებით. საცის ურის ეკლესია მცირე ზომის დარბაზული ტიპის ერთნავიანი ნაგებობაა (სიგრძე 8მ—სიგანე 5მ) ნაგებობისათვის საგანგებოდ მოუშადადებიათ საძირკველი, საძირკვლის ბალიშებად 1,5-1,7 მეტრის დამუშავებული მოზრდილი ზომის ქვებია დაგებული.

ეკლესიის გარე მოხაზულობა სწორკუთხაა. ორსაფეხურიანი ცოკოლი, სხვადასხვა ზომის, შესანიშნავად დამუშავებული კვადრებითაა ნაგები. ცოკოლზე აღუმართავთ 60-70 სმ კედლები, როგორც ცოკოლის ისე კედლების პერანგები წითელი ტუფის ქვისგანაა დამზადებული. შემორჩენილი კედლების სიმაღლეები სხვადასხვაა: ჩრდილოეთით 4,8მ-ს, სამხრეთით -4,2მ, დასავლეთით -4,6მ, აღმოსავლეთით კი -3,5მ.

ეკლესიას შესასვლელი სამხრეთიდან აქვს. აფსიდის ცენტრში ერთი სარკმელია გაჭრილი,

ხოლო გვერდებზე ნიშებია მოწყობილი. საკურთხევის იატაკი დარბაზის იატაკიდან ერთი საფეხურით არის ამაღლებული. დარბაზის გრძივი კედლები ნახევარსვეტების გარეშეა წარმოდგენილი. ინტერიერიც, როგორც ჩანს ბათქაშით იყო შელესილი. გამოვლენილია მოხატულობის ფრაგმენტებიც, რომლებზეც წითელი, შავი და თეთრი ფერით შესრულებული ორნამენტული მოტივებია გამოსახული. მართალია ეკლესია დანგრეულია, მაგრამ მისი კედლები საკმაოდ კარგადაა დაცული. აქ ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა გათხრებმა ცხადყო, რომ ეკლესიის ირგვლივ დიდი და საკმაოდ მჭიდრო დასახლება ყოფილა, რასაც კოლექტიური სამარხებიც ადასტურებს.

არქეოლოგიური გათხრები ჩატარდა 1985 წელს

ეკლესიის ტერიტორიაზე გათხრებისას აღმოჩნდა სხვადასხვა სახის არქიტექტურული დეტალებიც, რომელთა შორისაც განსაკუთრებით ყურადღებას იპყრობს კარისა თუ სარკმლის ორნამენტირებული საპირე ქვის ფრაგმენტები. ეკლესიის გაწმენდისას ასევე მრავლად აღმოჩნდა სხვადასხვა სახის კერამიკული მასალაც (ჯამების, სასმისების, ქოთნების, ღოჭების, ღერგების, ქვევრების მთლიანი ნიმუშები თუ ფრაგმენტები), მცირეა მოჭიქული კერამიკის ფრაგმენტები.

გათხრებმა ცხადყო, რომ ჯვართნის ეკლესიის გარშემო შუასაუკუნეთა დასაწყისშივე გაჩენილა საკმაოდ დიდი სასაფლაო.

შესწავლილი 36 სამარხიდან 20 ინვენტარიანია, წამყვანია ჯამები და სასმისები, სამარხების დიდი უმრავლესობა კოლექტიურია, დაკრძალვის წესი—ქრისტიანული.

ვანაძეების (აგარის) ეკლესია

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საკულტო ძეგლები

თარიღი: XII-XIII საუკუნეები

მისამართი: სოფელი ვანაძეები

ვანაძეების ეკლესია ზოგჯერ „აგარის“ ეკლესიის სახელწოდებით მოიხსენება, რადგანაც იგი აგარის თემში შედიოდა. ამ თემის ძირითადი საეკლესიო ცენტრი იყო, ბუნებრივია სახელწოდებაც აქედან მიიღო.

ტაძარი თარიღდებოდა XII-XIII სს. ეკლესია მდებარეობს ღორჯომის წყლის ხეობაში, სოფელ ვანაძეების სამხრეთით, მომადლებულ ადგილას. ეკლესიის ამ ქედზე არსებობის გამო, ადგილობრივი მოსახლეობა „საყდრის ქედსაც“ უწოდებს. ხოლო უშუალოდ იმ ადგილს, სადაც ეკლესიაა აშენებული – „ნასაყდრალს“.

ვანაძეების ეკლესია აჭარიწყლის ეკლესიათა შორის ერთ-ერთია, სადაც ნანგრევებს შორის დიდი რაოდენობითაა გადარჩენილი ეკლესიის თაღის, პილასტრების კედლების პერანგების, სახურავების ღარების, საგულდაგულოდ დამუშავებული ქვის ღორფინების დეტალები.

ვანაძეების (აგარის) ეკლესია წარმოადგენდა დარბაზული ტიპის ერთნავიან, მოზრდილ ნაგებობას, რომლის აფსიდიც სწორკუთხედშია ჩაწერილი. აფსიდის შუა ხაზზე დატანებულია სარკმელი. ეკლესიის თაღის ასაგებად ორი საბჯენი თაღი-კონქის წინ, ხოლო მეორე – ეკლესიის შუა წელზე, რომლებიც ქუსლებით პილასტრების იმპოსტებს ეყრდნობოდა. იმპოსტები და თაღები ეკლესიის ფასადის მსგავსად კარგად და სუფთად დამუშავებული ქვებითაა ნაგები. თაღის ქვების სისქე 0,48 მ-ია.

ეკლესიის იატაკი, როგორც მას თავის დროზე პ. უვაროვა აღნიშნავდა (ეს უკანასკნე-

ლი აწარმოებდა 2 დღიან არქეოლოგიურ გათხრებს 1888 წელს) ქვის ფილებით ყოფილა დაფარული, ასევე ეკლესია შიგნით თეთრი, წითელი და შავი საღებავებით ყოფილა მოხატული.

შედარებით კარგადაა დაცული ეკლესიის აღმოსავლეთი და სამხრეთი კედლები, ასევე ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთი მონაკვეთი, რაც შეეხება დასავლეთს, ის საძირკვლის დონემდეა მორღვეული. დაცული კედლების მაქსიმალური სიმაღლე 3,5 მ უდრის. შემორჩენილი ნიმუშებისა და კედლებზე დარჩენილი ფოსოების მიხედვით, ჩანს, რომ ეკლესიის კედლები, როგორც შიგნით, ასევე გარეთ, შემოსილი იყო კარგად დამუშავებული მოზრდილი ზომის კვადრებით, რომელთა მაქსიმალური სიმაღლე 0,98 მეტრიდან 1,05 მეტრამდე აღწევს. სიგანე სხვადასხვაა და იგი 0,55-0,70 მ შორის მერყეობს. ეკლესიას ძირითადი შესასვლელი (სიგანე-0,75 მ) სამხრეთი კედლის დასავლეთ მონაკვეთში აქვს.

ეკლესია გადახურული ყოფილა ორქანობიანი სახურავით, ხოლო გვერდითი მინაშენი კი – ცალქანობიანი, სახურავ მასალად გამოუყენებულია სხვადასხვა ზომის (1,05×0,65 მ, 0,90×0,50 მ) ქვის კარგად დამუშავებული ღორფინები.

ვანაძეების ეკლესია მიეკუთვნება იმ ეკლესიების ტიპს, რომელთაც ეკვდერი აქვთ.

არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი კანკელი პ. უვაროვას თან წაუღია, ამიტომ მისი ადგილსამყოფელი უცნობია. ასევე

გათხრების დროს აღმოჩენილია სხვადასხვა კერამიკული მასალა: ქვევრების, დერგების, ქოთნების, დოქების, ჯამების, სასმისების მოზრდილი ერთეულები თუ ფრაგმენტები. ასევე ბრინჯაოს ფირფიტა ღვთიშობლის გამოსახულებით, რკინის პატარა ზომის ჯვრები, ორი ბრინჯაოს ეჟვანი. ვერცხლის ქამრის ბალთები, მინის ფილის მოზრდილი ნატეხი ქართული წარწერით. დიდი რაოდენობით გარეული თხის, ირმის და კერძის რქები.

ეკლესიის ოთხივე მხარე სამარხებისთვის ყოფილა გამოყენებული. სამარხების ტიპი ერთადერთია – ორმოსამარხებია, ხოლო დამარხვის წესები ისეთივეა, როგორც მაშინდელი ქრისტიანულ სამყაროში იყო.

ყოველივე ამის გათვალისწინებით გასაგები ხდება, რომ ვანაძეების (აგარის) ეკლესია თავის დროზე წარმოადგენდა მნიშვნელოვან და ძლიერ საეკლესიო ცენტრს, რომლის შემოგარენიც მჭიდროდ ყოფილა დასახლებული.

კალოთის ეკლესია X ს

რეგიონი: **სულო**

ტიპი: **საკულტო ძეგლები**

თარიღი: **ძველი წელთაღრიცხვით VIII-VII საუკუნეები**

მისამართი: **სოფელი კალოთი**

კალოთის ეკლესია მდენარეობდა სხალთისწყლის ხეობაში სოფელ კალოთის ბოლოს, მაღალ ტერასაზე. აქაურები ამ ადგილს “კალოს” უწოდებდნენ, აქედან წარმოდგება თვით სოფლის სახელწოდებაც. სოფელი კალოთა, აჭარისწყლის ხეობის ერთ-ერთი უღამაზესი სოფელია, იგი უკვე უძველეს ეპოქებში ყოფილა დასახლებული. ეკლესიიდან დღეს მხოლოდ საკურთხევლის კედელი და კონქის ნაწილია დარჩენილი. აღნიშნული ეკლესია დარბაზული ტიპის ყოფილა (8,2-4,6მ). საკურთხეველი ერთი საფეხურითაა გამოყოფილი დარბაზისაგან. აბსიდში ერთი სარკმელია გაჭრილი, გვერდითი სათავსოების ფუნქცია კი ნიშებს ეკისრება. დარბაზის კამარა საკმაოდ სქელ კედლებსა და შვერილ პროფილირებულ პილასტრებზე გადადებულ ერთ საბჯენ თაღს ეყრდნობოდა. იატაკი 15-20 სმ სისქის დუღაბით იყო დაფარული. სამხრეთით გასდევს მინაშენი (სიგრძე 2,2მ-ი) რომელიც საძვალედ იყო გამოყენებული, დღეს

იგი საძირკვლის დონემდეა დანგრეული. აღსანიშნავია, რომ ტაძარი მეოცე საუკუნის 40-50 წლებამდე შემონახული ყოფილა და მიაკუთვნებენ X საუკუნეს. გადარჩენილი კედლის ფოსოების მიხედვით ჩანს, რომ თავის დროზე კალოთის ეკლესია შესანიშნავად დამუშავებული და ალაგ-ალაგ ჩუქურთმებით შემკული ქვათილებით ყოფილა მოპირკეთებული.

ხუროთმოძღვრული კომპლექსის არქეოლოგიური გათხრებისას რომელიც ჩატარდა 1989-1990-1991 წლებში აღმოჩენილი იქნა ქვის ფილები ქართული ასომთავრული წარწერებით. (გათხრებს ხელმძღვანელობდა ბატ. შ. მამაულაძე და ბატ. ა. კახიძე) ერთ-ერთი მათგანი ჯვრის წინაშე ხელაპყრობილი ოსტატის გამოსახულებით, აჭარის სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული. ამავდროულად ეკლესიის ეზოში აღმოჩნდა ინდივიდუალური და კოლექტიური ქრისტიანული სამარხები, აგრეთვე სამი საოჯახო ქვის სამარხი, რომლებიც ნაგებია ქვიშაქვის ფილებით.

ბეგოშვილების ციხე, (ციხისყელი)

რეგიონი: **ხულო**

ტიპი: **საფორტიფიკაციო და არქეოლოგიური ძეგლები**

თარიღი: **XII-XIII საუკუნეები**

მისამართი: **სოფელი დიაკონიძეები**

ბეგოშვილების ციხე მდებარეობს უჩხო-სწყლის მარჯვენა მხარეზე, ციხისყელად წოდებულ სერზე. სერის სიგანე 5-6 მეტრს შორის პერყეობს, სიგრძე კი 25,5 მ-მდე. ამჟამად შემონახულია გალაენის მხოლოდ ერთი ნაწილი. ციხე აქვს ერთი კოშკი ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში. კოშკი

ოთხკუთხა ფორმისაა, მისი აღმოსავლეთი მხარე მომრგვალებულია, მისი კედლების ერთი ნაწილი გამონგრეულა, ხოლო მეორე ნაწილი შიგნით ჩაქცეულა და ამოუვსია კოშკი. კოშკის ფართობი 24 კვმ. ციხე ნაგებია ფლეთილი ქვებით კირის ხსნარზე და თარიღდება XII-XIII საუკუნეებით.

პარდციხე (ბათუმიდან 109,5 კმ.)

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საფორტიფიკაციო და არქეოლოგიური ძეგლები

თარიღი: XI-XIII საუკუნეები

მისამართი: სოფელი ხიხაძირი

ვარდციხე აშენებულია ხიხანის წყლისა და კალოთის წყლის შესართავთან მარცხენა მხარეს ამაღლებულ ადგილზე და წარმოადგენს ციხე-ყელის გაგრძელებას. ციხე დანგრეულია საძირკვლის დონემდე, შედარებით უკეთაა შემონახული აღმოსავლეთ და სამხრეთ კედლები, ჩრდილოეთ კედელი არც თუ ისე კარგადაა დაცული, ამჟამად იგი 2, 8 მ-ის სიგრძეზეა ჩაქცეული. კედლის სისქე 0, 8 მეტრია, საერთო სიგრძე 18, 5 მ. გადარჩენილი ნაწილის სიმაღლე 3, 5 მეტრია. გალავნის დასავლეთი კედელი კლდის თხემზეა დაშენებული. ახლა თითქმის საძირკვლის დონემდეა მორღვეული. შემორჩენილი ნაწილის სიმაღლე – 0, 8 მ, სისქე – 0,

9 მ, საერთო სიგრძე კი – 13,5 მეტრია. შედარებით უკეთაა დაცული გალავნის აღმოსავლეთის კედელი – სიმაღლე 4, 5 მ, სიგანე 0,8 მ, სიგრძე 11, 5 მ. უკეთაა გადარჩენილი ციხის გალავნის სამხრეთი კედელი, რომელიც მთელ სიგრძეზე საღ კლდეზეა დაშენებული, კედლის სიგრძე 15, 7 მ, სიგანე 0,8 მ. დაცული ნაწილის სიმაღლე – 4, 8 მეტრია. ციხეს ჰქონია კოშკები, რომლებიც უშუალოდ აკონტროლებდა ხიხანისკენ მიმავალ გზებს. ვარდციხე აგებულია XI-XIII საუკუნეებში. იგი ძირითადად სამხედრო დანიშნულებისა და გზების უშუალო კონტროლისათვის უნდა ყოფილიყო განკუთვნილი.

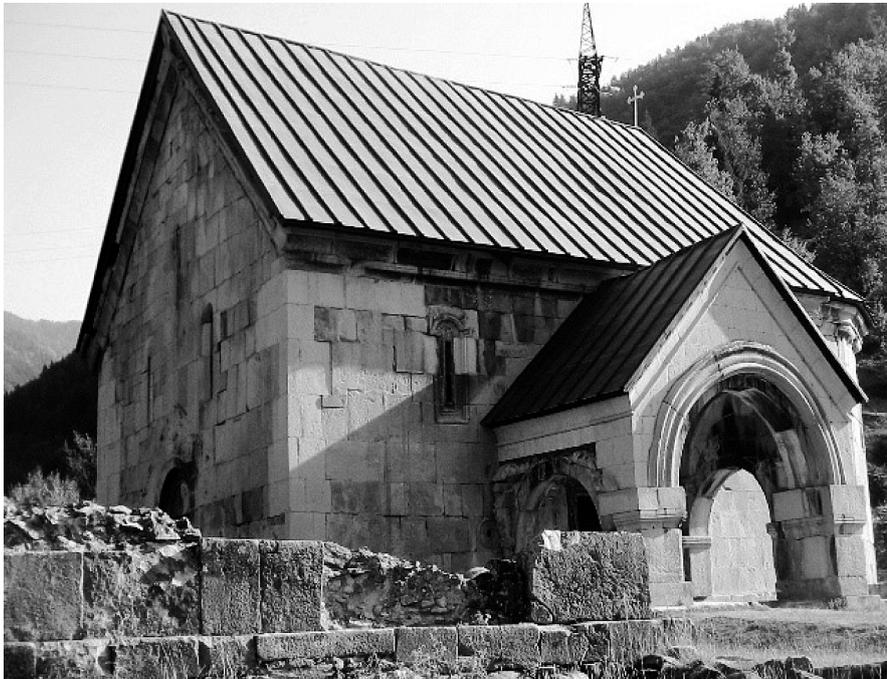
სხალთის მონასტერი (ბათუმიდან 90 კმ.) XIII ს

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საკულტო-ძეგლები

თარიღი: XIII საუკუნე

მისამართი: სხალთის თემი

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში აჭარაში მყოფ მოგზაურ-მკვლევართა ჩანაწერები ადასტურებენ, რომ შუა საუკუნეების აჭარისწყლის ხეობის თითქმის ყველა სოფელში მოქმედებდა ქრისტიანული სალოცავები. მართო ზ.ჭიჭინაძის მონაცემებით, აჭარის სოფლებში 100-მდე ეკლესიაა აღრიცხული. XIII საუკუნის სხალთის ღვთისმშობლის ეკლესია მეტ-ნაკლებად დაცული და ჩვენამდე თავდაპირველი სახით მოღწეული ტაძარია აჭარაში. სხალთის ეკლესიის აშენების შესახებ ისტორიულ წყაროებში ცნობები ნაკლებადაა შემორჩენილი. ცნობილია ის, რომ სხალთის რეგიონი შუა საუკუნეებში საკამაოდ დაწინაურებული იყო. აქ გადიოდა აჭარიდან არტაანისაკენ მიმავალი უმოკლესი გზა. კუთხის კულტურული აღმავლობა საქართველოს პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ძლიერებისა და აჭარაში აბუსერისძეთა მმართველობის პერიოდს უკავშირდება. აბუსერისძეთა გვარი

განსაკუთრებული სიქველითა და ღვთისმოსაობით გამოირჩეოდა. მისი ერთ-ერთი წარმომადგენელი ივანე აბუსერისძე საქართველოს ამირსპარსალარია და ეს გვარი მართავს აჭარის საერისთავოს. ცნობილია, რომ მათ მიერ არის აგებული ვერნების, ხიხანის და თხილვანას ეკლესიები. სხალთის ტაძრის აგება და ფრესკებით შემკობა აბუსერისძეთა სახელს უნდა უკავშირდებოდეს. ხალხში დარჩენილი ზეპირთქმულებების მიხედვით კი სხალთის ეკლესიის აგებას თამარ მეფის სახელს უკავშირებენ.

სხალთის ხუროთმოძღვრული ანსამბლი ხულოს რაიონში, სხალთისწყლის ხეობაში, მდინარის მარჯვენა მხარეს, მთის ფერდის მოვაკებულ ტერასაზეა განლაგებული. აჭარაში არსებული სხვა ტაძრებისაგან განსხვავებით, მისი თავისებურებაა შვერილი შვიდწახნაგოვანი აფსიდი და სამხრეთის თაღოვანი კარიბჭე. ტაძარს ორი შესასვლელი აქვს-სამხრეთისა

დასავლეთის. ეკლესიის შიდა სივრცე საზეიმო და დიდებულია. ფართო, განიერი ნავისა და აფსიდის სივრცული მონაკვეთების დაკავშირება, არქიტექტურული მასების განაწილება სიმსუბუქესა და სიხალვატეს ანიჭებს ინტერიერს. კამარის საბჯენი თაღები. გრძივი კედლების დამანაწევრებელი ნახევარსვეტები და თაღოვანი ნიშები დარბაზულ ნაწილს სამ მონაკვეთად ყოფენ. ტაძარი თანაბრად განათებული 9 მაღალი თაღოვანი და ორი წრიული სარკმლით. კედლები მოპიკეთებულია თლილი ქვის კვადრებით, რიყის ქვები მხოლოდ კამარის შუაგულშია გამოყენებული. კლესიის გარეგნული ფორმები მასიური და მძიმეა. ტაძრის დარბაზული ნაწილი გადახურულია ორქანაობა, ხოლო აფსიდი-კონუსური ფორმის სახურავით. მონაცრისფრო-თეთრი ქვის პერანგი გამოქსახველობას ანიჭებს ტაძარს. ძირითადად მორთულია აღმოსავლეთისა და სამხრეთის ფასადები, რომელთა შემკულობას კარ-სარკმელთა ორნამენტული დეკორი შეადგენს. ტაძრის მშენებლობა XIII, ხოლო მოხატულობა XIV–XV საუკუნეებით თარიღდება. 1957 და 1989 წლებში ჩატარებული სარესტავრაციო სამუშაოების შედეგად (რესტავრატორებო ლ.ხიმშიაშვილი და ლ.ოთარაშვილი) ტაძარი კვლავ განახლდა, ხოლო 1990 წლიდან მოქმედ ეკლესიათა რიგში ჩაღვა. 1997 წელს ჩატარებული ფართო სარესტავრაციო სამუშაოების შემდეგ (რესტავრატორი გ.ჭეიშვილი) წარმოჩნდა, რომ სხალთის ეკლესიის მოხატულობა ქართული მონუმენტური ფერწერის ერთ-ერთ საინტერესო და თავის დროის გამორჩეული ნიმუშია. შაკურთხევის კონქში წარმოდგენილი იყო „ვედრების“ კომპოზიცია-საყდარზე მჯდომარე მაცხოვრის, ცეცხლოვან ბორბლებზე გამოსახული სერაფიმის, ღვთისმშობლისა და იოანე ნათლისმცემლის მავედრებელი ფიგურებით. საკურთხევის აფსიდის მეორე რეგისტრში გამოსახული იყვნენ უფლის მაღიღებელი ანგელოზები, ქვემოთ კი მედალიონებში წარმოდგენილი წმინდანები. აბსიდის შუა სარტყელი „ზიარების“ სცენას ეთმობოდა. აქ შემორჩენილია მოციქულთა რამდენიმე ფიგურა შესაბამისი ქა-

რთული ასომთავრული წარწერით. სატრიუმფო თაღზე წარმოდგენილი იყო „ჯვრის ამალლების“ კომპოზიცია. დარბაზის კამარაზე მოხატულობა სამ რეგისტრად ნაწილდება. „ზეციურ ზონაში გამოიყოფა საუფლო ღვთისმშობლის ოთხი სცენა: „ზარება“, „ფერისცვალება“, „ამაღლება და „სულისწმინდის მოფენა.“

კამარის ჩრდილოეთ და სამხრეთ კალთებზე გამოსახულია ისტორიული თანმიმდევრობით ქრისტეს ცხოვრების სცენები: „შობა“, „მირქმა“, „ნათლისღება“ „ლაზარეს აღდგინება“, „იერუსალიმს შესვლა“, „საიდუმლო სერობა“, „ქრისტე გეთსიმანის ბაღში“, „ოცდაათი ვერცხლი იუდასათვის“,

„იუდას ამბორი“, „პეტრეს უარყოფა“, „პილატეს სამსჯავრო“, „ჯვრის ზიდვა“, „ჯვრის აღმართვა“, „ჯვარცმა“, „გარდმოსნა“, „დატირება.“

ლიტერატურა: „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიი ნარკვევები“ II ტომი. ბათუმი 2009წ.

თ.კომანიძე. რელიგია და საღვთისმსახურო ნაგებობები აჭარაში

არქეოლოგიური გათხრები ჩატარდა 1981-1982 წლებში ეკლესიის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებულ მცირე ეკლესიის ნარჩენებზე და მის გარშემო არსებულ სამარხებზე.

ძველის გათხრებისას მცირე რაოდენობით გამოჩნდა ხუროთმოძღვრული დეტალები: საწვიმარი დაქრების, სარკმლის საპირეების თაღის ნახევარწრიული ქვის მთლიანი ნიმუში თუ ნატეხები. ქედან წადებული ორნამენტირებული ქვების დიდი ნაწილი, გამოყენებული ჩანს სხალთის ტაძრის კედლის წყობაში. ძველზე სულ შესწავლილია 29 სამარხი. გამოიყოფა სამარხთა 4 ტიპი. 1. ორმოსამარხები. 2 ამოშენებული კედლიანი სამარხები. 3 ქვის სამარხები და 4 აკლდამა. მოპოვებული ინვენტარი-მოჭიქული თუ სადა თიხის ჯამები, სასმისები, რკინის და ბრინჯაოს ჯვრები, ზანზალაკები, მონეტები XI–XII საუკუნეებითაა დათარიღებული.

უჩხოს ქვის თალოვანი ხილი

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საინჟინრო ნაგებობები—თალოვანი ხიდები

თარიღი: XI-XIII საუკუნეები

მისამართი: სოფელი უჩხო

დაბა ხულოდან 7 კილომეტრის დაშორებით, ზღვის დონიდან 900 მეტრის სიმაღლეზე, სოფელ უჩხოში მდებარეობს XI- XIII საუკუნეებით დათარიღებული თალოვანი ხილი, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს სოფელ უჩხოს ხევის ორ ნაპირს. გადმოცემის თანახმად ხილი აგებულია თამარ მეფის მმართველობის პერიოდში და წარმოადგენდა გურია-აჭარის მესხეთ ჯავახეთთან დამაკავშირებელ უმოკლეს საქარავე გზას. ხიდის სიგრძე შეადგენს 7.5 მეტრს, შუა წელის სიფართე 2,5 მ. მარჯვენა მისასვლელის სიფართე 2,8 მეტრი, მარცხენა მისასვლელის სიფართე 2,7 მეტრი.

ხიდის მაქსიმალური სიმაღლე წყლის დონიდან ხიდის თავამდე 4,6 მეტრი. თალოსის სისქე შუა წელში 40 სმ-ია. დღეს ის მხოლოდ საცალფეხო გადასასვლელად გამოიყენება. 2005 წელს ხიდს ჩაუტარდა სარეაბილიტაციო სამუშაოები, ბიზმესმენის დაფინანსებით ხიდს ჩაუტარდა გამაგრებითი სამუშაოები, კერძოდ ხიდის სარტყლის გასამაგრებლად ქვემოდან გაკეთდა სპეციალური სარტყელი და დაისხა ბეტონი, რომელმაც ხიდს დაუკარგა პირვანდელი სახე და სასწრაფოდ მოსაშლელია.

თხილვანის აბუსერიძის საგვარეულო ეკლესია

თხილვანის ეკლესია მდებარეობს სხალ-თისწყლის ხეობის სათავეში, სოფელ გამომლა თხილვანაში, ხიხანის ციხიდან 5 კილომეტრზე. 1948 წელს აქ აღმოჩენილი ბალავრის წარწერიანი ქვის საფუძველზე სხვადასხვა ავტორები ვარაუდობდნენ ეკლესიის არსებობას, რაც დადასტურდა კიდევ 1978-79 წლებში არქეოლოგიური გათხრების შედეგად. ეკლესიის ნანგრევები მოქცეული იყო ქვა-ლორღის უზარმაზარი ხელოვნური ბორცვის ქვეშ. გეგმაში ეკლესია წარმოადგენდა წაგრძელებული ფორმის სამეკლესიან ბაზილიკას ორი შესასვლელით: ცენტრალური – სამხრეთის მხრიდან, მეორე – დასავლეთიდან. დღეისათვის თხილვანის ტაძრიდან შემორჩენილია მხოლოდ ორსაფეხურიანი ცოკოლი და კედლების წყობის ნაშთები. ეკლესიის ხუროთმოძღვრული გადაწყვეტა, სამშენებლო ტექნიკა, არქიტექტურული დეტალები მიუთითებენ, რომ იგი X-XI

საუკუნეების მიჯნაზე უნდა იყოს აგებული. ტბელ აბუსერიძის ნაშრომის მიხედვით ირკვევა, რომ თხილვანის იოანე მახარობლის ეკლესია ტბელის დას – დედოფალთ-დედოფალს ვანენს აღუდგენია.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი ტიმპანის ქვა, რომელიც დაცულია აჭარის სახელმწიფო მუზეუმში. ქვაზე ამოტვიფრულია შვიდსტრიქონიანი წარწერა: “ქრისტე წმინდაო იოვანე მახარობელო, დაიცავენ სულითა და ხორცითა ერისთავთ-ერისთავი აბუსერი და დედოფალი ვანენი და ძე მათი ზაქარია და შვილნი მათნი და ყოველი ერი მათი და მოხაიშნე ექმენ დღეს ამისა სასჯელისა, ნუ დასჯი.”

არქეოლოგიური გათხრები ჩატარდა 1978-1979 წლებში. ეკლესიის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია 7 ქვევრი, შვიდივე დაუკირავია. ასევე აღმოჩენილი იქნა საკმაოდ საინტერესო კერემიკული მასალა, როგორცაა დერგების, ქოთნების, ღოქების, ხელალების, ჯამების, სასმისების მოჭიქული ჭურჭელი და სხვა. ეკლესიის აღმოსავლეთი და დასავლეთი ნაწილი გამოყენებულია სამაროვნედ. შესწავლილია სულ 35 ორმო სამარხი. 21 პირველ ფენაში, 14-მეორეში. სამარხთა დიდი ნაწილი ინვენტარიანია, დაკრძალვის წესი ქრისტიანული.

ვერნების ეკლესია

რეგიონი: ხულო

ტიპი: საკულტო ძეგლები

თარიღი: XI-XIII საუკუნეები

მისამართი: სოფელი ვერნები

ვერების ეკლესია მდებარეობს მდინარე სხალთისწყლის სანაპიროზე, სოფლის ცენტრში, რომელსაც “მადიდის” უწოდებდნენ. ეკლესიის მშენებლობა თარიღდება XI საუკუნის შუა ხანებით. არქიტექტურული სტილით ძალზე ახლოს დგას სხალთის ტაძართან, იგი აბუსერიძეთა საგამგებლოში შედიოდა. დღესდღეობით იგი მთლიანად დანგრეულია.

გათხრების შედეგად აღმოჩენილ იქნა კარ-სარკმელთა მორთულობისა და კარნიზის ჩუქურთმების საუცხოო ფრაგმენტები, მცირე ზომის ბრინჯაოს ფირფიტა, რომელზედაც ღვთისმშობელია გამოსახული. ასევე აღმოჩენილია ბალაერის ქვა, სადაც ამოკვეთილია ოთხსტრიქონიანი წარწერა : “ქ(რისტ)ე ად(იდ)ენ ე(რისთავთ) ერისთავ(ნი) გ(რი)გოლ აბ(უს)ე(რი) დ(ა) შვ(ილ)ნი მ(ა)თნი გ(რი)გოლ ზ(ა)ქ(ა)რ(ია)”.

კვატიის მკლესია

რეგიონი: **ხულო**

ტიპი: **საკულტო ძეგლები**

თარიღი: **XI-XIII საუკუნეები**

მისამართი: **სოფელი კვატია**

აღნიშნული ნაეკლესიარი მდებარეობს ხულოს მუნიციპალიტეტის სოფელ კვატიაში. სოფლის ცენტრიდან 200 მეტრის ამაღლებულ ოვალური ფორმის გორაზე, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა სადრიყელს უწოდებს. ამ გორიდან კარგად მოსჩანს ამ ხეობაში არსებული საფორტიფიკაციო ნაგებობები: ვარდციხე ციხისყელი, ასევე კალოთის ნაეკლესიარი. სავარაუდოდ აგების თარიღიც შეიძლება XI- XIII საუკუნეებით დათარიღდეს. სწორედ ამ სოფელზე გავლით გადიოდა უმოკლესი აბრეშუმის საქარავენე გზა ბათუმიდან შავშეთისა და არდაგანის

მიმართულებით. ადგილობრივი მაცხოვრებლების გადმოცემით, ეკლესიის კედლები გასული საუკუნის 60-იან წლებამდე სრულად ყოფილა შემონახული, შემდეგ მოსახლეობას დაუშლია და მოჩუქურთმებული ქვები სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო დანიშნულებით გამოუყენებიათ. ამჟამად ძეგლის მიმდებარე ტერიტორია დაფარულია უსახური ხეებითა და ეკალ-ბარდებით. ძეგლის გაწმენდისა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე საეკლესიო არქეოლოგიური გათხრების ჩატარების შემდეგ შესაძლებელი იქნება ეკლესიის ტიპისა და ზომის დადგენა.

შინაარსი

შალვა ველიამი	
ისტორიულ ლომსიანთას ხეობაში მცხოვრები ლაკლაკისძეთა სულიერი საუნჯე	3
ოთარ ცინარიძე	
ხიჭაურში უნივერსიტეტის დაფუძნება ღვთიური წყალობა	8
გივი თურმანიძე, ლამარა ბალანჩივაძე	
ძველ ფესვებზე ამოზრდილი ყლორტები	12
გურამ თურმანიძე	
როდემდის	18
თემურ თურმანიძე	
სამება თუ უჩამბა	20
უჩამბას ანუ სამებას	
ჩემო აჭარავ	
ღურღუმელას დეღე	21
რამაზ სურმანიძე	
უჩამბის ხეობის სოფლები XVI-XVIII საუკუნეებში	22
შოთა ზოიძე	
აჭარა	24
ოთარ გოგოლიშვილი	
ბათუმის ისტორიიდან	26
ვასო ხიმშიაშვილი, შაქრო ხიმშიაშვილი	
სელიმ ხიმშიაშვილი	29
დავით თედორაძე	
მელაპარაკე ქართულად	32
მურმან დავითაძე	
სავარდებო	33
გულიკო ბაბაიძე	
დედისა და ქალის ფენომენი, ...	34
სალამი მთაო, ლოცვად მოვსულვარ	
გაიღვიძე საქართველო	35
ნონა ჯულუპიძე	
ისტორიული ქობულეთის ტურისტული პრიორიტეტები	36
ემენ დავითაძე	
სადღეგრძელო	46
მალხაზ ბერიძე	
სოფელ წაბლანისა და მთა ღომას კლიმატურ-ბალნეოლოგიური აღწერა	47
გულნარა სოლომონიძე	
მინდა გულწრფელად მოგილოცოთ დღე დღევანდელი	51
კაატა ჭურკვიძე, ინგა ფევაძე	
ანსამბლი „ბათუმი“ ოცი წლისა	52

მიხეილ ღავითაძე	
ჩემი სოფელი.....	55
თამარ ჯაყელი	
დედა აჭარას.	
დანდალოს ხიდი და თამარ მეფე.	
სამშობლო	
*** საქართველო, საქართველო	57
გურამ ჩხატარაშვილი	
ქვის ხანის არქეოლოგიური მასალები აჭარისწყლის ხეობიდან	58
გურამ ველიაძე	
ზოგიერთი მოსაზრებები საქართველოს საზღვაო ინდუსტრიის შესახებ	62
გიორგი რომანაძე	
ზრუნვა	
ორკესტრი	
სამი საუკუნე	66
შალვა ველიაძე	
მთავარია ჩვენ ვაწარმოთ ხარისხიანი და ბაზარზე გვქონდეს	
კონკურენტუნარიანი პროდუქცია	68
სერგო სამნიძე	
მინიატურები	71
მელანთი ხიმშიაშვილი	
მენატრები, ჩემო ხულო, ჩემო მიწავ, ჭირნახულო	72
შალვა ველიაძე	
აღვადგინოთ „წყარო ცხოვრებისა“	73
აჭარის მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლები	74

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: **ჟუჟუნა ველიაძე, დარინა ბეჟანიძე,**
დამკაბადონებელი: ანაიდა ავეტისიანი

ფოტო ოთარ ცინარიძის

ჟურნალი გამოდის სამ თვეში ერთხელ. გარეკანის პირველ გვერდზე ლაკლაკიძეების ღვთისმშობლის ჭეღური ხატი, მეოთხეზე – „დიდი ნათლობა“ (სამებაში) უჩამბაში.

დამფუძნებელი: შპს „ლომსიანთა“, ელ. ფოსტა lomsianta@mail.ru; მ/ო საჯარო რეესტრი რ/ნ 447860609; თარიღი 22. 03. 2013; საქართველოს ბანკი, ბანკის კოდი: BAGAGE22 ანგარიშის ნომერი: GE75BG000000306366200.

რედაქციის მისამართი: შუახევის რაიონი, სოფელი წაბლანა. ელ. ფოსტა laklakti2013@mail.ru ტელ: 591 71 57 70; 577 20 36 28.

ჟურნალ „ლაკლაკეთის“ დაფუძნება
2 დეკემბერი, 2012 წელი.

სურათზე: დამფუძნებლები (სამახსოვრო ფოტო).

